

ORSZÁG ÉPÍTŐ

2012/2

ÉPÍTÉSZET – KÖRNYEZET – TÁRSADALOM • A Kós Károly Egyesülés folyóirata • ára 800 Ft

ORSZÁG ÉPÍTŐ

2012/2

KÓS KÁROLY
EGYESÜLÉS
SÜLÉS

A Makovecz Imre Alapítvány megalakulásáról	2
A Kós Károly Egyesüléshez tartozó vagy kötődő építészek és vándorépítészek egyéni és közösségi teljesítményének elismerése	3
Cseryus Lőrinc , Ybl-díjas: Az építészet szakma és szellemi munka	4
Krizsán András , Ybl-díjas: Felemelő építészet (<i>Kuli László interjúja</i>)	22
Szűcs Endre , Pro Architectura-díjas: A felsőbogatí volt Festetich kiskastély megmentésének története	29
Tizenegy dühös ember és a „Salzburger Land” • Morlin Ákos apropóján	38
Sáros László , a MÉSZ elnöke: Programbeszéd	42
Könyvrészlet	44
Jászberény mint szubjektív háttér	46
Grekofski Nathalie : A Rákospalota városközpont ötletpályázatáról	50
Rudolf Mihály , Kós Károly-díjas: Bevezetés énelki építészetembe	54
Füzér, Felsővár rekonstrukciója	56
L. Balogh Krisztina , Kós Károly-díjas: Riport önmagammal	60
Turi Attila , a 2011-es Év Főépítésze: A tűzépbaroktól a szociológiai formáig (<i>Buella Mónika interjúja</i>)	62
Kós Károly-díj 2011 • Vándoriskola	68

A címlapon (és a 20-21. o.): Cseryus Lőrinc: István-Gizella harangtorony, Csesztreg;
a borító második oldalán (szemközt): Krizsán András: ravatalozó, Vigántpetend;
a borító harmadik oldalán: a felsőbogatí volt Festetich kiskastély kertjének részlete;
a hátlapon: kép Sáros László készülő, *Pókország* című könyvéből.

A KÓS KÁROLY ALAPÍTVÁNY köszönetet mond mindazoknak, akik 2010-ben személyi jövedelemadójuk 1 százalékával támogatták. Az ebből a forrásból 2011-ben befolyt 66 029 forintot a Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájának működtetésére fordítottuk. Kérjük, hogy 2012-ben is támogassák idej adójukból Alapítványunk célkitűzéseit. Adószámunk: **19193580-2-41**

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ÉPÍTÉS ZET • KÖRNYEZET • TÁRSADALOM
A Kós Károly Egyesülés folyóirata • 22. évfolyam • ára 800 Ft

Sajtótájékoztató 2012. május 17-én a **MAKOVECZ IMRE ALAPÍTVÁNY** megalakulásáról, működéséről, terveiről

Amikor egy ilyen súlyú és jelentőségű személyiség eltávozik közülünk, akkor nagyon nehéz eldönteni, mi következik. Amikor erre gondoltam, szinte elsőként jutott eszembe Chesterton, akit nagyon szeretek olvasni, és aki azt mondja egy helyen, hogy a hagyományok tisztelete, őseink öröksége és eleve a tradíció nem más, mint a demokrácia kiterjesztése a halottakra is. Úgy gondolja, hogy csak azért, mert valaki meghalt, nem lehet ettől a jogától megfosztani. Chesterton nagyon szereti a képeket. Azt mondta, hogy a görögök kövekkel szavaztak, és ha ebből indulunk ki, a halottak a sírjaikkal szavaznak. A szavazatuk teljesen érvényes, hiszen ugyanúgy, mint a többi szavazócédulán, rajta van a kereszt...

Tehát azt gondoltuk, hogy azt, amit édesapánk itthagyt, ennek a demokráciafelfogásnak a jegyében folytatni kell. És hogy történik ez a folytatás? Nem baj, de tény, hogy a családban nincsenek építészek. A jog viszont úgy rendelkezik, hogy ami itt maradt, azt a család örökölte. (...)

Amíg élt apám, ismertem valamilyennek, halála után napról napra rá kell

ébrednem, hogy az ő személye sokkal több volt, mint amit én ismertem. Annak a ténynek tudatában, hogy építészek nem vagyunk, világos volt, hogy Makovecz Imre szellemiségének továbbviteléhez szükségünk lesz olyanokra, akik ebben a tekintetben segíteni tudnak. Makoveczné Szabó Marianne és három gyermeke mellett ezért két szervezet tagjai képviseltetik még magukat az alapítványban, az egyik a Magyar Művészeti Akadémia, a másik a Kós Károly Egyesülés.

A mai sajtótájékoztatót úgy szerveztük, hogy együttműködési megállapodást kötünk ezekkel a szervezetekkel. Ez a szövetség megkötöttik.

Az alapítvány célkitűzéseit igyekeztem szabatosan megfogalmazni.

Édesapám mindig az előtte álló feladatokkal foglalkozott, és jóval előbbre, messzebbre is nézett. Így aztán nem nagyon törődött azzal, hogy az elkészült művek hogyan vannak tárolva, hol, kinél vannak; a rajzaival bőkezűen bánt, aki kért, annak adott. Felmeríthetetlen, hogy merre és hány rajz található. A felkutatásban szeretnénk kérni a sajtó segítségét, szeretnénk

egy felhívást intézni, hogy ha valakinek valamilyen rajza, tárgya van, mentsse meg. Mi ezeket dokumentálni, elhelyezni akarjuk egy katalógusrendszerben, de nem akarjuk őket begyűjteni. Megteszünk mindent, hogy a feltételezett tulajdonosokat felkeressük, de bizonyára nem fogunk mindenkit elérni. Ez a katalogizálás az egyik, nagyon fontos feladat.

A másik az, hogy az életmű érvényesülését ha nem is irányítjuk, de rendezett formában összefoglaljuk. Ezért kérünk mindenkit, amennyiben könyv, kiállítás, rendezvény, előadás megvalósítására bármi elképzelése, terve van, azt az alapítvánnyal egyeztetve végezze. Ennek keretében nyilvánul meg a család szerzői jogok feletti felelőssége.

Az alapítvány elnöke Makovecz Pál, Tagjai Makoveczné Szabó Marianne, Makovecz Anna, a Magyar Művészeti Akadémia elnökeként Fekete György, a Kós Károly Egyesülés részéről Sáros László építész, Csernyus Lőrinc építész és Kálmán István, aki apámat talán a leghosszabb ideje ismerte és életre szóló barátsággal kötődött hozzá.

Makovecz Pál kuratóriumi elnök

A Kós Károly Egyesüléshez tartozó vagy kötődő építészek és vándorépítészek egyéni és közösségi teljesítményének elismerése

Az elmúlt két évben több, a Kós Károly Egyesülésben dolgozó, vagy az Egyesülés szellemiségéhez köthető építész kapott építőművészeti díjat. A kitüntetettek az Egyesülésen belül, illetve az Egyesüléssel szorosan együttműködve végzik saját, mással össze nem téveszthető építészeti tevékenységüket.

Ebben a közösségben kiemelkedő **Sáros László** építész és fotográfus teljesítménye. 2012-ben, hatvanöt évesen választották a MÉSZ elnökévé. Építőművészeti és fotóművészeti teljesítménye mellett kiemelkedő a Kós Károly Alapítvány elnökeként több mint egy évtizeden át végzett munkája és az, hogy a Kós Károly Egyesülés mestereként több mint harminc fiatal vándort fogadott irodájában.

2011-ben az Év Főépítésze díjat – kiemelten a kolontári vörösiszap-katasztrófa utáni újjáépítésben végzett munkája elismeréseképpen – Devecser és Budakalász főépítésze, **Turi Attila** kapta.

2012-ben Ybl-díjat kapott **Csernyus Lőrinc** építész kitűnő építészeti grafikákkal alátámasztott, az építési folyamatot a helyszínen végigkísérő alkotásai mellett jelenleg a KKE Vándoriskolájának gazdája. Különösen figyelemre méltó nemcsak a BME keretében, de általános iskolákban is folytatott, merészen kísérletező oktatási tevékenysége is.

A szintén Ybl-díjas **Krizsán András** igényes építészeti alkotások sorát tudhatja maga mögött. A MÉSZ budapesti, Pacsirta utcai kiállítótermében közel tíz éve szervezi a szakmához kapcsolódó Csütörtöki Iskola előadássorozatát. A Falufejlesztési Társaság elnöke.

Szűcs Endre 2012-ben Pro Architectura-díjat kapott Tóth Péter építésszel közösen. A díj egy épületnek szólt, de ebben is megmutatkozott életvitellel is hitelesített kivételes teljesítménye a fiatal építészek szemléletének formálásában is. A kulturális örökség értékeinek gondozása, gyűjtése, a hasonló szellemben gondolkodó emberekkel kialakított, évtizedekre visszanyúló kapcsolata különleges helyet biztosít számára a mai magyar kulturális élet palettáján.

2011. december 16-án Kós Károly-díjat kapott közösségi díj kategóriában a Kós Károly Egyesülés **Vándoriskolája**. A díj kiemelten a 2010-es árvíz és a 2011-es vörösiszap-katasztrófa utáni helyreállítási munkának elismerése, de elismerése mestereik munkásságának és a több mint hetven végzett vándorépítész két évtizedes teljesítményének is.

Egyéni kategóriában Kós Károly-díjas **Lőrinczné Balogh Krisztina** Kaposvár főépítésze, aki munkájával, hozzáállásával nagymértékben hozzájárul Kaposvár arculatának alakításához, a környező települések élhetőbbé tételéhez.

Szintén díjazott **Rudolf Mihály** építész, aki a borsodi árvíz utáni településrekonstrukcióban a településminőséget és hagyományörzés szempontjait szem előtt tartva, azokat következetesen érvényesítve dolgozott, akár konfliktusok és összetűzések árán is.

A díjazottak hosszú évek óta tartó állhatatos munkájukkal, emberi és szakmai kvalitásaikkal érdemelték ki a rangos díjakat. Az általuk képviselt alkotói attitűd és belső tartás olyan létszemléletet tükröz, amelynek birtokában nem önmaguk kultúra-zsibvásári jelmezeit keresik, hanem a szakmai és emberi tudásukhoz méltó feladatot – a katasztrófa utáni újjáépítési munkát, egy értékes épületben vagy egy városi szövetben ejtett sebek begyógyítását, egy közösségi, vagy szakrális épület megtervezését, az eljövendő nemzedék oktatását, egy társadalmi önszerveződés aktivizálását vagy akár egy belső vitákkal terhelt szakmai szervezet visszavezetését a normális szakmai párbeszéd és építő munka világába.

Az *Országépítő* jelenlegi számában megpróbálunk képet adni a díjazottak fentiekben jelzett értékes alkotói és társadalomformáló tevékenységéről.

a szerkesztő bizottság

CSERNYUS LŐRINC

Az építészet szakma és szellemi munka

Március 14-én Pintér Sándor belügyminiszter adta át az Ybl Miklós-díjakat. Ez a legrangosabb magyar építészeti kitüntetés, amely a hazai környezet építése, alakítása és értékmegőrzése érdekében kifejtett alkotó tevékenységért adományozható. Az egyik díjazott Csernyus Lőrinc. Szerkesztőségünk nevében gratulálunk ehhez a rangos kitüntetéshez!

Köszönöm. Kicsit „mostohagyerek”-szerepet kapott az építésügy a magyar közigazgatási rendszerben. Utoljára építésügyi miniszter a rendszerváltás előtt volt – bizonyos Somogyi elvtárs – s azóta sincs ilyen minisztérium. Néha-néha működik építésügyi hivatal, de valójában mindig valamilyen minisztérium – vagy minisztériumok – alá tagozódik be a szakma; ez kissé ellehetetleníti a létezését és működését.

Úgy gondolja, hogy önálló minisztérium foglalkozzon az építésüggyel?

Nem biztos, hogy pontosan erre van szükség, de építésügyi hivatalra már igen. Nyugat-Európában is ez a szokás; nem kell ezért külön minisztériumot felállítani. Az megint más – kormányzati és szervezési – kérdés, hogy az építésügyi hivatal vezetője államtitkári rangban dolgozik-e. Létszükséglet, hogy a településfejlődés, a településfejlesztés, az épített környezet védelme, a műemlékvédelem, az új tervek

összefogása egy kézben, egy rendszerben, a jól működő országos főépítészeti hálózattal kiegészülve működjön. Sajnos ma nem így van.

Ha egy építész díjat kap, általában nem akkora hírérték, mint ha egy színész kapna.

Tény és való, hogy a nemzeti ünnepen, amikor számtalan elismerést adnak át, sok minden összerosódik. Idén március 15-e alkalmából nagyon sok rendőr, tűzoltó, katasztrófavédelmi kapott díjat – akiknek természetesen gratulálunk – és mellettük öt építész is. Megítélem szerint jó lenne, ha megszűnne ez a mostohagyerek-szerep. Valószínűleg jövőre, ahogy az idén Kossuth-díjjal kitüntetett Fekete György belsőépítész is mondta, a Magyar Művészeti Akadémia Vigadó téri székházában adják át az építészeti díjakat, hiszen az építészet egyenrangú a képzőművészettel, az iparművészetekkel, a társzművészetekkel. Sőt, Fekete György, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke úgy fogalmaz, hogy építészet nélkül nem létezne más társzművészet sem.

Nagy Ervin, országos főépítész úr régebben Balatonakarattya főépítésze volt, és ön is kis települések főépítésze.

Így van; kisvárosnál nagyobb településnek nem is vagyok a főépítésze. A jelenlegi országos főépítész, Nagy Ervin volt, aki kijelentette, hogy minden

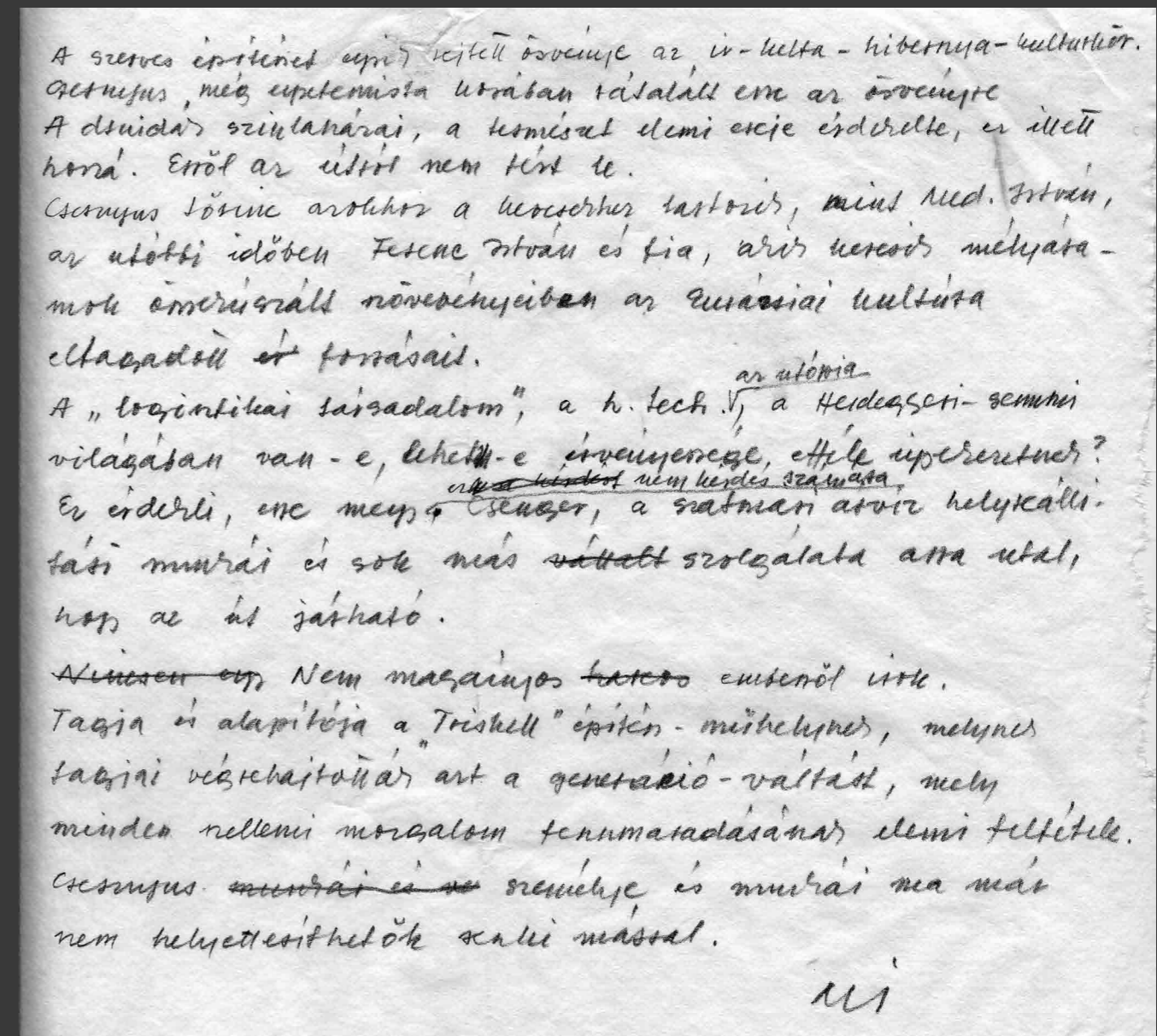
falnak kell főépítész. Ő most ebben az irányban folytatja tevékenységét és próbálja azt a bürokratikus hálót átszaggatni, ami gátolja a terv megvalósulását – ezt a folyamatot Makovecz Imre indította el.

Makovecz Imre személyisége nem nyomta el másokét?

A szellem nem demokratikus, hanem hierarchikus. Ez tény, mint ahogy az is, hogy Makovecz Imre sokkal több volt, mint építész. Közösségeket fejlesztett, létrehozott civil szervezeteket, Vándorkolát; a Kós Károly Egyesülést. Először volt a visegrádi tábor és a folyamat csúcsa a Magyar Művészeti Akadémia megalapítása, aminek Makovecz Imre már nem élhette meg a köztestületté válását. Ezért is mondom, hogy nem csak a stílusjegyei alapján kell őt megítélni, bár a XX. század második felének egyik legmegújítóbb téralkotó építésze volt. Erről komoly tanulmányok is megjelentek külföldön, míg nálunk ez nem jellemző.

Ennek mi az oka?

Nem tudom a pontos okát, de ismert a mondás: senki sem próféta a saját hazájában. Nagyon könnyen ráhúzzhatjuk ezt a mondást az ő életművére is. Még Paolo Portoghesi, a világhírű olasz építész is mesterének tekintette Makovecz Imrét, és azt mondta egy nálunk tartott előadáson, hogy Mako-

A szerves építészet egyik rejtett ősvénye az ír-kelta-hibernia kultúrkör. Csernyus Lőrinc még egyetemista korában rátalált erre az ősvényre. A druidák sziklaházai, a természet elemi ereje érdekelte, ez illett hozzá. Erről az útról nem tért le.

Csernyus Lőrinc azokhoz a kevesekhez tartozik, mint Medgyasszay István, az utóbbi időben Ferenc István és fia, akik keresik mélyáramok összekuszált

szövevényeiben az eurázsiai kultúra eltagadott ír forrásait.

A „logisztikai társadalom”, a high tech az utópia, a heideggeri semmi világában van-e, lehet-e érvényessége efféle igyekezetnek? Ez érdekli, erre megy, ez nem kérdés számára. Csenger, a szatmári árvíz helyreállítási munkái és sok más szolgálata arra utal, hogy az út járható.

Nem magányos emberről írok. Tagja és alapítója a Triskell építés-műhelynek, melynek tagjai végrehajtották azt a generációváltást, amely minden szellemi mozgalom fennmaradásának elemi feltétele. Csernyus Lőrinc személye és munkái ma már nem helyettesíthetők senki mással.

vecz Imre 40-50 évvel előzte meg a korát. Valóban, Makovecz korai munkáját elismerik, míg a késeiket nagyon sok kritikával illetik, miközben külföldön a legmélyebb tisztelettel beszélnek róla.

Kós Károly sem volt csak építész, ugyanúgy, mint Makovecz Imre. Kós épületei szépek és gyakorlatiasak, ami nem feltétlenül jellemző a szecesszióra. Van közös Makovecz Imre és Kós Károly munkásságában? Ezt azért is kérdezem, mert ön tagja a Kós Károly Egyesülésnek.

Természetesen, de előbb egy tévedést szeretnék eloszlatni, mert a szecesszió sem volt öncélú építészet. Ez a stílus hozta a gótika után a legfontosabb szerkezeti változásokat az építésztörténetben; építőanyagként megjelent a vasbeton, és az öntöttvas, az acél és az üveg. Mindez teljesen új szerkezeti perspektívát jelentett a mérnököknek és építésznek. Kós Károly is egy részét képezte ennek a stílusnak úgy, hogy a finn nemzeti építészethez állt nagyon közel. Geselius, Lindgren és Saarinen voltak a megteremtői a finn nemzeti építészetnek. Ők a finn, Kós Károly pedig a magyar nemzeti kultúrára épülő építészetet műveltek. Igen, Kós Károly nemcsak építész volt, hanem társadalómépítő is. Feladta a jó jövedelmet biztosító irodáját Budapestén és hazatért Erdélybe mondván, neki ott a helye. Kalotaszegen olyan munkába kezdett, ami az erdélyi magyarság megtartását tűzte ki célul. Makovecz Imre ezt a szellemiséget vette át tőle.

Ha már itt tartunk, beszéljünk arról, hogy mi mindent kell tudni egy építésznek!

Makovecz Imre szerint az építész feladata összekötni az eget a földdel. Tehát a háztervezés az alap. Szintén lényeges: egy ház – egy gondolat. A legnehezebb az t megvalósítani, hogy egy házon egyazon gondolat érvényesüljön az alaprajztól a metszeteken át a legutolsó részletekig. Az okozza a

gondot, hogy hajlamosak vagyunk elveszni a részletekben, és akkor a ház olyan lesz, mint a hígított bor. Sajnos egyre többször fordul elő, főleg magánházak esetében, hogy bejön a megrendelő, aki úgy gondolja, hogy az ő háza, az ő pénze, az építész pedig csakis az alkalmazottja lehet. Divatszínnek, divatirányzatok vannak: tüzépbárok, mediterrán, neo-Bauhaus. A helyszín nem számít. Ettől én irtózom, hiszen ugyanolyan környezetszennyezés, mint amit a kipufogógáz okoz. Gondoljunk csak bele: egy ronda képet nem kell naponta megnézni a képtárban, de egy ronda házat igen, ha arra áll, amerre lakom. Az építésznek küzdenie kell azért, hogy a ház egy gondolatot tükrözzön. Nem lehet *finomfőzelék*-szerűen építkezni. Van, mikor a megrendelő megjelenik egy köteg építésmagazinnal, és teljesen különböző stílusban szeretné a konyhát, a fürdőszobát és a nappalit megépíttetni. Bizonyára bántó, amit mondok, de az emberek többségéből hiányzik az általános műveltség (ezért nemcsak ők okolhatók), ami alapfeltelete annak, hogy az építész a házról párbeszédet folytasson velük.

Tehát, amikor elvállal egy munkát hosszasan beszélget a megrendelővel, hogy megismerje annak szellemi világát?

Az az első. Nemcsak egy személlyel, mondjuk a férjjel, hanem a feleséggel, sőt a gyerekekkel is el szoktam beszélgetni, ha családi házról van szó. Holott a családi ház tervezése nagyon nehéz, mert el kell találni az adott család igény szintjét. Egy középületnél más a helyzet, mert a megrendelő személytelenebb és ilyen épületekben nem él igazán az ember. Akár hónapokig is lehet a családi ház vázlattervén dolgozni, de addig nem szabad befejezni, míg mindkét fél teljes mértékben el nem fogadja. Ezután jön a műszaki rész; az engedélyezési, a kivitelezési terv készítése és az építkezés. A szellemi munka az első fázisban zajlik, amikor vázlatterveket készítünk. Mond-

hatja a megrendelő, hogy ezért a pár tervért kell neki a zsebébe nyúlnia? Sokszor nem értik meg, hogy a leendő ház igazi lényege szellemi munka gyümölcse. Nehéz a dolgunk, mert ma már nem tudjuk a családi ház tervezésénél, hogy ki is a megrendelő. Régebben megtudhattuk az illető szakmáját, most viszont szinte mindenki vállalkozó és befektető.

Ma miként tekintenek az emberek egy házra? Otthonként, vagy albérletként, amiből bármikor ki lehet költözni?

Erre nem lehet egységes választ adni. Régen úgy gondolkodtak, hogy egy családi házat legalább száz évre építenek. Megmaradt ez a gondolat is, de nagyvárosokban és az agglomerációban a házépítés egyenlő a befektetéssel. Úgy gondolják: ha megépítünk egy házat, azt biztos drágábban el tudom adni. Ez a gazdasági válságig valóban így működött. A média is azt sulykolja, hogy négyévente cseréljük le az autónkat, szinte az összes műszaki cikünket, így fogyasztási kényszerrel táplálnak az emberekbe, akik felépítik, majd eladják a házat, és újat építenek vagy vesznek. Így fogyasztási cikké vált a családi ház is.

Hogyan találta meg hivatását?

Édesanyám vezetett erre az útra. Gyerekkoromban festő akartam lenni; sokat rajzoltam. Sokszor megkérdezték, hogy mi akarok lenni? – Festő, – mondtam. – Szobafestő? – kérdezték. Ettől mindig nagyon mérges lettem. Egyszer hallottam anyámtól, hogy milyen jó lenne, ha az egyik fia építész lenne, a másik orvos. Azonnal mondtam, hogy akkor én építész leszek. Tanultam a felvételi tárgyakat, a matekot és a fizikát, és elfogadhatóan rajzoltam. Amikor felvételiztem az egyetemre, nem ismertem igazán építészeket.

Az egyetemi évek alatt vett részt a visegrádi táborokon. Mit kell ezekről tudni?

Nagy szerencsém, hogy akkor volt az első tábor, amikor bekerültem az egye-

Ajánlás

Cseryus Lőrincel muzsikus pályám legörömtelibb sikere hozott össze. Mondhatjuk, hogy a Sors és Makovecz Imre akarták így: 1992-ben nyertem a Sevillei Világkiállítás Magyar Pavilonjához kiírt zenei pályázaton, s így közeli kapcsolatba kerülhettem a Mester tanítványaival is. Hamar kiderült Menyusról, hogy hasonlóan gondolkodik az építészetéről, mint jómagam a zenéről, s a Létezés számos nagy és apró kérdéseiről. A Tanítványok közül ő az egyik, aki úgy fejlesztette tovább az organikus építészetet, hogy megtartva egyéni, poétikus viszonyát a Mindenséggel, a kortárs technikai és helyi adottságokhoz, egye-

di igényekhez és funkciókhoz alakítja házait. Nem másol, hanem átél. Kockás és fehér abroszok felett, jó borok és szellemi példaképeink kontrollja alatt döntöttünk úgy, hogy nem Hagyományörzők, hanem *Hagyományörzők* szeretnénk lenni.

„Egyivásúak” vagyunk tehát, így munkásságát méltatnom – félek – öndicséret is lenne. Annyit azért, mint szakmán kívüli jó barátja elmondanék Csenger, Fehérgyarmat, Üröm, Solymár és Bonyhád főépítészéről, hogy bármelyik alkotását is nézem, mindegyik *Emberi Közösséget Szolgáló Maradandó Jel* számunkra. S nemcsak a kelta, a hármasság jelképező szimbólum primer üzenetével, hanem a következő jelentéstartalmakkal

bővülve: itthon vagyunk; igaz, egyszer meghalunk, de éljünk olyan környezetben, hogy elődeink és utódaink büszkék lehessenek ránk; ne fennhéjazzunk, mi csak a Természet kicsinyke részét képezzük: egy kis mész és szén, víz, Lélek és Gondolat vagyunk. Bár ez utóbbi kettő nem definiálható sem Mengyelejev táblázata, sem DNS összetétel alapján, ezért hétköznapi képpel megvilágítva: ISZAP és DRÁGAKŐ.

Egyszerűen fogalmaznék: Cseryus Lőrinc, mint a hazai épített környezet alakításában rendkívülit és maradandót alkotó Építőmester kiérdemelte az Ybl Miklós-díjat, ezért mindenképp kérem pályázata támogatását.

Kiss Ferenc, népzeneész, zeneszerző

Tisztelt Ybl-díj Bizottság!

Javasolom, hogy az Ybl-díjjal kitüntetendő építészek közé vegyék fel Cseryus Lőrinc építésmérnököt. Javaslatomat az alábbiakkal kívánom alátámasztani:

Cseryus Lőrinc hosszú évek óta Csenger város főépítésze, és a településen több jelentős középület és magánház tervezője. Tervezői és városfejlesztési tevékenysége következtében a határmenti régióban korábban elorvasztott város visszanyerte valódi városi rangját, példaképpül szolgál a térségben és országos szinten is arra, hogy a település érdekeit jól szolgáló városvezetés és jól megválasztott szakmai irányítás közösen képesek intenzív és a környezet értékeit nagy mértékben javító fejlesztések megvalósítására. Cseryus Lőrinc munkái emellett szerkezeti koncepció (általános iskola aulája), a városkép szempontjából jelentős régi épületek új funkcióval történő átalakítása (kollégium, Szuhányi-kúria), közterek megújítása (városrendezési koncepció, Petőfi tér) tekintetében is példaszerű egyedi megoldásokat

nyújtanak. Csengeri főépítési tevékenysége a helyi általános közérzetet egyértelműen pozitívan befolyásoló építészet-re mutat kiemelkedő példát.

Tervezői munkái szerte az országban, elsősorban kistelepüléseken, ugyanezt az igényes, a helyi léptékhez, szokásokhoz, hagyományhoz igazodó érzékeny felfogást mutatják, több falusi, kisvárosi iskolaépülete az iskolában nélkülözhetetlen közvetlen, barátságos környezetet biztosít a nevelőmunka számára. Tevékenységével jelentős mértékben hozzájárult a fejlődésben lemaradt peremvidékek kulturális színvonalának emeléséhez, a súlyos hátrányok enyhítéséhez.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen öt éve folyó szerves építészeti fakultáció egyik szervezője, ennek keretében az építészkutatásban az átfogó, szerves szemléletmód meggyökeresedését segíti elő. A Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájában a posztgraduális képzést mesterként végzi elméleti és gyakorlati oktatás formájában. A franciásági Écomusée d'Alsace felsőoktatási intézmények építészhallga-

tóit foglalkoztató nyári gyakorlatainak egyik fő szervezőjeként és koordinátorként európai elismerést szerzett a több éven át ott dolgozó magyar egyetemistáknak és fiatal építésznek. Tervezői munkássága mellett kiemelésre érdemesnek tartom ezt az értékes oktatói tevékenységet.

Tervezői munkáiban nagyon sok építész munkatárssal dolgozott, a TRISKELL Építésziroda keretei között is rendszeresen vesz részt olyan együttműködésben, ahol változó felállásban több építész dolgozik együtt. Makovecz Imre mellett tevékeny részt vállalt a sevillei világkiállítás magyar pavilonjának tervezésében, beruházási munkáiban és kivitelezésében, amivel hozzájárult ennek a nagy nemzetközi elismerést arató épületnek a megvalósításához. Cseryus Lőrinc jó példát szolgáltat a szakmán belüli, barátságon, egyetértésen, egymás iránti odafigyelésen alapuló, és emiatt eredményes együttműködésre, ez jellemzi csengeri, herendi, makói, üllői és más településeken végzett tevékenységét.

Gerle János DLA

temre. A tábor valódi szellemi közös- séget, műhelyt hozott létre. Újságokat is szerkesztettünk. Akkor jártak oda azok az építésszek, akik közül most többen a közösen épített Kecské utcai irodaházban dolgoznak. Az egyetem elvégzése után rögtön Makovecz Imrével – őt elsőéves egyetemista korom óta ismertem – kezdtünk el dolgozni, ő hívott meg minket az irodájába.

1987-től Csenger főépítésze, majd egyre több település főépítésze lett. Gondolom ilyen esetekben ismerni kell a település múltját, néprajzát is.

Ez így van. Általános műveltségen nagyon sokrétű, szervezett tudást értek, ami még mindig kevés, ha nem tudom szintetizálni. Ismerni kell a történelmet is, hiszen egyik művészeti és tudományág sem létezik magában. Egy kistelepülés, például Csenger esetében is tudni kell, hogy mi minden hatott a helyi építészetre és kultúrára. Csenger már Zsigmond király idejében oklevelet kapott, egyházi központ volt, Szatmárnémetihez tartozott, de a trianoni határral a periferiára került. Ha mindezt nem tudom, akkor bizony nem tudok oda házat tervezni sem.

Ha – mondjuk – egy Makovecz-ház mellé fel akarok húzni egy mediterrán házat, akkor abba beleszólhat a főépítész?

Eddig a főépítész választása és működése bizalmi alapon ment. Az esztétika, az épített környezetbe való illeszkedés nem jogi kategória. Ha én az építészeti előírásoknak megfelelő házat tervezek, és nagyon jó a jogászm, akkor keresztül tudom vinni az akaratomat. Egy tervegyeztetésre elsőként a jogász jön be az ajtón, aztán a megrendelő és a legvégén az építész. Ez nem normális. Képzelnék el azt a helyzetet, hogy Santorini szigetén egy tornácos magyar parasztházat szeretnék építeni. Bizonyára teljesen jogosan örülnék néznének a görög műszaki osztályon. Nálunk meg a Pilisben megy a mediterrán ház. Az országos főépítész és mások is éppen ezért azt

szeretnék elérni, hogy a főépítész szakhatóságként legyen jelen minden településen.

Az efféle majmolások más országban is megtalálhatók? Elképzelhetőnek tartja, hogy valaki egy alpesi faluba spanyolos házat húz fel?

Az nem képzelhető el. Nyugaton, ahol nem volt kommunizmus, ahol a szellemet nem nullázták le, ilyen fel sem vetődik. A volt szocialista blokk országokban viszont ezt látom. Egy társadalmi réteg hirtelen nagyon meggazdagodott, de szellemi értelemben nem emelkedett hasonló magasságokba. Így teljes káosz uralkodik az építészetben. A 60-as években jöttek be a sáttortetős házak, amivel lerombolták a klasszikus oldalhatáron álló magyar beépítési módot. Majd bevezették az ötméteres előkertet. Majd kitalálták, hogy kétszintes házat kell építeni, hogy a fiatalok otthon maradjanak. De csak nem maradtak ott, viszont ezek a félig üres házak megmaradtak.

Nem hiszem el, hogy egy országra rá kellene erőltetni bármiféle stílust. Hiszen nagyon sok eltérő, magas színvonalú építészeti törekvést ismerünk. Ha három kiváló építész tervez egymás mellé házat, akkor nem kell őket kényszeríteni a párbeszédre.

Nem éri meg ezt a szakmát művelni?

Én amíg élek ezt csinálom, mert nagyon szeretem. Tény, hogy amikor egyetemre jártam, sokkal nagyobb volt a szakma presztízse, ma pedig túlképzésről is beszélhetünk. Amikor Kós Károly egyetemre járt, 25-30 építész végzett egy évfolyamon, és ők tervezték a hajdani Magyarország középületeit, nagyobb házait. 1945 után 80 fős évfolyamokat vittek, ma pedig országos szinten ötszázan végznek; 8000 építész van az országban, és folyamatosan nő a számuk, míg a megrendelések fogynak. Kissé borúlátó vagyok; vajon egy önkormányzatnak, ha majd elmúlik a válság megéri-e például egy művelődési ház, óvoda, vagy iskola építése.

Az idővel nehéz mit kezdeni. Egyeszerre szubjektív és objektív. Volt van és lesz. A múlttal és jövővel foglalkozunk. A múltat emlékezünk, a múltat felidézünk, a múltat kutatjuk, a múlt körülvesz minket és sokszor megváltozhatatlanként vesszük tudomásul. A jövőt tervezzük, a jövőt kutatjuk, a jövőt csak magunkban látjuk és sokszor megpróbáljuk megjósolni. A legrövidebb a most, a jelen. Mire megragadnánk, továtúnik.

A különböző embereknek miért tűnik egy adott időtartam eltérő hosszúságúnak? Magunk is tapasztalhatuk már, hogy néha repül az idő, azaz egy hosszú időszak gyorsan elmúlni tűnik, vagy éppenséggel az idő „szinte megáll”. Ezek a jelenségek érzelmi állapotunktól függenek: Ha az adott történetet érdekesnek, izgalmasnak, vagy kellemesnek, kíváncsúnak tartjuk, akkor az időt rendszerint felgyorsulni érezzük; ha ugyanazt unalmasnak, vagy kellemetlennek érezzük, számunkra az idő lelassul. Ez a „megélt idő”. A megélt idő mindenkié más és belül van. A fizikán alapuló és egy-

formán mérhető idő ugyanaz és kívül van. Mondhatni azt, hogy kétféle idővel rendelkezünk?

Az idő a korról is összefügg. Ha az időt a tapasztalatokkal mérjük, akkor megállapíthatnánk, hogy egy év az ötéves gyermek életének egy ötödét képviseli, míg ugyanaz egy ötvenéves életének (ebben a korban vagyok) csupán két százaléka, tehát az életkor növekedésével minden időszak a tapasztalatok összességének kisebb hányadát jelöli, s az idő öregkorban felgyorsul. Az ötéves gyermek számára életének kétszerese mintegy örökkévalóságnak tűnik, míg ötven fölött minden pillanat számít, s öt év egy pillanat alatt elfut. . .

A megélt idő mindenkié és minden élőben más, és belül van. A fizikán alapuló és egyformán mérhető idő ugyanaz, és kívül van.

Az építész tereket hoz létre. Nagyobból kisebbet hasít ki. A megépült ház három dimenziós. A terv, a rajz kétdimenziós. A gondolat végtelen vagy egy dimenziójú. Az idő a negyedik. Az épületről készült fényképpel elveszek

egy dimenziót a háromból. Ha benne élek és mozgok, egyet hozzáteszek. Az épületeknek is van koruk és saját idővel rendelkeznek. A breton menhirek 4-5000 évesek. A megalitikus kor több mint 6000 évig tartott. A modern építészeti kor 30-40 éven át virágzott. Épületei nagy részét már fel kellett újítani. Az építészeti korok egymás utánja a megélt időn belül ugyanazt az utat írja le, mint az ember életútja.

Belső és külső határok együttes jelenléte furcsa metamorfózist okoz emberben. A házaknak is kétféle idejük van. Hogy viszonyulok húsz évvel később egy általam tervezett és megépült házhoz? A közös megélt idő vajon ugyanaz-e? Nyilván nem, hiszen az belül van. Mit mond nekem a csengeri iskola? Tekinthetek rá úgy, mint a fiamra? Hiszen egyidősek, egy napon születtek (1992.08.31.). Bence most érettségizik. Az iskolát két hónapja láttam utoljára, jól érezte magát. Ösztől új neve lesz. Makovecz Imre általános iskolának fogják hívni.

Mindennek rendelt ideje van.

Csernyus Lőrinc

Csernyus Lőrinc felvételei

Az Óbudai Waldorf Iskola és oktatás

„A városból kivezető Bécsi úton működő Waldorf iskola az átalakulás időszakát éli. A régi iskolaépület 1934-ben épült a közeli téglagyári dolgozók gyerekei számára, ez fogadta be 1992-ben az Óbudai Waldorf Iskolát. A Waldorf pedagógia nagy hangsúlyt fektet a gyermekek fejlődését segítő, belső elevenségüket melegen tartó környezet kialakítására. A diákok ehhez tevékenyen hozzájárulnak, közösen, maguknak alakítva ki saját környezetüket. Az épület – nem mint falak együttese, hanem mint az iskola otthona – folytonos alakulásban van, ahogyan a benne élő gyerekek is alakulnak, növekednek.”

A fenti idézet Kontra Ágnestől, az iskola művészeti tanárától való. Teljesen egyetértek vele. Az épületek lakóik nélkül, az iskolák gyerekek nélkül semmit sem érnek. A tervezés során hasonló értékeket követtem, mint a megrendelő közösség. Mivel magam is „Waldorf-szülő” vagyok, ezért éveken át figyelhettem ennek az oktatási rendszernek a működését, mielőtt a munkával megbíztak, és elkezdtem a tervezést. A 2001-2003 során kivitelezett új épületszárny két folyosón, két szinten kapcsolódik a régi épületrészhez. A majdnem kör alakú háromszintes oktatási szárny szilárdan áll a földön. A belső terek felosztása a kör alaprajzot követi, azt szeletekre bontja. A körív leglátványosabban a földszinti étkezőben és a legfelső – euritmia-teremnek használt – nagyobb térben mutatkozik meg.

A 2003-as tanévben vették birtokukba a tanárok és diákok az új épületrészt. A birtokbavétel lassan történik, fokozatosan szoknak össze, ismerik ki egymást, ember és környezete. Hogy minden megtalálja a megfelelő helyét és használatát, ahhoz idő és – most már a diákok részéről – sok munka és ötlet szükséges.

A jövőben felépülő épületrészekkel együtt, az intézmény teljes területe tekintélyes méretet ölthet. Az új tornaterem, az aula és az újabb épületszárny még csak terven létezik. Az utóbbihoz az átjáró már megépült.

A tervezés és építés során még nem volt szó arról, hogy tanítani fogok az iskolában. Ennek már több éve, és egyre jobban szeretem ezt a tevékenységet.

Az építész a formák arányviszonyával valamilyen rendet valósít meg, az arányoknak ez a teremtett rendje mély visszhangot ébreszt, mert egy olyan rend mértékét adja meg, amelyet az ember a világeval egybehangzónak érez. Az alábbi idézet szerepel minden bizonyítványban a személyre szabott értékelés mellett.

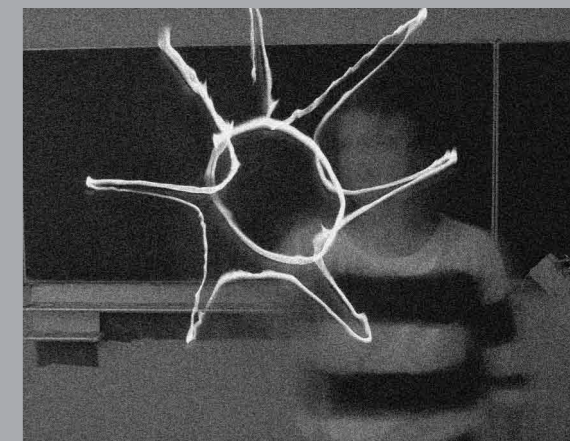
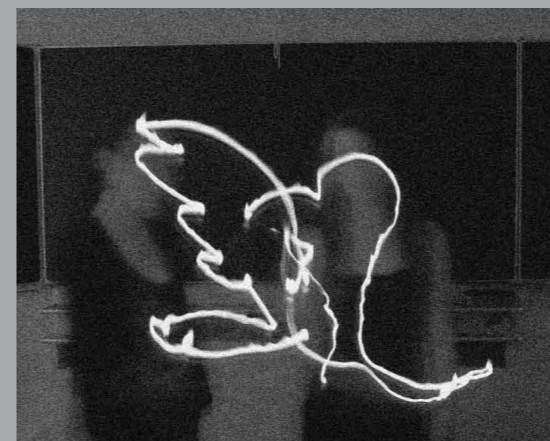
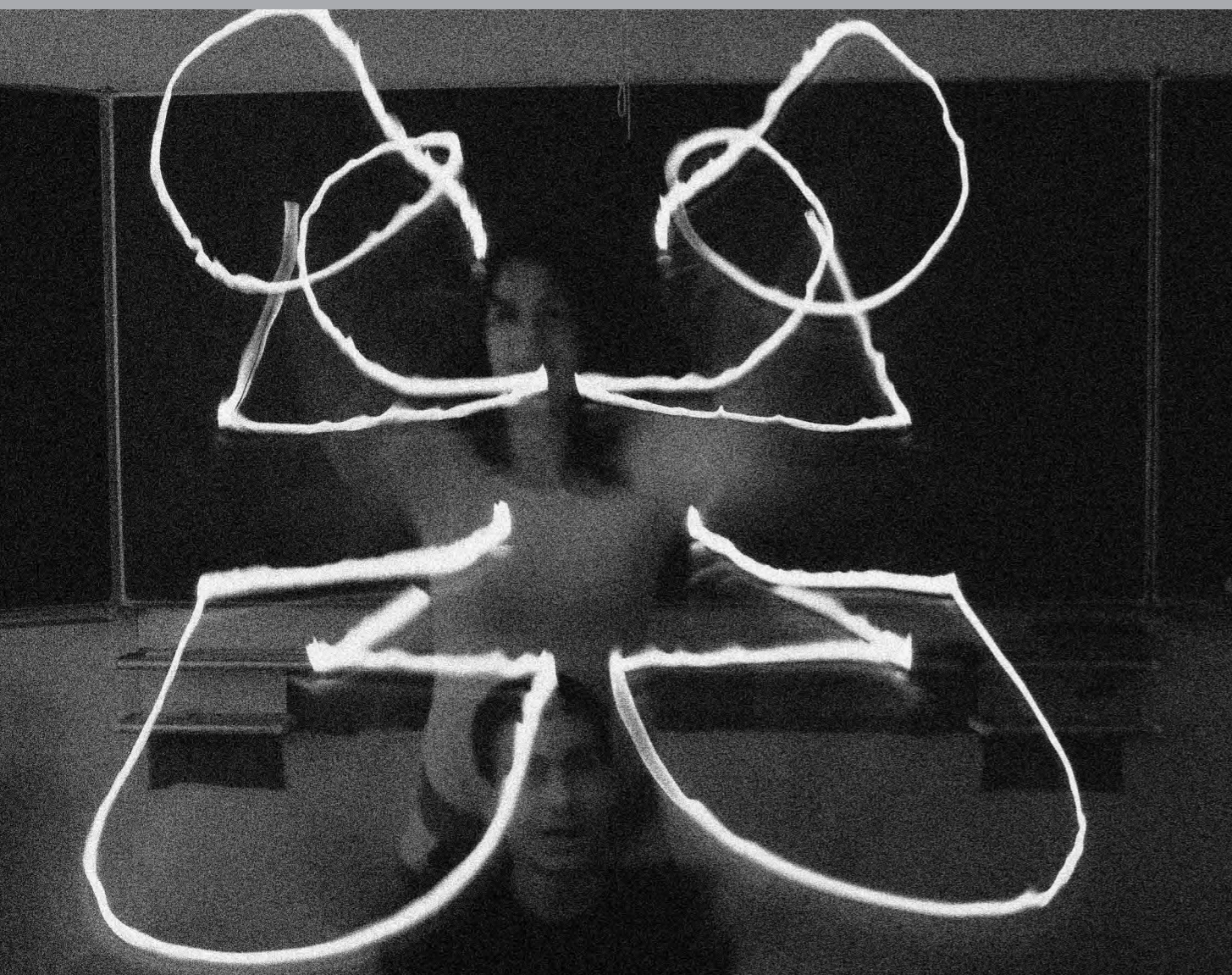
„Az építészet alapvető sajátossága, hogy a művészet minden ágánál erősebben kötődik a térhez, alkotásai nemcsak térbeliek, hanem végső soron maguk is terek, hiszen az építés elsődleges célja mindig az, hogy az élet szűkebb keretét, az emberi tevékenység különböző formáinak kifejtéséhez szükséges, meghatározott méretű és jellegű teret létrehozza. Némi

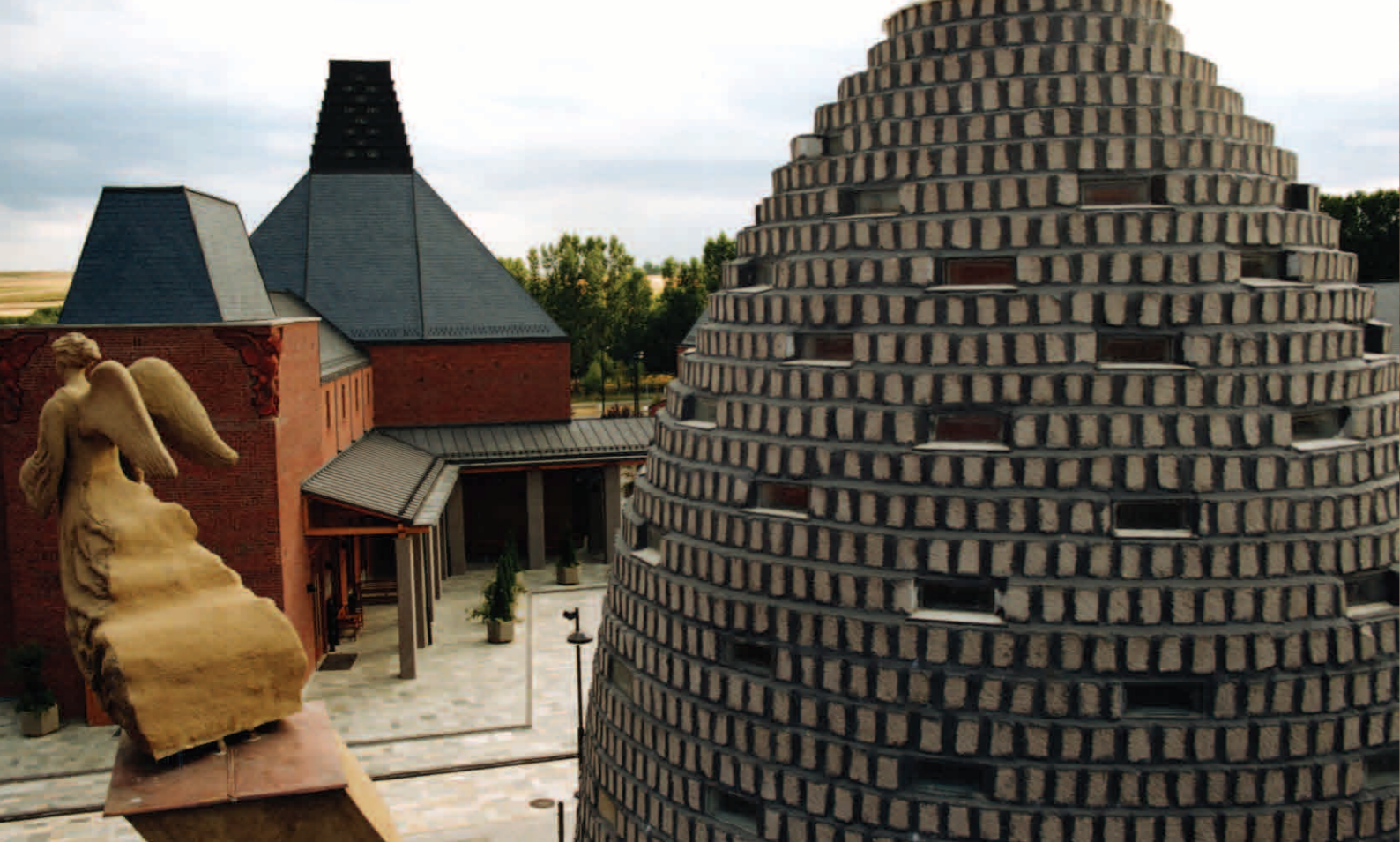
túlzással még azt is mondhatjuk, hogy az építészet tulajdonképpen anyaga, mellyel dolgozik, amit alakít, az maga a tér.”

Az epocha építészettörténeti kurzusa erre a meghatározásra épült fel. A megalitikus kultúrától napjainkig végigvesszük a meghatározó építészeti stílusokat. Nem egyszerűen formai kérdésként, hanem inkább szociális és szellemi folyamatként ábrázoljuk ezt az időszakot. Az építészettörténettel párhuzamosan az épített környezet emberre és társadalomra való hatását is vizsgáltuk. Rajzolás, fény gyakorlatokat végzünk. Gyertyával rajzolunk a levegőbe. Makovecz Imre „narancshámozása” is szerepel a gyakorlatok közt. Én a képzés helyett az oktatásban és az oktatásra fordított időben hiszek. Már magát a képzés szót sem szeretem. A kreditrendszert juttatja az eszembe. Gyorsan, pontokat számolva, összeadva „képezzük” magunkat. Nem személyes kapcsolaton keresztül a klasztrikus mester-tanítvány viszonyt alapul véve. Ami persze időbe telik.

A Waldorf-pedagógia egyik számomra fontos és érdekes eleme, hogy mind a két agyfélteke egyformán terhelődik és alakul. Nemcsak a számolás, írás és olvasás van a központban, hanem a mozgás, zene és rajz is. Ebben a szemléletben való nevelést az első osztálytól kezdve egészen az érettségig nagyon fontosnak tartom. Térlátásuk, rajz és mozgáskészségük sokkal kifinomultabb és érzékenyebb, mint sok, építészkarra járó hallgatóé.

Fent: az iskola épülete • lent: fényrajzolás gyakorlatok

Herend, Porcelánmanufaktúra Rt, a főbejárat épületének külső és belső részletei

Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak;
ideje az ültetésnek, ideje annak kiszaggatásának, ami ültettetett.

Ideje van a megölésnek és ideje a meggyógyításnak;
ideje a rontásnak és ideje az építésnek.

Ideje van a sírásnak és ideje a nevetésnek;
ideje a jajgatásnak és ideje a szökdelésnek.

Ideje van a kövek elhányásának és ideje a kövek egybegyűjtésének;
ideje az ölelgetésnek és ideje az ölelgetéstől való eltávozásnak.

Ideje van a keresésnek és ideje a veszteségnek;
ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak.

Ideje van a szakgatásnak és ideje a megvarrásnak;
ideje a hallgatásnak és ideje a szólásnak.

Ideje van a szeretésnek és ideje a gyűlölésnek;
ideje a hadakozásnak és ideje a békességnek.

Mindennek rendelt ideje van
és ideje van az ég alatt minden akaratnak.

*tempus nascendi et tempus moriendi tempus plantandi
et tempus evellendi quod plantatum est*

*tempus occidendi et tempus sanandi
tempus destruendi et tempus aedificandi*

*tempus flendi et tempus ridendi
tempus plangendi et tempus saltandi*

*tempus spargendi lapides et tempus colligendi
tempus amplexandi et tempus longe fieri a complexibus*

*tempus acquirendi et tempus perdendi
tempus custodiendi et tempus abiciendi*

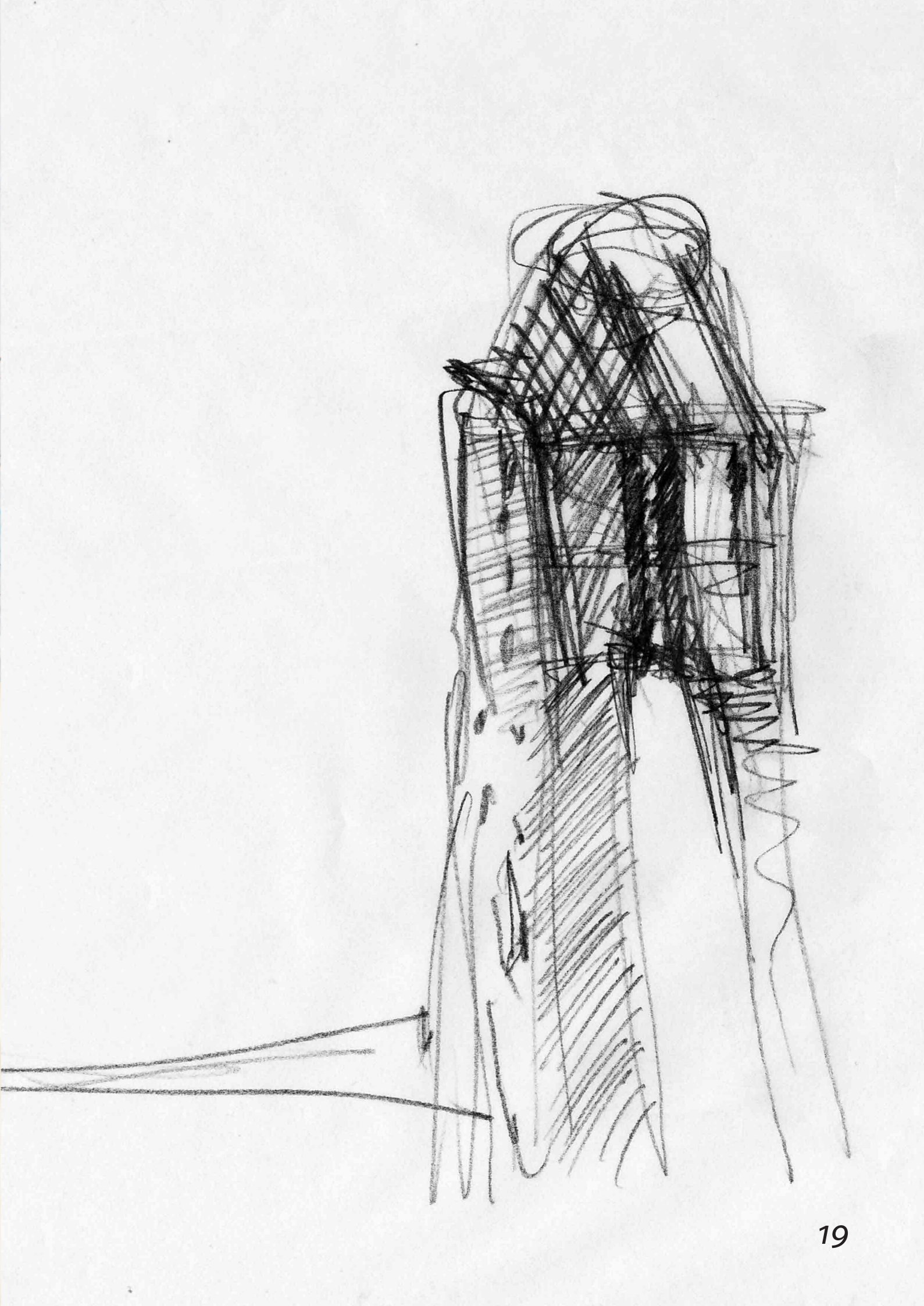
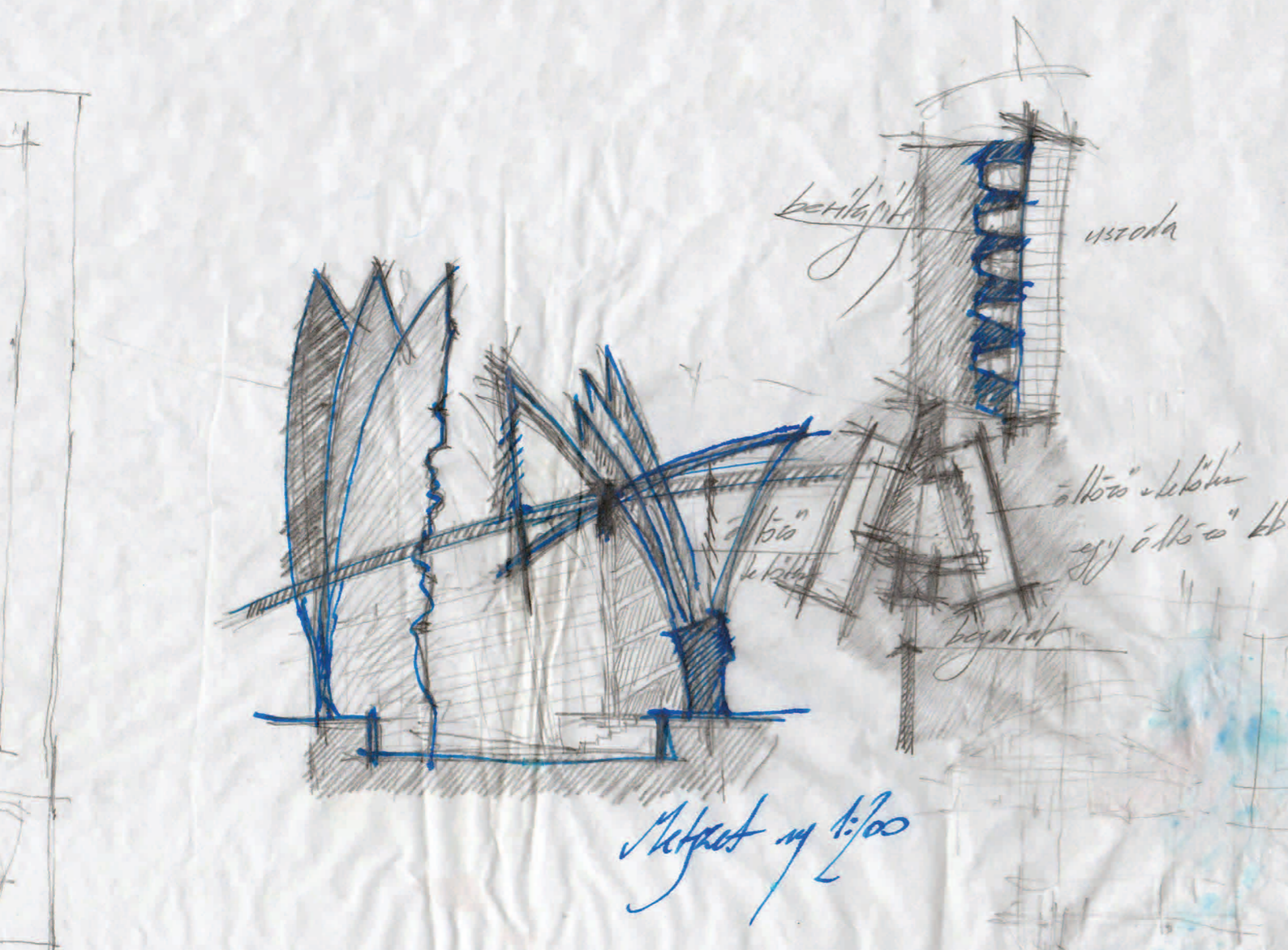
*tempus scindendi et tempus consuendi
tempus tacendi et tempus loquendi*

*tempus dilectionis et tempus odii
tempus belli et tempus pacis*

*omnia tempus habent
et suis spatiis transeunt universa sub caelo*

Makó, a Kálvin téri Általános Iskola aulája

FELEMELŐ ÉPÍTÉSZEZET

Kuli László interjúja

Krizsán András Ybl-díjas építésszel

A Balaton-felvidék, mint szűkebb hazád, szülőfölded erős és masszív talajt, elrugaszkodási pontot adott építészeti gondolataid kifejtésére. Mit jelent számodra ez a varázslatos táj?

Révfülöpön születtem. Az öreg épület, amelybe általános iskolába jártam, a XIX. század végén épült. Eredetileg Gyöngy szállodának hívták, majd az idők során az evangélikus tanítók üdülője lett. Amikor elvégeztem az egyetemet, az egyik első munkám volt ennek az épületnek az átalakítása, bővítése. Ma az Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központ működik benne. Hálás vagyok – így már korosabb fejjel és tudattal – egykori tanárainknak, akik példaképeim lehettek. Osztályfőnököm, matematikatanárom például tehetséges autodidakta művész volt, fantasztikus akvarelleket, intarziákat készített. Együtt jártam vele a Káli-medencébe rajzolni, festeni. Megemlíthetném rajztanáromat is, aki a linómetszéstől a tusteknikáig rengeteg kreatív dologra megtanított. De a legtöbbet a környezet, a táj jelentett számomra. A faluban még éltek a régi borosgazdák, szőlőművelő munkások, napszámosok. Láttam, hogyan élnek és dolgoznak. Láttam a kicsi préházakat, kőbástyákat és azt a csodálatos panorámát, ami a világ legszebb tájává varázsolta ezt a vidéket. Pedig kő kő hátán, amerre csak ellát a szem. Ezer meg ezer kődarab borítja a szántókat, legelőket. Kőből

épültek a házak, templomok, és a pincesorok préházai is. Kőtámfalak, bástyák, kerítések és istállók állnak kőből rakva a mai napig. Az időtlenség sűrűsödik össze bennük minden évszakban vagy napszakban. Csodálatos szépségű sziklaormok, változatos geológiai képződmények mindenfelé. Vagy a híres kőtenger a Káli-medencében, mintha csak egy óriás szórta volna szét a sziklatömböket. Rengeteget játszottunk, bújcskázunk barátainkkal közöttük. És ott van mindehhez a mediterrán éghajlat, a lágy fátyolon átszűrődő, titokzatos napfény és könnyű árnyék; a különböző fényhatások a házak homlokzatán. A napszakok változásától kezdve az évszakok különbözőségig minden perc más és más hangulatot hordoz. Sok művészember fantáziáját megragadta már ez a vidék, ahogy a parázsló napfény sugárzik a Balaton-felvidék apró, elfeledett falvainak, szőlőhegyeinek fehér homlokzataiból, erdeinek tiszta levegőjéből, az itt élő emberek csendes derűjéből, mindennapjaik apró történeteiből.

Hamvas Béla szerint ez a mediterráneum legészakibb része, amely sok olasz vidéknél is déliesebb, mert a fény az embert is átsugározza, a dolgokba is bevilágít. Sehol semmi túlzás, semmi izzasztó erő kifejtés. Minden csupa patriarchális jókedv és derű. Ha itt egy meseteremmel megbeszélod, hogy a jövő héten eljön és megcsinálja a munkát, ne csodálkozz, ha hiába várod, és két hét múlva azt mondja: „Nincs az elfelejtve kérem!” Persze nem mintha az élet itt könnyebb, vagy lazább lenne, vagy kevesebbet kellene dolgozni, de valahogy mintha mindennek nagyobb távlata, és mélysége volna. Itt a Dél géniusza parázslik mindenütt. De a Balaton-felvidéknek ezt a valódi arcát sajnos már csak a

belső, eldugott kis falvakban találjuk meg maradéktalanul. A vízparti területek átértékelődtek, építészeti sajátosságai az elmúlt évtizedek alatt sokat változtak. Közvetlenül a parton eltűntek a préházak, megszűnt a szőlőművelés, a bortermelés. A balatoni halászat és a révkikötő sem maradt meg helyben. Minden az idegenforgalomról, a vendéglátásról szól, ami érthető, hiszen Trianon után elvesztettük nagy hírű hidegvizes fürdőhelyeinket, Abbáziát, az erdélyi fürdőket; nem maradt más, csak a Balaton. A nagyarányú idegenforgalmi fejlesztésekkel, a vasútvonal kiépítésével, a nyaralók megjelenésével, a beach-hangulat elterjedésével a vízparti települések átalakultak. Színesebb, változatosabb; ha úgy tetszik látványosabb környezet alakult ki, ahol a legfőbb erény az építészeti alkotások minősége, magas színvonala, az építészeti szakmai kvalitása. Persze ez természetes, hiszen egy táj alapvető identitása nem állandó és megingathatatlan, hanem fejlődik, és időről időre nyilvánvalóbbá válik. Viszont a belső területek – maga a Balaton-felvidék – még őrzi és (minden hatás ellenére) kell hogy őrizzék a hagyományos építészeti karakterét, táji, természeti értékeit. Részben, mert az ország más részeihez képest itt sok minden megmaradt és fellelhető, de legfőképp azért, mert vannak építészeti és építetők, őslakosok és bebírók, megszállottak és lelkes patrióták, akik ezt az örökséget megőrizni és folytatni akarják.

Melyek ennek a vidéknek a legfontosabb építészeti karakterjegyei?

Mindenekelőtt a Kárpát-medence népi építészetére jellemző részletek és sajátosságok. Ha röviden akarnám számba venni, a következőket sorolnám fel:

- A racionalitásból eredő földszinteség, egyszerű, letisztult tömeg-, és formaképzés. A tető lehetőség szerint egybefoglalja a lakóházat és a melléképületeket: az istállót és a pajtát. Emeletet nem építettek, és a padlást sem építették be. Ez a földszinteség adja a ház barátságos otthonosságát.

- Sima, nyugodt egyenes vonalú nyeregtető és eres (amiben csak néha jelenik meg egy-egy szénabedobó nyílás) A háztetők nyugodt vonalát csak a kémény töri meg, mert minden törés, tagolás egyben beázási lehetőség is.

- Hangsúlyos, fehérre festett kémény. A tájba helyezett ház fölött magasodó tekintélyes méretű fehér kéménypillér megkoronázza az épületet. Építészeti méltósága, a falakat folytató, magasba ívelő egysége az épületek tömegével arányos vastagsága feltűnő. A tájegység jellegzetes, szebbnél szebb formájú, változatos kéményfejezeteit mindig vakolták és fehérre meszelték.

- Apró nyílások, sokszor véletlenszerűen elszórva a homlokzaton. (A pajtákon, istállókon megjelennek a nagyobb kapuk és nyílások is.) Sok régi épület homlokzatán csak egy ablak volt aszimmetrikusan, de a leggyakoribb a szimmetrikusan elhelyezkedő, két vagy három ablak. Az ablakokat mindig *fásli*; vakolatkeret övezte, amelyet többnyire szemöldökformán díszítettek. A Balaton-felvidéki ablakok legfőbb ékessége a félholdas, fonadékos vagy lándzsaíves szemöldökpárkánnyal szegett vakolattagozat, amely mindenütt más és más; két egyformát egy faluban sem találni.

- Hófehér (esetleg törtfehér) festett vakolt felület; de jellemző a kőfelület is, ami régen az alárendelt oldalhomlokzatokon, melléképületeken, kőkerítéseken jelent meg. A fehér homlokzatokat a vakolatdíszekkel együtt minden évben újrameszelték. Az egyre vastagodó mészréteg lassan eltömté a mélyedéseket, amitől a formák mind puhábbak, festőibbek lettek. A legszebb homlokzatfestéseknél a mészreteg egy kicsi szienával is megtörték, sőt a tagozatok festésére szánt anyagba egy egészen kicsi olajat is tettek, hogy a festék ne legyen

túl vastag. Az így kikevert festéket rövid mozdulatokkal vitték fel a homlokzatra. A homlokzatfestést két részletben készítették: nem várták meg, hogy az első réteg teljesen megszáradjon, és már másnap föl vitték a következő réteget. A meszet a friss vakolat beszívta, felszínén a mézspáncélként kicsapódott, és már eshetett is rá az eső.

- A Nap felé forduló ház (bejárat, ablakok, udvar a déli nap felé) Az emberek megtanulták, hogyan alkalmazkodjanak a domborzat, az éghajlat, a nap és a szél járásához. Hogyan lehet a leginkább otthonos, az emberi szívnek kellemes hajlékot kialakítani. A Balaton-felvidéki építészeti a napfény építésze. A régi épületek legtöbbször kelet-nyugati irányúak, hogy a tornácos-ajtós-ablakos oldalukat járja a déli nap. Az egész udvar napsütött, szélről védett, a kert pedig a ház részévé válik.

- Vakolatdíszek szigorúan megszabott helyeken és harmóniájában. A vakolatdíszek sohasem utólag rátett gipszstukkók, rátétdíszek voltak, azokat mindig a homlokzat vakolásával egy időben, ugyanazzal az anyaggal alakították ki. Ezért tűnnek sokszor olyan recsegőnek, mézeskalácsformának, amikor egy épületen utólag összevissza próbálnak hasonló díszeket elhelyezni. Régen a hosszú épületeknek csak a fő homlokzatát vagy az ablakkeretek egy meghatározott részét díszítették. A díszek mindig szimmetrikusak voltak, és ezen belül a díszítmény gazdag, sőt már-már zsúfolt is lehetett, de mindig keretbe foglalva szerepelt, vagy maga volt a keret.

Lehet-e ezek mentén lokális és személyes hangvételű építészeti manapság sikeresen művelni? Mi a te recepted?

A recept nagyon egyszerű. Aki építeni szeretne a Balaton-felvidéken, legjobb, ha nem másutt álmodott álmokkal jön, mert önmagában szép épület csak a tervezőasztalon van. Ha felépül, viszonyba kerül a szomszédos homlokzatokkal, szemközti házakkal, a tájjal, a szomszédok életmódjával. Legjobb, ha az építető egy évig csak odajár a telekre, sétál a környéken. Figyel, csodálkozik, a falu-

beliekkel ismerkedik. Még jobb, ha eltölt ott egy teljes napot télen is, nyáron is. Bejárja a vidéket, szimatolja a levegőt, figyeli a fákat, bokrokat, ismerkedik a falu történetével, pletykáival. Elmegy a közeli boltba, kocsmába, templomba, és csak ez után kezd tervezni. Fontos, hogy felfedezzünk, megérezzünk valamit abból, amit az itt élő emberek éreznek.

A világ építészeti áramlatában nyomon követhető a hozzáállás, amelyben az anyagszerűség, a harmónia, a táj iránti alázat jelenik meg. Amikor a megvalósuló épület párbeszédbe kerül a tájjal. Ehhez a hozzáálláshoz véleményem szerint három dolog kell, és ez a három dolog korántsem a pénz, pénz és pénz. Ellenkezőleg: Arisztotelész *Metaphysicá*-ja óta tudjuk, hogy: „A szép legfőbb fajtái a rend, az összemérhetőség és az elhatároltság, amiket a matematikai tudományok bizonyítanak leginkább.” (Ferge Gábor fordítása) Vagyis az első és legfontosabb dolog, ami a jó építészethez kell, az a rend, a rendezettség, a harmónia; amikor a dolgok egyensúlyban vannak. A második legfőbb dolog az összemérhetőség, amit szerintem az aránnyal és a ritmussal fejezhetünk ki legjobban. Ha valaki leüt egy hangot a zongorán, az még nem zene, de ha már két hangot üt le, akkor már nem mindegy, hogy az a két hang hogyan szól egymás után, milyen hangközökkel és milyen ritmusban. A két hang egymáshoz való viszonyából, összemérhetőségéből, illeszkedéséből már megszületik a zene, a művészet. A harmadik, és nem kevésbé fontos dolog a művészetben – és így a jó építészetben is – az elhatároltság, hogy valójában mit is akar mondani nekünk a művész, vagy maga az épület. Peter Zumthor svájci építész még világosabban fogalmazta meg ezt kollégái számára: „A jó építészetnek az embert föl kell emelnie, hogy átélhesse és lakhassa, és nem pedig lyukat beszél-nie a hasába.” A jó építészet elutasítja az épített környezet így-úgy összeválogatott, díszletekből álló, értékektől megfosztott változatát. A jó építészet felemel és begyógyítja a megsebzett tájat. Hiszen, amikor építünk, két, egymással

szoros kapcsolatban álló, ám egymással ellentétes folyamatnak vagyunk a részei. Az egyikkel megsebezük a természetet, megbontjuk a környezet egyensúlyát, a másikkal ugyanakkor begyógyítjuk. Napjaink építészete annak ellenére, hogy időnként végsőkéig kifinomult műszaki megoldásokat hoz létre, számos épületével sértette már meg környezetét, meggyöngítve a hely szellemét. De egyúttal amikor építünk, ezt a megbontott egyensúlyt, felsebzett környezetet megpróbáljuk helyre is állítani. Ebben az értelemben az építés egyben egy építő áldozat is. Számomra ez a recept; a tervezők organikus módon viszonyulnak a tájhoz és az emberekhez; felemelik az embert, és begyógyítják a tájat.

U. Nagy Gábor igazi regionalistának titulált téged Ybl-díjad kapcsán. Önálló irányzatnak tartod a regionalizmust, vagy olyan alkotói attitűdnek, amely az organikus-, vagy élő építészetnek is természetes alapelve?

Nagyon megtisztelők Gábor szavai; ő saját életútjával bizonyítja, hogy a kiváló tehetségű építész hogyan lehet hatással a vidék épített környezetére. Hogyan képes minőségében megújítani a tájat és környezetet; ha úgy tetszik: az embert felemelni. Sok olyan építészre lenne szükség, aki a kis architektúráktól kezdve a közösségszervező helyi piacokig mindenre tud értékes és gyakorlati jó példákat adni. Munkájuk legfőbb értéke a jelenlét, amit regionalizmusnak is hívhatunk. De a regionalizmust nem tekintem önálló stílusnak, hanem alapnak, a minimumnak, ami minden építésznek kötelező gyakorlat, a beugró. Ha már stílusról beszélünk, akkor hozzám közelebb áll az organikus építészet. Az a modern organikus építészet, aminek a lényege nem az élettől független, teoretikus gondolkodás, nem a képzőművészetre jellemző önmegvalósítás és az egyéniség mindenek feletti hangsúlyozása, hanem az imagináció, a szabad gondolat. Az imagináció nem a képzelet erővel kifejtett megjelenítése, hanem szemé-

lyes, belső kifejeződés, ami a külső, valós világban is pozitív változásokat hoz létre. Az építészet környezetünk képszerű elgondolása, amely megvalósulásra törekszik. Ennek a folyamatnak a végén egyre inkább felismerhetővé válik az a semmi-vel össze nem téveszthető élmény, hogy egy helynek nemcsak fizikája, hanem metafizikája is van, és nemcsak látvány, hanem géniusz is. Ez csak akkor érhető meg mindkét fél számára, ha mindketten egy nyelvet beszélnek. A közös nyelv a helyi anyaghasználat, a környező épületek aránya és léptéke, a táj, az emberek ismerete. Amikor a megvalósuló alkotás mindig személyes, belső kifejeződés, de ugyanazon a nyelven, amit a helyiek beszélnek és megértenek.

Egy végzett vándoriskolásnak szinte kötelessége megtalálni a helyet, ahol tudásával és szívével az épített környezet, így a közösségi élet színvonalát emelni tudja. Te hogyan fogtál neki ennek a küldetésnek? Milyen akadályokat kell leküzdenie a következő nemzedéknek?

Ravatalozó, Vigántpetend

A legfontosabb a jelenlét, amiről az előbb beszéltem. Hogy otthon legyünk a világban. Csak a *helyén lévő* ember képes *helyénvaló* dolgokat produkálni. Az én indulásom még vándoriskolásként kezdődött. A MAKONA irodában dolgoztam, amikor egy alig kétszáz fős Balaton-felvidéki település, Pula polgármestere, Reményi Antal levelet írt Makovecz Imrének, hogy segítsen neki megtervezni a falu új házait. Imre bácsi element Pulára, és jó szokásához híven rögtön kiadta a feladatot egy vándornak – nekem. Ez már több mint húsz éve volt, és azóta vagyok ennek a kis településnek (azóta már Felsőörsnek is) a főépítész. Pulán csodálatos emberekkel ismerkedtem meg. Bizalmukba fogadtak és elkezdődött a máig tartó munka. Manapság a Művészetek Völgye ösztöndíjjal a fesztivál ismertté tette ezeket a településeket. A hátrányos gazdasági helyzet ellenére megnőtt a régió imázsa; nyaranta rengetegen keresik fel a környék látványait, természeti szépségeit. A fesztivál alatt a térségbe látogató negyedmilliónyi ember szinte már a tömegrendezvények szintjére emelte a látogatottságot. Ennek eredményeként egyre több régi parasztházat vásárolnak meg és újítanak föl, teszik rendbe a régi homlokzatokat, portákat. Ez részben jó az őslakoságnak, mert nő az ingatlanok értéke, és már nem ritka, hogy egy-egy dűledező parasztházért 5-6 millió forintot is fizetnek. Ez a helybelieknek igen sok pénz, saját jövedelmükből nem is nagyon tudnák előteremteni. Csakhogy nem az itt élők vásárolnak ingatlanokat, építenek új házakat, hanem a környező városokból kitelepülők, vagy csak nyaralni vágyók. Ez a hagyományos faluközösségeket kezdi megbontani, a helyi organikus társadalmi struktúrákat átrendezni. Vigyázni kell, hogy a bebírók, a gyüttmentek és az őshonos lakosság kulturális, emocionális, gazdasági különbségei ne éleződjenek. Ebben a folyamatban az építésznek is nagy szerepet kell vállalnia. Főépítési munkám során ennek megfelelően elsősorban az új házak külső megjelenését, homlokzati kialakítását, az utcaképbé való harmo-

nikus illeszkedését ellenőrzöm és segítem. Az iparosított termelés nehéz döntések elé állítja az építetetőket, mert a gyors és olcsó zsákos nemesvakolat, hőszigetelés, műkö lapburkolatok és előregyártott elemek elárastották az építőipart. Egyre nehezebb meggyőzni a megrendelőket arról, hogy a hagyományos *hőbörzsös* vakolat, a meszelt lábazat, az egyedi fa nyílászáró sokkal szebb. De a jó példák követőkre találnak és egy-egy jól sikerült parasztház-felújítás, átalakítás után többször előfordult, hogy a szomszéd elhívott: nézzem már meg az ő házat is, mert bizony az ő kéménye még szebb, még nagyobb, mint amit a szomszédja most rendbe tett!

Milyen emberi hozzáállás szükséges ahhoz, hogy a főépítész elfogadtassa magát és munkáit a közösséggel?

Ezt csak kölcsönös bizalommal, alázattal lehet és érdemes csinálni. De a szakmai tudáson túl az emberség, az empátia, a meggyőzés, sőt a humor sem elhanyagolható eszköz ebben a munkában. Ma, amikor mindenki a pénzihiányra, a lehetőségek elapadására panaszkodik, amikor bezárják az iskolákat, a kispostákat, megszűnik a faluba hetente kijáró orvos rendelője és általában nehező az önkormányzat költségvetési helyzete, csak személyes igyekezettel, párbeszéddel és nagyon sok karitatív munkával lehet erősíteni a falu közösségét, saját hagyományait, szükségleteik újraértelmezését, a régi értékek újrafelfedezését. Ebben a munkában fontos főépítési feladat az önkormányzati beruházások, pályázatok szakmai előkészítése. Ez azonban a hátrányos helyzetű kitelepüléseken az egyre erősödő pályázati konkurenciaharc miatt szinte megoldhatatlan. A közpénzekhez nemcsak önerő, de terv, szakmai program is szükséges, amire pedig sosincs elég pénz és idő. Ezt a gyakran azonnali munkát kell ellátnia a faluban jelen lévő szakembernek, tanácsadó önkormányzati főépítésznek, aki nem hivatalnok, alkalmazott, hanem a település hiányzó építészeti kultúrájának támogatója; aki tudásával, helyismeretével, áttekintésével segíti a falu épített

környezetének minőségi kialakítását. Egy kitelepülésen ebből adódóan olyan tervezői feladatokat is el kell látnia, amelyek az önkormányzati fejlesztésekhez, beruházásokhoz szükségesek. Még mielőtt bárki összeférhetlenségre, vagy a pozícióból adódó előnyökre gondolna, hosszú évek tapasztalata alapján gyorsan hozzáteszem: ez nem a meggazdagodás, a zsíros munkák lehetősége; ez karitatív feladat. További fontos főépítési feladat a faluban még használható állapotban lévő régi épületek felmérése, tudományos dokumentálása is. A Balaton-felvidék rokokóba hajló vakolat hímes parasztházai az egész Kárpát-medence építészeti kultúrájának ismert emlékei. Abszolút kézenfekvő, hogy magam is több felmérést táboroztam, nyári gyakorlatot szerveztem már, ahol a diákokkal felmértük a házakat, homlokzatokat. Ebből a tudományos munkának is tekinthető dokumentációból áll össze a falu épített környezetének története, helyi értékvédelmi katasztere. Németh László gondolatait idézve: ez a falukutatás nemcsak évszázados táji karakterekre, építészeti ritkaságokra irányítja rá a figyelmünket, amelyeket féltve őrzünk, hanem segít abban is, hogy megértsük a hagyományos népi kultúra értelmét, bölcsességét és tanuljunk abból. Ez a tájhoz simuló építészet legjobb iskolája. Talán ezek a fiatalok lesznek majd egyszer azok, akik felnőve lehetővé teszik, hogy ezek a házak újjászülessenek. Addig pedig legalább emléküket fennmarad az utókor számára, és bemutathatóvá válik vitathatatlan értékük. Megmarad valami, ami ellenáll az időnek.

Elsősorban megépült ravatalozóid lettek ismertek szakmai berkekben. Egy ilyen épület tervezésénél az építésznek is el kell számolnia életéről és haláláról alkotott gondolataival, hitével. Hogyan sikerültek Neked ezek a számadások és mivel gazdagodtál általuk?

Az elmúlt évtizedekben több új templom és temetőkapolna, szakrális épület is épült az országban, de építészetileg igen vegyes a kép. A gyönyörű természeti környezetben, régi sírok között

megépült ravatalozók sokszor csak se-
tesután álló, helyüket kereső épületek.
A legtöbb temetőkápolna napjaink ál-
talanos közízlését tükrözi, a formai zűr-
zavartól az építőanyag-bemutatókig,
szinte minden megtalálható ezekben
az épületekben. Találunk garázs formájú,
kocsimosóhoz hasonlító ravatalozót,
oromfalán *Feltámadunk* felirattal. Puccos
nyaralóra emlékeztető, narancssárga
vakolatút, nagy terasszal, hogy „minél
szébb legyen”. Vagy erőltetett építészeti
próbálkozásokat, a nagyotmondás
gesztusával. Az az érzése az embernek,
hogy a tervező – vagy megbízó – mint-
ha mindent bele akarna zsúfolni ezekben
a szakrális épületekbe, a „ki, ha én nem”
magatartásától, a „mintha már láttam
volna valahol” érzésig. Sajnos az elmúlt
évtizedek szekularizációja jelentős mér-
tékben átformálta és lerombolta a ha-
lotti kultúránk értékeit is. Elvesztek a
csendes gondolatok, mély emberi érzé-
sek. Ezekben az épületekben a szakrali-
tás alig válik kifejeződővé, pedig évez-
redes emberi kultúránk legfontosabb
rendje és törvénye a végső búcsú tiszt-
essége, ahol a tér, a forma, és a rítus
szerves egységben jelenik meg. A régi
temetők olyan kertek, ahol harmonikus,
élő kapcsolatot tartunk fenn a túlvilági
lét és testi világunk között. Ahol a falusi
temetők csendje magától értetődő, és
jó érzéssel tölti be szívünket, mikor sze-
retteiktől, hozzátartozóiktól búcsúzunk.

Ezt a csendet és belső nyugalmat
keresem én is, amikor ilyen feladathoz
nyúlok. Amikor ravatalozót tervez az
ember, akkor nincs mellébeszélés, han-
dabandázás. Nem lehet blöffölni, na-
gyot mondani. Akkor ott állsz egyedül
és csak te vagy magad. „Végül elszakad
az ezüstkötél, összetörik az aranypohár, a
korsó eltörik a forrásnál, és a kerék belezu-
han a kútba. A por visszatér a földbe, olyan
lesz, mint volt, a lélek pedig visszatér Iste-
néhez, aki adta.” (Prédikátor könyve)

Próbáld magadat megtalálni és
megragadni. Ha elég őszinte vagy és
sikerül belső nyugalmadat megőrizned,
akkor meg tudod fogalmazni a válasza-
dat is. De enélkül a belső nyugalom,
csend nélkül nem megy. Rohanó vilá-

gunkban sajnos kezdjük elfelejteni ezt
a csendet és nyugalmat. Nincs türel-
münk semmihez. Legtöbb mozdula-
tunk heves és felesleges. Így van ez a
munkánkban, emberi kapcsolatainkban,
sőt magunkkal szemben is. Sokszor
annyira sietünk, hogy magunkat is el-
hagyjuk már. Pedig a nem helyén lévő
ember nem ura saját magának. Nincs
nyitott szem, érzékeny befogadó kész-
sége, alázata. Van egy kedvenc idézetem
Buddha beszédeiből, amikor azt mond-
ja: „hogya egy ember gyorsan menne,
és eszébe jutna: *Miért menjek gyorsan?*
Mehetek lassan is... és lassan menne.
Ekkor eszébe jutna: *Miért menjek lassan?*
Meg is állhatok... és megállna. Ekkor
eszébe jutna: *Miért álljak? Le is ülhetek...*
és leülne. Ekkor eszébe jutna: *Miért üljek?*
Le is feketek... és lefeküdne. Így ez az
ember fokozatosan feladja a hevesebb
mozdulatokat, és fokozatosan nyugod-
tabbakra tér át. ...Szerzetesek, az ilyen
szerzetesről mondják, hogy uralkodik a
gondolatok menetének útján. Amilyen
gondolatra akar, olyan gondolatra gon-
dol; amilyen gondolatra nem akar, olyan
gondolatra nem gondol.” Nekünk ezt a
magatartást kell követnünk. Ez segít
bennünket abban, hogy felfedezzük a
körülöttünk levő teremtett világ rendjét,
és figyelmünket fokozatosan olyan dol-
gokra irányítsuk, amik fontosak és igazak.
Segít abban is, hogy megérezzünk vala-
mit abból a bölcsességből, amely egye-
temes kultúránk princípiumai. Nekünk,
építészeknek pedig tudnunk kell ezeket
a gondolatokat közvetíteni. Ez az építé-
szet képes megérteni és megidézni.

*Ravatalozóépületeid egy régióban belül
épültek és egy lényegűek, látszik rajtuk,
hogy ugyanazt a kérdéskört járod körbe
és fejtegeted, de anyaghasználatban és
formavilágban folyamatos változásokat
produkálsz. Milyen lelki-szellemi utat
jártál be a kilencvenes években épült
pulai és vigántpetendi ravatalozóktól a
közelmúlt felsődörgicsei és nagyvázsonyi
ravatalozóépületekig?*

Bodonyi Csaba barátom akasztotta rám
azt a jelzőt, – és én igen szívesen emle-
getem is – hogy a „kis ravatalozók nagy

építésze vagyok”. Valóban, több falusi
temetőkápolnám és ravatalozóm is
megépült az elmúlt években. Beruházói
szemmel ezek az épületek biztos nem
mérhetők egy dunaparti irodaház nagy-
sárgrendjével, de ezekben a jelentékte-
lennek tűnő kis architektúrákban össze-
sűrűsödik minden, amiről az előbb be-
széltem. Falusi ravatalozóimban meg-
próbáltam koncentrált erővel megjele-
níteni ezeket a gondolatokat, a test és a
lélek kettősségéről, a halál misztériumá-
ról, az élet szeretetéről. Igyekeztem min-
denki számára olyan átélhető élményt
teremteni, ahol megérezzük valamit eb-
ből a csendből és rendből, mintha min-
den a figyelmes és jótevő Gondviselő-
nek engedelmeskedne. Természetesen
ezeket az élményeket többféle módon
is meg lehet fogalmazni, ki lehet fejezni
egy ravatalozóban. A legelső ilyen fel-
adatam a pulai temetőkápolna meglé-
vő ravatalozójának átalakítása volt. A
lapostetős, garázs formájú épület ma is
ott van a falak mögött, de a megjelenés
mégis más. Nagy, szárny formájú előte-
tő borul a ravatal fölé, ami a halotti lepel
és a felemelkedő lélek kettős szimbólu-
ma. De ugyanez a szimbólum variálódik
a vigántpetendi ravatalozóban is, vagy
a sajnos meg nem épült kapocsiban.
Későbbi munkáimban inkább az elha-
gyott test, a korpusz témája foglalkoz-
tatott a tervezés során. A nagyvázsonyi
temetőkápolnában – ahol szintén egy
meglévő ravatalozót kellett átalakíta-
nom – ez a gondolat legfőképp a kőto-
ronyban, és a csupasz acéltartókból ki-
alakított kereszt formájú haranglábban
jelenik meg. A felsődörgicsei ravatalo-
zóban pedig megpróbáltam ezt a
konceptiót a végsőig követni. A váz-
szerkezetig lecsupaszított tartóelemek,
látszó gerendázat, nyers kőfalazat, mint-
ha maguk is csak az épület korpuszai
lennének. Azt remélem, hogy ha valaki
nyitottan közelít hozzá, megérzi az épü-
let végtelen egyszerűségét, nyelvezeté-
nek koncentráltóságát, ahol a lenyűgöző
történelmi környezetben kézzelfogha-
tóvá válik múlandó testi létünk és az
ettől független is létező szellemvilágunk,
a teremtett világ egyetemesége.

Szigeti strand, fogadóépület, részlet

Itt és szemközt: Zánka, az Egry Szakiskola új épületének részletei

A FELSŐBOGÁTI VOLT FESTETICH KISKASTÉLY MEGMENTÉSÉNEK TÖRTÉNETE

Szűcs Endre *Pro Architectura*-díjas építész

Bizonyára minden műemlékes építésnek vannak kedvencei. Nekem Dabronc-Eötvöspuszta bűbájos barokk kastélya mellett a felsőbogáti kiskastély a szívem csücske.

Kétszer is kegyes volt hozzám a sors. Először, amikor (a „módszerváltást” követő évben) országos tervpályázatot írtak ki a Balaton vonzásterületének délre történő kiterjesztésére. Kőröshegy, Gyugy mellett a bogáti két kastély hasznosítása is szerepelt a turistáknak felkínálandó étlapon. Két építész barátommal, Káldi Gyulával, Sebestyén Józseffel összedolgozva megosztott első díjat nyertünk. Madarat lehetett volna fogatni velünk, ugyanis a jelentős változások hitének mámorában komolyan vettük az eredményhirdető zsűri ígését, hogy ezentúl aztán már igazán úgy lesz, hogy aki nyer, az nemcsak mer, hanem a munkát is megkapja. Nos, ez a remény, mint a többi is, szertefoszlott, és a kastélyok rohamos pusztulása folytatódott.

Másodszor két évtizeddel később részesültem a sors kegyében, amikor régi jóbarátom, Nagyházi Csaba vásárolta meg a kastélyt, így én lehettem, munkatársaimmal a tervezője.

A festői szépségű somogyi dombháton helyezkedik el a birtok. Az egykori főnemesi uradalom megmaradt építményei, és a jelenlegi környezet azonban már csak nyomaiban sugározta az egykori pompát. Sajnos az elmúlt ötven évben – hasonlóan oly sok hazai építészeti kincsünkhöz – ez is arcpírító, az egykori ranghoz messze méltatlan szerepet kapott. (A környék baromfitelepét költöztették a kúria

területére és megmaradt építményeibe.) Ebből a tetszhalott állapotból igyekeztünk újraéleszteni a környezetet és a kastélyt.

Nagyházi Csaba, a kiváló ízléssel megáldott galériatulajdonos meglátta a már-már végleges pusztulásba taszított helyben a lehetőséget, s ezért álmolta ide saját családja nyári rezidenciáját, amely idővel akár állandó lakhellyé is válhat. Így szerencsésen olyan új tulajdonosra talált a kastély, aki nem befektetési lehetőséget látott benne, hanem gyakorlatilag az eredeti rendeltetése szerint kívánta ismét használni. Ez is a sors ajándéka a tervező építésznek.

A falu szélétől közelíthető meg a terület délkeleti sarka. Innen földút vezet tovább a megmaradt egykori magtár felé, majd nyugatra fordulva érzük el a kastély épületét. A telek a bejárattól folyamatosan lejt nyugati irányba, egészen az alsó végén található halastavakig.

A tavak... Felkutattuk a régi tulajdonosokat, még akkor, 1990-ben. Meg is találtuk Inkey bárónőt, akinél csodálatos családi fotóalbumban csemegézhattünk.

A főépület részben alapincézett, földszintes, téglány alaprajzú későbarokk kastély. 1760 és 80 között építhették a Festetichek az akkori Edde nevű falucska felső részén. Az alsóban építették a nagykastélyt. Így aztán később egyik az Alsó-, másik a Felsőbogát nevet kapta. Az I. sz. katonai térképen már szerepel, mint két „U” alakú szárnyával *court-d'honneur*-t bezáró formáció. Ugyanezt az állapotot tükrözi a II. és III. katonai térkép is.

Az 1858-as kataszteri térképen már a mai állapot látható, tehát a keleti oldalon a belső udvart bezáró építmények már eltűntek. Látszik egy kis kápolna is, amelynek léteéről ma már semmi sem árulkodik.

Érdekes emlék, a pályázat kapcsán történt: forró, száraz nyár volt. Az udvar keleti oldalán 60 cm-es sávban egyenes vonalban száradt ki a fű. Káldi Gyula barátom megszólalt. Gyerekek, itt melléképületek voltak, a romok felett vékonyabb a termőföld. Rohanás a levéltárba, ahol a katonai térképek bennünket igazoltak.

Az épület fele alatt húzódik hét részre osztott, teknőboltozatos, fiókos pincéje, a déli oldalon nyíló dongaboltozatos lejárójával. Valamennyi földszinti helyiség teknőboltozatos, az ablakoknál és ajtóknál fiókokkal, leszámítva az északi, legutolsó két szobát, melyek dongaboltozatosak. Természetesen mint mindig, válaszfalakkal agyonszabdalt helyiségeket találtunk. A déli oldal egyik szobáját mennyezetfreskó ékesítette. Nem voltunk annyira oda érte, afféle mázománynak tartottuk, mígnem megjelentek a falképrestaurátorok, és elkezdték a kutatást. Kiderült, hogy a legelső réteg egy igényesebb munkát rejt, amely szépen helyreállítható. A többi szobában is kutakodtak, minőségi munkákat találtunk, sok helyütt figurális elemekkel gazdagítva. A legnagyobb örömet az adta, amikor az egyik helyiség oldalfalán Dorfmeister (1) jellegzetes zsinórírásos monogramját találtuk meg.

A nagyterem jellegtelen, patronos bordúrjei alatt ismét szép barokk min-

ták jöttek elő, és befelé haladva a szerencse megajándékozott bennünket egy gazdag, mitológiai jelenetet ábrázoló mennyezetfreskóval.

A sors kegyéből mint műemlékes, sok barokk kastélyban dolgozhattam. Szörnyű pusztulás, pusztítás sok helyütt. Emlékek tömege vált a szemem láttára földdel egyenlővé. (pl. Lepsény, Nádasdy kastély).

Sors bona, nihil aliud (jószerencse, semmi más) Ez a kedves kastély a TSZ méregraktára volt, senki be nem mehett, csak a mérgező ember, mert az áru veszélyes és drága volt. Ez utóbbi miatt is, ha leesett egy cserép, azonnal megigazították. Így maradhettek meg a freskók, no meg a fedélszék is.

A tető formája jellegzetes, kontyolt barokkos manzárdtető. Homlokzatait páros lizénák osztotta csíkozott architektúra uralja, melyet füles – vakolatkezetes – ablakok tagolnak. Ezek csak nyomokban voltak láthatók. Gere László falkutatása segítségével sikerült

az eredeti, hiteles architektúrát visszaállítanunk. Nagy meglepetés volt az a fordított tükör-lizéna-núta rendszer, ami előkerült. Nem akartunk hinni a szemünknek, ezért kértünk egy előzsúrit, ahol is Koppány Tibor, nagy tudású barátunk, igazolta, hogy ez valóban így volt. Úgy látszik nem tudtunk mindent a Dunántúli későbarokkjáról – mondta. Kiemelkedik a nyugati homlokzat timpanonos, kissé előreugró középrizalitja. Külön dísz a keleti oldal három gazdag barokk díszítésű kőkeretes ajtaja.

A földszinten az eredeti belső térrendszert teljes egészében visszaállítottuk. Az összes, utólag érzéketlenül beépített válaszfalat elbontottuk. A barokk idősakhoz képest új elem a két fürdőszoba, az eredeti alaprajzi rendet azonban ezek sem bontják meg, hiszen új válaszfalak beépítése helyett két korábbi, egész szoba látja el az új igényeket. Egyedüli átalakítás a két szalon megnyitása a nyugati

teraszra. Ezzel az alaprajz használhatósága egyértelműen növekszik, és a nyugati homlokzat vitatott aszimmetriája is helyreállt. A pincében borozót és tárolóhelyiséget alakítottunk ki, és a fafűtéses kazán is itt kapott helyet. A boltozott hevedereket újravakoltuk, a mezőket pedig homokfúvással megtisztítottuk. Felújítottuk még a pincébe vezető téglalépcsőt is. Az eredeti barokk tetőszerkezet változatlanul megmaradt, csak a hibás, károsodott elemeket bárdoltuk, illetve cseréltük. A cserépfedés hiányzó elemeit kizárólag alak és szín szerint is egyező bontott cseréppel pótoltuk. Az összes nyílászáró a még fellelhető eredeti alapján újrakészült. A padlásteret nem építettük be, a boltozat fölé ácsolt járdán sétálva lehet gyönyörködni a barokk szerkezetekben és a festőien elhúzott kémények látványában. Ez is nagy kegy a sorstól a helyreállító építésznek, aki a mohó építető igényeit kielégítendő kénytelen a tetőteret is

Balra: részlet a kastélyparkból • jobbra: a nagyterem mennyezetfreskója restaurálás előtt és után

beépíteni, hisz – nem kell ehhez közgazdásznak lenni – egy autóbusznyi vendég elszállásolása nélkül nem lehet gazdaságosan működtetni egy vendégfogadót. Mennyit kell kinlódni a kapzsi megrendelőkkel és a sokszor nagyon merev műemlék-felügyelőkkel! Hány kastély lelte halálát emiatt!

A végső berendezés is méltó lett környezetéhez, hisz megbízónkismert műkereskedő, és az általa vezetett galéria már önmagában is garancia volt a megfelelő belső biztosításához.

Az elpusztult „U” alakú keleti épület szárnyát visszaépíteni egyelőre nem állt módunkban, így téglakerítéssel zártuk a keleti, nyugati és déli oldalt.

A középtengelyben egy ásott kutat találtunk, melyet megtisztítottunk több évtized szennyétől.

A barokk magtár viszonylag ép. Jelenleg a homlokzati helyreállításra készült csak el. Ennek kapcsán a későbbi beavatkozások okozta anomáliákat a helyszíni kutatások és analógiák segítségével megszüntettük.

A történet nemrég szomorú fordulatot vett. Nagyházi Csabát elragadta egy gyógyíthatatlan gonosz kór. Nagy kár érte. Rendkívüli ember volt. Végig irányította az építkezést, a legtöbb esetben maga is beállt a munkások közé, tudatában annak, hogy értéket ment, és az egy jó dolog. Egész életében a szép tárgyak bűvöletében élt. A ház is ilyen, csak nagyobb.

Reméljük, hogy a tragédia feldolgozásával, a megváltoztathatatlanba belenyugodva, népes családjának még sok örömet fog adni ez a gyönyörű kis kastély.

A helyreállítás a tervezőknek (Szűcs Endre és Tóth Péter) *Pro Architectura*-, az épületnek és helyreállítójának egy ICOMOS-díjat hozott.

Dorfmeister István (gyakran – esetünkben is – Dorffmaister István, vagy Stefán néven szignózik) 1729-ben született Pozsonyban. A bécsi képzőművészeti akadémián tanult. 1761-ben települt át

Magyarországra. Sopronban lakott, de az egész Dunántúlon alkotott, és vált a XVIII. század egyik legtermékenyebb hazai festőjévé. Színvilágát, típusainak karakterformálását a rokokótól előnyösen befolyásolt akadémiai stílus színes, vonzó dekorativitása határozza meg. Témáit többnyire a magyar történelemből, de gyakran a bibliából és a görög mitológiából vette.

Építész tervezők: Szűcs Endre és Tóth Péter • munkatárs: Magó Vámosy Zsuzsa • kivitelező: Nagyházi Csaba tulajdonos és Szűcs Endre felelős műszaki vezető irányításával számos kis falusi vállalkozó • műemlékfelügyelő: Levárdy Henriette • gépész tervező: Skrobák László • épületvillamosság: Gulyás János • belsőépítészet: Szűcs Endre és Gereben Gábor • falkutatás: Gere László • freskó-restaurátorok: Szentkirályi Miklós, Boromissza Péter, Nemessányi Klára, Gyöpös Miklós, Szűcs Gergely, Heitler András és Springer Ferenc.

Fent: a kastély nyugati homlokzata a felújítás előtti állapotban • lent: a felújított épület keleti homlokzata

TIZENEGY DÜHÖS EMBER ÉS A „SALZBURGER LAND”

Morlin Ákos apropóján

Szűcs Endre

Mindig is imádtam Salzburg környékét, különösen a valószínűtlenül, szinte díszletszerűen meredező hegyek ölelte tavakat, a Mondsee-t, a Chiemsee-t, az Attersee-t, Königsee-t, meg a többieket. Sokszor jártam arra Németország felé igyekezve. Egy estét mindig eltöltöttem ott.

68-ban végeztem, amikor nyáron dícsőséges csapataink átlépték a szlovák határt, de nem a Felvidék visszafoglalásának gondolatával, hanem, mert veszályban volt a demokrácia odaát. Kádár apánk azt parancsolta, segítenünk kell.

Évfolyamtársaim jó része gondolta akkor úgy, hogy itt még bármi történhet, meg aztán az 1300 forintos kezdő fizetés sem volt túl vonzó, el kell innen menni.

Kézenfekvőnek látszott Németország, hisz első keresztény királyunk is ide rucant át, Bajorországba, asszonyért. Így aztán München, Stuttgart, Köln tele lett a nagy generáció tehetséges magyar építészeivel. Morlin Ákos is ezek közé tartozott.

Egy tankörbe kerültünk. Tehetséges, széles látókörű, zenekedvelő, rajzoló, kicsit furcsa gyerek volt. A nyári termelési gyakorlaton együtt akvarelleztünk az éjszakai Eger belvárosában. Padtársak voltunk. Én a humán gimnáziumi érettségimmal feszélyezetten tehetetlenkedtem a helyemen. Egyszer csak nyílt az ajtó, belépett egy kopaszodó, bajszos, nagyon szigorúnak tűnő ember és furcsa dolgokat kezdett mondogatni és rajzolni. Nem lehetett nem odafigyelni. Az illetőt Makovecz Imrének hívták.

Én kínlódtam a merev, szögletes, lelketlen bauhausos házakkal. Nekem anyukám mindig azt mondta, hogy a mi Vas megyei tornácos házunk, meg a tornyos, tagozott, gazdagon díszített, atlaszos, kariatidás házak a szépek. Az

iskolában viszont azt tanították, hogy ez a haldokló, gonosz burzsoázia drótból, gipszből formált öngigazoló, hazug világa.

A furcsa ember Morlin Ákos padtársam korrekora lett, én pedig kaptam egy *niemand*-ot. Akkoriban tele volt az egyetem tehetségtelen, karrierista stréberekkel, moszkovitákkal és szökött KISZ-titkárokkal. Úgy tudom, Morlin volt az „atyamester” első tanítványainak egyike.

Idén májusban barátaimmal eltöltöttem néhány napot a bevezetőben említett csodálatos vidéken. A szokásosnál is szebb volt a táj. A tavak partján harsányzöld bokrok, fák, de a sziklák csaknem függőleges völgyeiben, gleccsereiben még megszorult a tavalyi hó.

Egy Siegsdorf nevű falucskában egy Jugendherberge-szerű objektumban szálltunk meg. Tudatosan, mert ezt Morlin barátunk tervezte.

Az épületegyüttes legizgalmasabb része a központi kiszolgáló épület. A környékre jellemző lankás teteje markánsan megfogalmazott konzolos, fargott gerendákon nyugszik. A gazdagon tagolt faépület homlokzata világos páccal kezelt felületeivel tisztelettudóan emlékeztet a hagyományokra, de finom, visszafogott eleganciával érzékelteti ma született voltát. Alaprajzi rendszere és térkapcsolatai korrektek. Egy nagyméretű előcsarnokba érkezünk. A mindkét irányból üvegfalakkal megnyitott tér nemcsak oldalról, hanem felülről is kap fényt egy huszártonyszerű felülvilágítóból. A fény egy évben kétszer, a tavaszi és őszi napfordulók a terem központjában, a padozatba beépített, járható tükörben fürdik meg. (Rossz nyelvek szerint ez idő tájt még egyszer sem sütött a nap. Ezt mi ismerjük a pillisszántói Makovecz–Örffy-kápolna kapcsán,

ahol a Villibárd mögül felbukkanó nap sohasem tudja teljesíteni kötelességét, megsimogatni fényével a főoltár Madonnáját.)

Innen nyílik a nagy hangverseny-, előadó- és színházterem, melynek színpad felőli része nagy üvegfelületeivel szükség esetén a gyönyörű tájat is becsempészi a terembe.

A belső tereket, a folyosókat szépen formált, legyező alakú oszlopok támogatják, nosztalgikusan emlékezve az itthon hagyott atyamesterre.

Megnyugodtam. Régi barátom is úgy gondolkozik, mint én (immár a tanítványaim is). Ez is egy járható út. Nem biztos, hogy a legjobb, de jószándékú. Valószínű, hogy nem mi leszünk a XX-XXI. század fordulójának legnevesebb építészei. Én csak tisztességes mesterembernek tartom magunkat. Nem több és nem kevesebb, mint az a tisztességes falusi kőműves, aki a vasárnapi szentmisén nem tudja kitaróan követni a plébános úr szóvirágait, kicsit elmélázik. Megakad a szeme a templom mennyezetén, boltívein, tagozott oszlopain, szószekén és karzatán, aztán hétfőn felkapaszkodik az állványra, tudatosan, vagy csak ösztönösen, kicsit leegyszerűsítve, felfaragja, felhímezi a homlokzatra az előző nap látott volutákat, indákat és cseppeket. Ugyanígy ragadtak rá az esküvőkön, keresztelőkön, névnapokon hallott dalok és dallamok. Hasonlóképpen bújik, fészkelődik az ember tudatába, kezébe a megfagyott muzsika, az építészet is.

És most jutottunk el a címben jelzett tizenegy dühös emberig. Én negyvennégyben születtem és pont negyvennégy éve csinálom a szakmát. Javárésében a műemlékek területén, mindig nagy szeretettel és meggyőződéssel. Szeretettel, már csak azért is, mert a

bevezetőben említett pályakezdésem metafizikus bizonytalanságában a műemlékvédelemnek köszönhetem azt a kapaszkodót, biztos pontot, ami átsegített a válságos pillanataimon.

Sajnos az engedélyező szervem a Műemlékfelügyelőség (hol OMF, hol OMVH, ebben a pillanatban KÖH) ebbéli igyekezeteimet nem mindig akceptálta. Addig még nem is volt nagy baj, amíg templomok, kastélyok, kálváriák, védett villák helyreállításán dolgoztam. A bajok akkor tetőztek, mikor a virtigli műemlékes munkák fogytán a védett környezetben lévő lakóházak, présházak felújításával, illetve az ide épített új házakkal kezdtem foglalkozni. Már fiatal építészként éreztem, hogy valami nem megy jól. A pillanatnyi, de könnyen múltó világdívatnak adózni azokon a helyeken, ahol fantasztikus építészeti hagyományaink vannak, bűn. Mindezt csak azért, hogy látszódjék az épületen pontos datálhatósága. A Velencei Karta nagyon tisztességes, követhető irányítúként in-

dult, de korlátoltan merev alkalmazása a világon senkire, csak ránk, magyarokra jellemző. Valljuk be: már régen dögölt szent tehén, melynek emléit a ma regnáló felügyelők elengedni nem képesek. Az utóbbi hónapokban három tervünket rúgták ki páros lábbal. Tizenegy dühös ember. Mert annyian ültek a zsűriben. Mindenki ugyanazt mondta, csak az egyik a főmonddal a másik a mellékmonddal kezdte. Bátorkodtam megkérdezni, hogy ehhez miért kell tizenegy ember. Ugyanazt kettő is ki tudja mondani. A Kós Károly Egyesülés szinte valamennyi építészével azonos véleményem van. Felháborító, hogy egy olyan nagylétszámú, a határon túli magyar építészeket is integráló, immár huszonnégy éve viszonylag békében és egyetértésben dolgozó szellemi társulás nem képviselheti magát a műemlékes zsűriben. A világ nem egy rugóra jár. Ezt tudomásul kell venni. Én tizennégy éve ülök a soproni főépítész ítélőbizottságban. A szakma különböző te-

rületeiről érkező és különböző elméletekkel felvértezett előfordul, hogy 4:3 vagy 3:2 arányban döntünk. Eszembe nem jut egy lapostetős neo-post Bauhaus, vagy egy mediterránnak titulált húszfokos tetős házat elmarasztalni, ha az nem bántja a környezetét, de a maga stílusában profi alkotás. Különbözőek vagyunk, ebben a zűrzavaros világban nincsenek kőbe vésett szabályok. Mindenki maga viseli a felelősséget az utókor előtt. Majd ott eldől, kinek volt igaz.

Négy napot mászkáltunk Salzburg környékén. Sehol egy lapostetős, vagy világdívat dobozház. Mégis (vagy éppen ezért?) rengeteg a turista, mindenki halálra fényképezi magát, és borzalmasan jól el van úgy, hogy a házak pontos keletkezési dátumát nem tudja. Az a szakember, akit ez érdekel, úgyis tudja, ha olyan házakat lát, mint Siegsdorfban Morlin Ákosé, vagy Magyarországon (bocsánat a magabiztosságért) a Kós egyesülési MÉRMŰ-é.

Budapest, 2012. Szent Iván havában

„Egyedül voltam én sokáig. Majd eljöttek hozzám sokan. Magad vagy, mondták; bár velük voltam volna én boldogan.”
József Attila: *Íme, hát megleltem hazámat*

Valami olyanra vállalkoztam, amire magamtól tán sose lettem volna képes. De sokan jöttek, és kértek, hogy vállaljam el. És most itt vagyok Önök előtt, elöttem azzal, hogy igen, ha úgy akarjátok, vágjunk bele. Nézzük meg, mire megyünk együtt. Mert ezt csak együtt lehet. Veletek, közösen. Tudva a legfontosabbat, a mindenkor visszajelzést arról, hogy jó-e még, amit teszünk? És lehetőleg mindenkinek. Vagy, ha úgy talán nem is mehet mindig, hát legyen jó, nagyon sok mindenkinek.

Ma kerekén 11 hónapja, hogy a MÉSZ elnökének mandátuma lejárt. Erről dr. Elek József ügyvéd úr a 2009. november 25-i rendes, tisztújító közgyűlés jegyzőkönyvének 10. oldalán így nyilatkozott: „dátuma szerint Kálmán Ernő mandátuma 2011. június 7-én jár le.” És még ugyaninnen: „A jogi képviselő az Alapszabály szerinti négy éves választás lehetőségét tartja törvényesnek és elfogadhatónak.” Ez meg azt jelenti, hogy ami – egy hónap híján – egy éve történik itt, az elfogadhatatlan.

Sok szó esett a múltról. Én ezt már nem akarom folytatni. Elég. Annak – nem csak képletes – lezárásaként köszönetet mondok az eddig munkát vállalóknak. Aztán ki-ki eldöntheti, hogy az érdemből mennyi az övé.

Vagy eldöntik mások.

A történet, hogy miként „maradt magára” a MÉSZ, talán nem mindenki számára ismert. Így hát az ifjaknak mondom, a MÉSZ befogadta a Kamarát akkor, amikor még nem volt kamarai törvény. A szervezet az *Építőművészekből*

önkorlátozódott *Építészekre*, de így „ön-csonkítva” is a minőségi építészeti képviselte. Aztán a kamarai törvény megszületésével megalakulhatott a MÉK. A kamarai tagság kötelezővé lett mindazoknak, akik tervezni szerettek volna. Tervezni pedig muszáj. Mert vízióra szükség van. Volt, van, lesz. Mi a vízió? Álom, vágyálom, illúzió, délibáb, ábránd, álmokép, képzelődés, káprázat, érzéki csalódás, tünemény, látomás. Mit hagytam ki? Talán semmit. És ebből mit vittek magukkal a kamarába orientálódtak? Talán semmit. Talán mindent. De ha a vízió megmaradt, akkor semmi baj. Akkor „kész a leltár”. Hiszen alig vannak itt olyanok, akik ott is ne lennének tagok. És persze visszavehettük az *Építőművészek* megtisztelő nevet.

Ha megnézzük a MÉSZ honlapját, úgy annak jobb felső sarkán található egy fül, amivel eljuthatunk az oldaltérképhez. Annak utolsó fejezete a *Tudástár*. Ezen belül aztán vannak további fejezetek. Hátulról indulva például a *Médiamegjelenés*. Na, az üres. A következő a *Munkanyagok* című. Itt hat írás található. Köztük a *MÉSZ stratégia 2010-2014*. (Talán csak nem a politikai választásokhoz kellett igazodni?) Ez a másfél oldal nem volt elég ahhoz, hogy – egy-két általánosságot leszámítva – a magyar építőművészek honi kérdéseiről tegyen megállapításokat, s nevezzen meg törekvéseket, célokat. Ám az írás többször tesz említést Magyarországról úgy, mint a Távol-Kelet kapujáról. Mindezt a MÉSZ-nek nevezett távol-keleti utazási iroda által szervezeten.

A MÉSZ honlapján a *Rólunk* fejezet *regionális felosztás* oldala – szegyen – szintén üres. A helyzet azonban ennél is szomorúbb. Mert nem ez az egyedüli üres lap. Üres a *kutatás, a minőség kultúrája, az ökológia-környezetvédelem*. De

lássuk ezt másként. Vagy nézzük ezt másként. Mondjuk azt, hogy ezek nem üresek. Ezek tiszta lapok, amiket most majd meg kell tölteni tartalommal. Igazi tartalommal. Már ez is elegendő munka lenne.

De vagyunk itt jópáran, akik mást szeretnének. Vagy pontosabban: mást is szeretnénk. A főváros, és minden más, amit „vidéknek” hívunk, relációjában. Ahol Magyarország lakosságának negyötöde él. Meg az a „pár” építész? Akik már nem hisznek abban, hogy megítélésünk, vagy mondjam úgy, hogy sorsunk lehetne jobb. Kollégánk írta, idézem: „Amúgy az a meglátásom, hogy a MÉSZ működése vidéken lényegében ellehetetlenült, és nem hiszem, hogy Pécsről ma, érdemben bele lehet szólni. Valójában az Európa Kulturális Fővárosa címmel sem sikerült érdemben a MÉSZ látóterébe kerülünk.” Ugyaninnen, kicsit később: „A magam, vagy általunk szervezett események iránt a szakmánk lényegében teljesen közönyös, a helyzet rosszabb, mint eddig bármikor. Az egyéni érdekekkel a közösségi érdekek ma nem versenyképesek.” Itt tartunk. És ami az igazi baj, hogy ez sajnos igaz.

Nemrég láttam egy beszélgetést Csík Jánossal, az Európa-hírű Csík Zenekar alapítójával. Amit létrehoztak – Pesten úgy mondják – *nem semmi*. Igen. Csak-hogy ők Kecskeméten élnek. Mint jó-néhány kiváló építészünk. Vagy Szegeden, vagy Kaposváron, Győrben, Sopronban, Miskolcon, vagy Nyíregyházán. És mielőtt bárkit is megsértenék, hogy az ő települését miért is nem soroltam fel, abbahagyom. De csak azért, mert szerintem már nagyon is sokan tudjátok miről beszélek.

Jóllehet nem az a dolgom, hogy a rólunk szóló honlapot bíráljam, bár azt is ott olvastam, hogy a MÉSZ tagságá-

nak a fele *vidéki*. Én kérem egy egyszerű, vidéki építész vagyok. Onnan jöttem. (Vagy *onnét gyöttem*? Mert ennek ilyen a stichje.) Ha már a feléről beszélünk, szóljunk az egészről is. Mert ez fontosabb. Ám ahhoz tudni illene/kellene, hogy hányan is vagyunk? S abból hány a fiatal? Én nem gondolom, hogy ötven alattiakra, meg felettiekre kéne osztani a felsorolást. Ez az ötlet még ma is felbőszít. Ez a szemlélet egy pályakezdő számára sosem lesz vonzó.

De mitől lehetne vonzó? Attól, ha látják – mit látják, érzik –, hogy az idősebb kollégáknak szükségük van rájuk. A friss szemükre, a kegyetlen őszinteségükre és persze arra, hogy mindezek mögött szeretnének minél többet tanulni tőlük, mert annak semmi értelme, hogy mi magunkkal vigyük, amit tudunk, mert akkor az, örökre elvesz. Annak meg mi értelme?

A *hányan vagyunk* kérdése igen fontos, tekintve, hogy az Alapszabály ehhez a számhoz tisztségeket rendel. Meg lehetőségeket. Például azt, hogy a tagság tíz százaléka hívhat össze rendkívüli taggyűlést. A honlap „számháborújából” az nem derül ki, hogy akkor az most hány személy? A tagnyilvántartásban szerepeltetett drága halottaink neveit felhasználni pedig, otromba kegyeletsértés.

Az Alapszabály a hozzánk társulni akarókat két csoportra osztja. Vannak, akik portfólióval jelentkezhetnek, amit egy felvételi bizottság bírál el. És vannak, a már megmértettek, akik teljesítményét korábban, és persze máshol bírálták el. Ők a Kossuth-díjasok, a Széchenyi-díjasok, az Ybl-díjasok, a Pro Architectura-díjasok. Meg a MÉSZ alapította díjak elnyerői. Meg a DLA tudományos minősítést elnyertek. Meg vannak a Mesteriskolát és Vándoriskolát végzetek. Akiket, ha akarják a közénk tartozást, fel kell venni. S az utóbbiakat nem kellene azonnal a tagdíjjal bombáznia. Hadd menjen el a kedvük? Amikor munka sincs? Nem. Adjunk nekik időt. Mondjuk két évet, amíg nem kell fizetniük. Miért? Csak a „multik” érdemlik meg ezt a kiváltságot nálunk? Ez a tagdíjkiesés meg már igazán nem visz bennünket romlásba.

Ez nem. Ám a haszna felbecsülhetetlen. Hogyan nyílik meg valaki? Ennek ezer módja van, ám közös gyökere talán csak egy. Az együttlét. Na, ez az, ami hiányzik. Igaza van pécsi barátunknak. Hogy hangzott? „Az egyéni érdekekkel a közösségi érdekek ma nem versenyképesek.” Miközben arról beszélek, hogy egyéni érdek az is, hogy érdekeink közösségek is legyenek. Mafla naivitás? Nem hiszem.

Nemrég járhattunk az Országházban. Kétszer is. Ami gyönyörű, tiszteletet parancsoló és óriási. Mert miként Makovecz Imre is mondta: „Budapest mégiscsak a Kárpát-medence fővárosa.” (Juteszembe. A Régi-Új Magyar Építőművészet Makovecz-emlékszáma jóérvényű, baráti hiteltől jelenhetett meg.) Amúgy a Trianon előtti Kárpát-medencéről beszélek. Nekünk mára hét szomszédunk lett. Szegyenlem, de én egyikük nyelvét sem beszélem. Így sajnos sokan vagyunk. Miközben mégiscsak ők a közvetlen „külföld”. Nos, az talán fontosabb, hogy velük legyünk közvetlen kapcsolatban. Nem őket kéne legelőbb megismerni? Eltagadhatatlan érdem, hogy igen fontos volt Hudec László „felfedezése”. Az emlékháza létrehozására tett kísérlet. Sanghajban.

Mikor lesz Ybl-házunk, Lechner-házunk? Lajta-házunk, Molnár Farkas-házunk? Itthon. A miskolciaknak hála, nekik van Kós-házuk. Mikor lesz igazi Magyar Építészeti Múzeumunk?

Felelemlegetett, *korteszédem* során bizonyosodtam meg arról, hogy a *másik* Magyarországon egészen másként látják a Kamara és a Szövetség dolgát. Sokkal inkább egymásra utaltnak, mint itt. Értelemszerű, hogy mások a feladatok, de azt mégiscsak együtt kellene képviselni. Sokkal szorosabb kapcsolat.

Megalakult a Magyar Művészeti Akadémia. Köztestületként. Építész tagozattal. Tagjainak zöme (leszámítva a Kárpát-medenceieket) MÉK tag is és MÉSZ tag is. Én úgy gondolom, hogy együvé tartozásunkat ennél jobban nem nagyon lehet(ne) reprezentálni. Ebben a sorban a MÉSZ egyfajta előszobája lehet az Akadémiának. Az együvé tartozás min-

den ismérével. Feladatunk, hogy a MÉSZ státusát a MMA mellett fenntartsuk. Önálló szakmai szövetségként, megőrizve teljes önállóságunkat és függetlenségünket. A legfontosabb azonban az, hogy mindenekelőtt rendet tegyünk.

- Legelőször az Alapszabályban.
- Legyen végre SzMSZ-ünk. Mert az, az Alapszabály 21.§-a ellenére emellett még sok minden máig nem készült el. Pedig ez a működőképesség fenntartása érdekében elengedhetetlen.
- Legyen átlátható tagnyilvántartásunk. A tagok státusának megnevezésével egyetemben.
- Rendezzük kapcsolatainkat „házon belül”. Ne csak ígérvény szintjén. Tegyük a házért is végre.
- Tegyük ugyanezt házon kívül. Legyen célunk, hogy kapcsolatainkat más módon alakítsuk, s ha már vannak, úgy más módon ápoljuk. Ám elsősorban közvetlen „szomszédainkkal”, ahol a gyökereink mindenütt megtalálhatók.
- Álljunk ki jogainkért. Mondjuk, a szerzői jogainkért. Ebben is csak mi tehetünk. De tennünk kell. Mert más nem tesz.
- Szenteljünk figyelmet a fiatalokra. Vonjuk be őket – ha lehet – mindenbe. Segítsük őket. Ahogy valaha bennünket segítettek. Mert – és ez nem önzés – majd csak rájuk támaszkodhatunk.
- De ne csak őket. Idős kollégáinkat. Tanítómestereinket. Mert az nem lehet, hogy ők magukra maradjanak. Mert nekik már nehéz eljutni akár csak ide is. Miközben rájuk is óriási szükségünk van. Mert nekünk ők a közvetlen elődeink. Akikkel még lehetünk kollégák. Igazi kollégák.
- És ami a legfontosabb: nem engedhetjük meg magunknak az utálkozó kívülállást. Az egymás lenézését. Az irigységet. A széthúzást. Az „ennek vajon mi a buli ebben” sunyi kérdését. Mert eredményre jutnunk ezekkel nem lehet. Eredményt csak együtt érhetünk el. A szó legtisztább és legnemesebb értelmében. Kedves Kollégáim! Ugye, csak így lehet?

A Flatiron – több mint száz éve – szerelem. Lehet gyűlölni, lehet imádni. De közömbösnek lenni nem ildomos – avagy nem fair – mert, tudniillik, nem lehet. Maga a megtestesült – pontosabban a megépült – örület. Na és persze mindent kibír, avagy elvisel. A 20 mm-es nagylátószögűtől az 500 mm-es tükör-telég, vagy amid éppen van. Lenézően túri. Csak csináld meg. Ezt üzeni Ő, a megépült hegyesszög.

The Flatiron has been a passion for a hundred years. People love it or hate it. Being indifferent towards it wouldn't be quite courteous or fair because it's simply impossible. The building is the embodiment of madness, but it has tolerated and survived the criticisms of decades. From the 20mm wide-angle lens to the 500mm mirror-telephoto or whatever you have on you, it endures with disdain. Go and take the shot. The acute angle sends you the message directly.

Sáros László

JÁSZBERÉNY MINT (SZUBJEKTÍV) HÁTTÉR

– Sisa Béla 60 éves

elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében 2002 májusában

Azt az illatot sohasem lehet elfelejteni. A frissen tört kukorica szagát. Kármánék szekere, a fogat, a Mancsi meg a Bandi. Ott kucorgok Elek bácsi meg Rózsi néni között a megrakott szekér tetején, arcomat félig a kukoricába fúrva. A kukorica bajusza csiklandoz, de ki bánja. Szívom magamba azt az elfelejthetetlen, semmihez sem mérhető, kicsit fanyar, pompás illatot. Lehetnék persze megszeppent is a készülődő vihartól. Pici szorongásom is inkább kíváncsiság. Mi lesz? De nem. Ez nekem maga a megrendíthetetlen biztonság. Azt érzem ott, hogy nekem akkor mindenből csak a jó jutott. Fél szemmel az eget lesem, messziről már villámlik, a horizonttól kezdve egyre feketébb. A szél megint a Mátra felől fúj. A lovak szaporázzák, jövünk haza Borsóhalmáról.

(Borsóhalma ma már csak név. Utca-név Jászberényben, dűlőnév a határban. Ezt a falut is elvitte a török. 1536-ban. S ahogy dr. Fodor Ferenc írja a Jászság életrajzában: „Viszont amely jász falu elpusztult, az csak kivételesen települt újra. Ennek megint a jászok sajátságos közjogi helyzetében rejlik a magyarázata. Ha ezen elpusztult községek jobbágyfalvak lettek volna, a birtokosok igyekeztek volna azokat újból népesíteni. A saját

földjükön szabad birtokos jászok azonban nem igyekeztek az elpusztult falut újraterlepezni, idegen népet csak szállingózva engedtek be, amíg maguk is voltak annyian, hogy a jász földnek hasznát tudták venni. Ha tehát beköltözők jelentek, ezeket a megmaradt falvak fogadták be, mert saját lakosságuk gyarapítása volt érdekükben és nem az elpusztult falu újraterlepezése. Valóban egyetlen új falu sem települt a Jászságban a saját alapításúakon, vagy az általuk itt talált községeken kívül. Amelyik falu elpusztult, az többnyire végleg meghalt...”)

Szóval, jövünk haza Borsóhalmáról.

Berény első házai már jól kivehetőek. Két szemükkel, tiszta fehér arcukkal állnak ott. Hányszor gondoltam végig azóta, miért nem látom én már soha azt, amire ebből az időből emlékszem. Vagy azt, ami a berényi szücsök díszes mesterlevelének fejlécén áll. A szélső házak „arccal kifelé” néznek. Szinte szégyenlem, hogy vénségemre leltem meg a választ. Hogy én azt akkor igenis jól láttam, hogy az ismeretlen metszetkészítő se tévedt. Ábrázolása helyes, rajza pontos volt. A város változott meg. A házak szigorú, feszes sora, arcaik fehére már nem védi többé a „bentit”. A merkantil szellem

legyőzte az „idejemúlt” racionalist. Mert a mára már amúgy is csak a lélekben élő biztonságosnál, fontosabb lett a „gazdaságos”. Az egyfelől féktelen pazarlást is hozó közművesítés kifordította a távolról érkezőnek szánt képet. A villany, majd a víz, sok helyen már a gáz is, és elvéve a csatorna, persze, hogy csak akkor gazdaságos, ha az utca mindkét oldalát „ellátja”. Így aztán a közeledő számára látható képről végképp lekerült a karakter, a tartás, meg az „anyajegy”. A porták a hátukat mutatják, bár az még nemes testrészt. Nálunk ezt nem is így mondják. Úgy mellesleg így lettek arctalanná településeink. Szinte mindenütt. S ehhez elég volt szűk ötven év.

Mint ahogy ahhoz meg még ennyire, hogy eltűnt az arány. Már mint a jó értelemben vett, kiegyensúlyozott, egyfajta sajátos aranymetszés szerinti arány. Helyébe lépett a fiskális determináltság. Az oldalkert semmire sem tekintettel lévő mértéke. Elfelejtve az arányt. Gyakorta mondom, ha a jog valamit nem tud megfogalmazni, az számára nem is létezik.

Mire a Sármány utcába érünk, az első nagy cseppek is megjönnek. Érdekes, hogy az első szemek mindig nagyobbak, mint azután. Azután? Azután meg sem-

mi. Mégsem esik. (Azóta hányszor halottam már: „na megint csak jászeseő volt”) Buksi, a színehagyott öreg puli már régen jelezte az otthonmaradtaknak jöttünket, a kapu tárva. A „porta” nagy, jóval mélyebb, mint széles. De az utca is széles. A lovak – akár futva is – rá tudnának fordulni a kitárt kapura. (Persze illet Elek bácsi sohasem engedne meg. A méltóság is az élet része. Az egyik legfontosabb. Ami felügyeli az időt is, meg a tetteket. Mert sokszorosan igaz az az életre, hogy mindennek megvan a maga ideje.)

Mit tudtam én azt akkor, hogy ezt a kánont majd a jász-fésűs lakóövezetbe soroljuk, abból is a kettesbe. A történetileg kialakult jász beépítés nagyobb telkes formájaként. Lehetne persze ez tervezett rend, kvadratikus háló, de valami szinte mindig megbicsaklik kicsit. Általában a tömbcsomagnál, s alakulnak ki ez által izgalmas utcakereszteződések, torkolatok. Még hogy izgalmas. Kinek? Neki. Nekem. Nekünk.

Megérkezünk. Elsők a lovak. Mire valahogy lekászálódok a szekérről, a lovak már az istálló felé tartanak. Történt mindez a Sármány utca és a Gergely utca sarkán, Kármánéknál, ahonnan aztán, „hazamentem”. A szemközti házba. Voltam úgy szűken hatéves.

Sisa Bélának a mi utcánkkal párhuzamos Fehértói úton laktak. Ha találkoztunk – ami akkoriban gyakran megesett, mert mi is a Kudelkák boltjába jártunk, mert az a másik sarkon volt – ezekről/ilyenokről soha nem beszélünk. Mert ezek „csak” körülmények voltak. Körülményei pedig, mindenkinek vannak. Mondhatni az volt a gyerekkor. Az olajos padlójú bolttal, a petróleumszagú kenyérrel, a sátoros ünnepnek számító töltetlen málnacukorral. De gyerekkor volt az is. A gyerekek meg nem a gyerekkorról beszélnek egymás közt. Amúgy pedig ő úgy jó öt évvel öregebb nálam. Ez a különbség pedig abban a korban nem egy súlycsoport.

Az utcák rendje adta magát a játékot is, mert mint már írtam ennek is megvan a maga ideje. S az az idő akkor volt. A négyesarkazás, ami abból áll, hogy a gye-

rekhad két csapatra oszlik, az egyik a bújó, a másik a hunyó. A négy sarok maga a tömb, ahogyan ma mondjuk. Ennek négy oldala a pálya. A bújók a legtovábbi pontra igyekeznek, szóval az átló másik végére. (A másik féltől is elvárt azonos ritmusban) százig számolnak, majd elindulnak az egyik irányban. A sarkon azután kukucskálva fel kell ismereni az ellenfél embereit. Akit megláttak, annak a nevét kikiáltják, s az kiáll. (Érdekes, sohasem mondtuk, hogy meghalt. Csak kiállt.) A győztes az utolsóként bennmaradt lett. A csapatjátékban is volt egyéni győztes. Jó játék volt. Gyorsaság, figyelem és kitartás kellett hozzá. Éppen, mint az élethez. Béla sokszor nyert.

1956. november 4. vasárnap délután. A lövöldözés már elült, a végén volt néhány nagy dörrenet. Mint később megtudtuk, tankágyú. Akkor lőtték a Nagytplomra azokat a „várost büntető” foszforos lövedékeket, amiktől leégett a toronysisak, meg a padlás egy része. A Kármánék kerítésétől jól látszott az az óriási fákllya. Sötétedett, vagy már sötét is volt. Ameddig el lehetett látni, minden ott vibrált annak a pokoli tűznek a

reflexe. A harang nyelvét tartó bőr elégett. A harangnyelv áttörve minden közbenő boltozatot a bejárat padlójába csapódott. A toronysisak csúcsa előredőlve zuhant a tere. Ahogy nagyapám mondta: „Csonkamagyarország” egyetlen szentkoronás templomgombja gödröt ütött a cementlapos téren.

Volt azután később úgy, hogy az ember elkerült a város távolabbi részeibe is. Volt néhány olyan környék, ahol a gyerekszem számára különösen furcsa volt az utcák sora. Ezek szűkek voltak, görbék, vagy ívesek és valamilyen meglepetést, titkot mindig tartogattak. A házak is kicsik voltak, alacsonyok, s az egésznek volt valami – jó értelemben vett – zsúfoltsága. Olyan mesészerű volt minden. Az általános jellemző a szegénységben volt kimondható. Persze ezt mi sohasem tettük, már csak azért sem, mert ez a fajta „értékrend” még egyikünknek sem volt birtokában.

Ma meg ezt hívjuk jász-halmaz településformának. Amiről még azt is tudni kell, hogy nem a klasszikus „osztódásos” módon jött létre. Amit máshol az örök-hagyás parancsa hozott létre. Amit én a

településszerkezet elrákosodásának nevezek. Itt a nincstelen zsellérek, zömében szőlőmunkások laktak. Ahol aztán nem nagyon volt mit örökölni. A zsebkendőnyi portákat megfeleezni pedig már lehetetlen volt.

S hogy megmenthessem, hányszor ajánlom a magunkfajtának, hogy vegye meg, s hozzon rendbe egy ilyen. Mert az ugyan kertés ház lesz, de a kert picike. Nem kell a fűnyíróval idétlenkedni minden hétvégén, ahogy kivagyieék teszik, gyűlölve még a percert is, amikor nagy telket vettek. Ezek a telkek zömükben nincsenek kétszáz négyzetméteresek. A telekfele beépíthető. A kert – valójában csak egy átriumszerű zöldfelület, ami nyáron a lakás része lehet, ha valaki jól használja.

Mikor először megláttam, hát igencsak megcsodáltam a kőképet. Az egyik kőképet, mert hál' Istennek több is van. A nekem legszebbet. A Szobor utcait. S amikor apámtól megtudtam, hogy ezek a város szélét jelző szándékkal készültek 1699-ben, igencsak elcsudálkoztam, mert addigra Berény már sokszorosan „túlnötte” azt az akkori bőrért. (Persze így van ez máshol is. Pesten a Rókus valaha a világ végén állt.) Paraszt-piétából én ilyen szépet nem sokat láttam. Az a kevés ismertető meg, ami erről (is) szól, általánosít. Besorol. Stílusról beszél. Parasztbarokkot emleget.

Sokkal pontosabb az a meghatározás, amit pont Sisa Béla ír egy helyen: „A népi építészeti emlékeknek – nem úgy, mint a grand art épületeinek – nincs az európai kultúrához tartozó stílusuk”.

Mit csinál a műemlékes? Mit csinál Sisa Béla? Észrevesz, felmér, fotózik, ajánl, és körömszakadtáig védelmez. És olyan megállapításokat tesz, mint a fenti, nagyon pontos kijelentés.

Mit csinál azzal az irdatlan anyaggal, amit így összegyűjtött. Mit csinál a fotóival? Kiadja. Vagy csapatot szervez, akiket

megfertőz azzal a megszállottsággal, ami neki természetes. S munkamániássá teszi őket. Mert aki tudja, hogy dolga a mentés, annak számára ez is természetes. Mert menteni MOST lehet. Mert menteni MOST KELL. Mert ki tudja, hogy holnap LEHET-E MÉG?

A jászberényi Hentes u. 15-nek nincs több holnapja. Soha többé. Mert hogy lebontották. Mit tehet a műemlékes? Amikor már a „köröm is szakadt”? Mit tehet az ember, aki ezt büntényként éli meg? Aki ismerte az egész történetet, aki dokumentálta mindezt, akinek ez ott van a fiókjában, a rengeteg fiókjában, aki – ha hagyják, s ha hívják – kiteszi mindezt elének. Mert van mit tanulni tőle. Van mit köszönnünk neki.

Rég volt gyerekkorom máig misztikus emléke a zsinagóga Jászberényben. A gyermekméret számára szinte áthatolhatatlan kert már-már dzsungelszerű, túlburjánzott növényzete; orgonabokraival, szárnyméregűvel és ecetfáival – ma már tudom – nem volt egyéb, mint egy magámaradt vegetáció pusztulás előtti, féktelen burjánzása.

Apropó ecetfa. A szegénység fája. A bérházi udvarok fája. A megmaradni akarás fája. Az igénytelenség fája, aminek mindig volt – és máig is maradt nekem – egyfajta egzotikus stichje. Mint annak az építésznek – amit most már persze tudok hová sorolni –, ami ott állt mögötte. Különös, meseszerű, izgató, de meg kicsit mindig taszító, titokzatos magányával. Tornyaival és koronás toronysisakjaival. Nyílásmélyedéseit szagotvonal-szerűen keretező díszével. A sárgás téglából rakott fogazott párkányaival. Talán azt is mondhatom, hogy ez volt az, az első találkozásom, avagy elemi élményem az építészettel, ahol, és amikor az építészet volt a legfontosabb. Amiről akkor persze fogalmam nem volt, hogy majd így lesz szokás mondani: „átjött az üzenet”.

Különös módon él az idő az emberben. Van, hogy szinte megáll, máskor meg, mint a gyorsvonat. Az a nap – bár dátumszerűen már nyilván nem mondom meg, hogy mikor volt – amikor rádöbbsentem: bontják a zsinagógát, nos az is az álló idő egyik stációjává lett. Annak előtte soha nem éreztem, hogy egy ház lebontása olyan keserves, dühös és haragot képes okozni, mint akkor tette; először és hát azóta annyiszor már.

Az első az volt, hogy – mint egy műtét előtt – leborotválták a „beavatkozás” környékét. Kivágtak bokrot, kórót, fát. Mindent „ecetfátlanították” az udvart. És jött a modernizálás. Az eredmény? Doboszerű, lapostetős eredmény. Ez most a Városi Könyvtár Jászberényben.

Bélával van egy közös előnyünk Jászberényben. Mi ott nem vagyunk „gyűttmentek”. Mi ott születünk, s ez elvehetetlen. Jóllehet ez nem érdem, de mint ilyen kiérdemelni sohase lehet. Ahhoz Berényben egy élet is kevés. A szülőváros általában szerelem. S később, mint egy hosszú házasságban; szeretet, tisztelet és féltés.

Néha, rosszabb perceiben az ember úgy érzi, egyedül van. Amikor nagyon kellenének társak. És hát persze tudja, hogy vannak, csak akkor éppen messze. S naivítás a közvetlen segítség. De nagyon jó tudni, hogy van, akinek a frissen fosztott kukorica ugyanolyan szagú, jó, hogy van, aki a kőképre szintén féltéssel gondol, hogy holnap megvan-e még, s jó hogy van más is, aki képes megsiratni egy házat, egy góré, egy ólat, egy fészert, egy malmot, egy fatornyot a Kárpát-medencében. Ha ritkán is adódnak ilyenek – vagy talán ezért még inkább – jó tudni, hogy vannak Sisa Bélák.

Béla! Ezt Jászberényből is hozom, adjon az Isten jóleső, hosszú életet és hozzá hibátlan egészséget! Erőt és kedvet! Derűt és hitet! Isten éltesse!

Jászberény, 2002. május 20.

A 44–45. oldalon: Sáros László *Canyonewyork* című könyvének egy oldalpárja.

A 46–47–48. oldalakon látható grafikák az 1960-as és 70-es évekből valók.

A RÁKOSPALOTA, VÁROSKÖZPONT ÖTLETPÁLYÁZATRÓL

Grekofski Nathalie

Izgalmas, és nagyon összetett feladatot találtunk e pályázatban. A rákospalotai kerületi határterületnek: az újpest-rákospalotai vasútállomásnak a polgármesteri hivatal területével való összeköttetési lehetőségeiről, valamint egy meglévő foci pályát új lelátókkal ellátva, annak kulturális, és sportközponttá alakításának városépítészeti, építészeti, és tájépítészeti lehetőségeiről kellett gondolkodni.

Összesen több mint 35 ezer négyzetméternyi új épületgyűttest kellett tervezni egy nagyon kaotikus városzövetben.

Annak ellenére, hogy nagyon nagy területről kellett gondolkodni, a legfontosabb az volt számunkra, hogy emberléptékű, kisvárosi épületgyűttestek alakuljanak ki, új valódi csomópontokkal, és legyenek építészeti értékes, csendes kis, nagy forgalomtól védett terek.

Tulajdonképpen nemcsak a tömegekre, a pozitív-ra gondoltunk, hanem a negatív-ra, a terekre, a nem látható tömegeknek próbáltunk hangsúlyt adni, a mindig mozgásban, és változásban lévő üres-et megformálni, ha úgy tetszik megfogni.

Szimmetrikus és hagyományos építőanyagokkal (látszó téglák, látszó faszervezet, beton, ...) ellátott épületeket terveztünk. Azért is, hogy illeszkedjünk a hagyományos városképhez.

Központi fontosságú volt számunkra, hogy a gyalogosforgalom főszerepet kapjon. Mivel Rákospalotán egyáltalán nincs főter, a Rákospalota szimbólumaként ismert, látszó téglás, főtemplom körüli több utcát gyalogossá tettünk, új főteret alakítva ki a templomnál.

A templom főbejárat előtti teret gyalogossá tettük és kiterjesztettük egy új sétánnyal, ami lehetővé tett egy új kapcsolatot a templom és az újonnan kialakított plébánia és a múzeum épülete között. A meglévő látási perspektívák tengelyeit kihangsúlyoztuk és meghosszabbítottuk, ameddig lehetett.

Új utcát nyitottunk meg a meglévő vasútállomás, és a polgármesteri hivatal között. Szorosabban kötöttük össze a meglévő parkot a meglévő városzöveggel: egyrészt egy utca megszüntetésével, másrészt egy gyalogos utca új utcaival. A vasút két gyalogos átkelő pontját összeköttöttük egy félig nyitott, félig fedett piaccsarnokkal, szökőkúttal, és egy új „régimesterségek utcájá"-val (helyi jellegzetességek, és műhelymunkák bemutatásával).

Ezekkel a megoldásokkal egy új élet kiindulásának alapfeltételeit szerettük volna megadni építészeti, és tájépítészeti minőséggel alátámasztva. Az átmeneti terek központi szerepet játszanak ebben: fedett teraszok, árkádok, tornácok épületek, nyitott-fedett játszóterek, zöld- és vízfelületekkel.

Ahol közlekedési szempontból káosz volt, rendet tettünk, ahol a látvány heterogén volt, szimmetriát használtunk, ahol igénytelen maradvány-közetületek voltak, egységes, határolt, és jelentőséggel teljes tereket hoztunk létre, ott, ahol korábban csak zaj és zűrzavar volt csendet, és helyi identitást igyekeztünk adni az épületeknek, és a tereknek egyaránt.

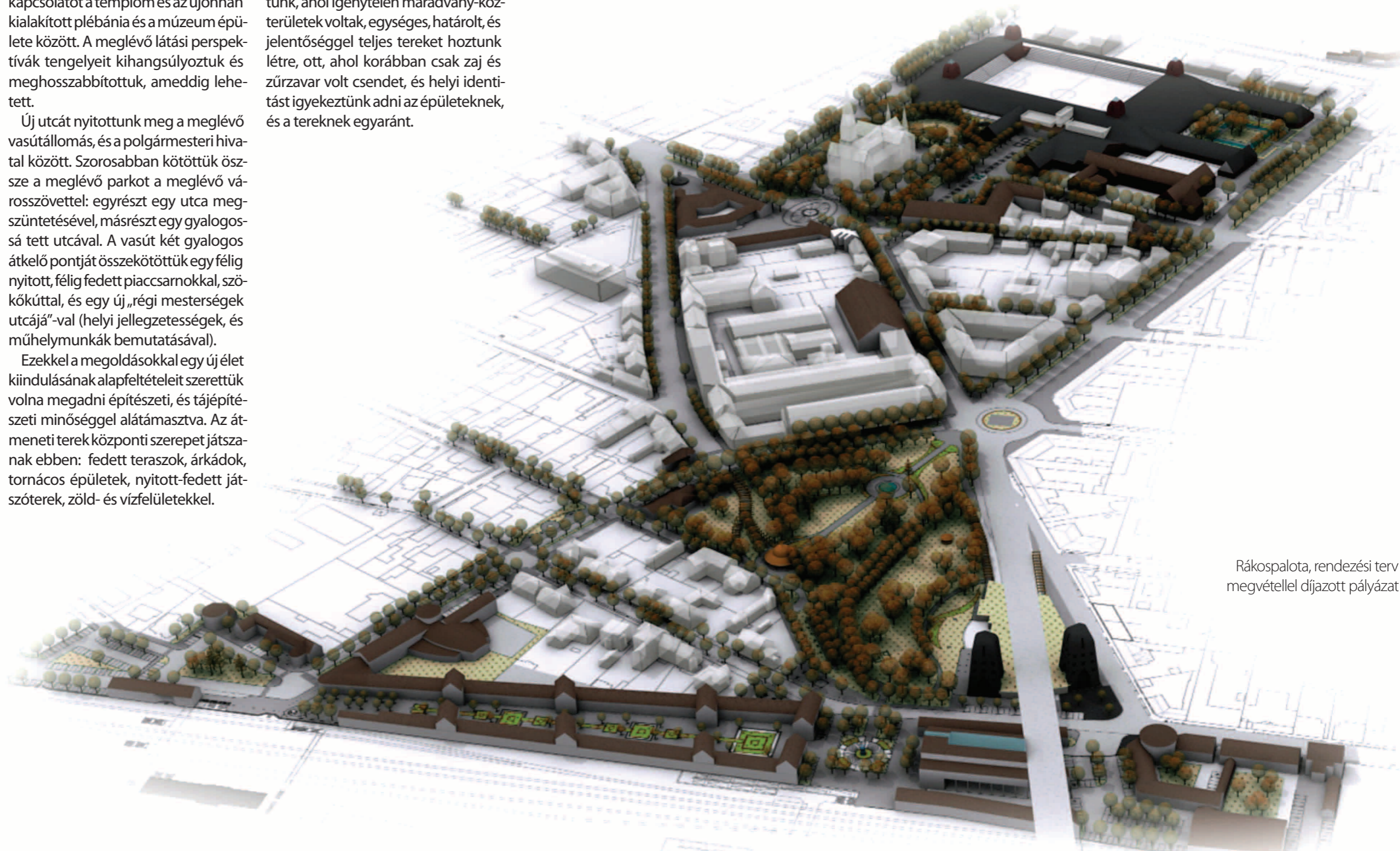
Izgalmas, és nehéz feladat volt ez, mert egyrészt magas követelményeket támasztottak, másrészt mert 1/500 léptékű terveket követeltek a pályázat kiírói. Nagyon sokat tanultunk ebből, és büszkéek vagyunk, hogy megcsináltuk, akkor is, ha a zsűri sajnos inkább felszínes, modernnek tűnő „letisztult” formájú, de számunkra lélektelen épületeket, és városépítészeti megoldásokat díjazott.

Személyileg, gondolkodás, és belső világ megfogalmazása szempontjából kivételek, valahogy idegenek voltunk ebben a nyertes pályázati közegben, a zsűri mégis értékelte a törekvéseinknek egy részét, mivel megvettünk nyertünk.

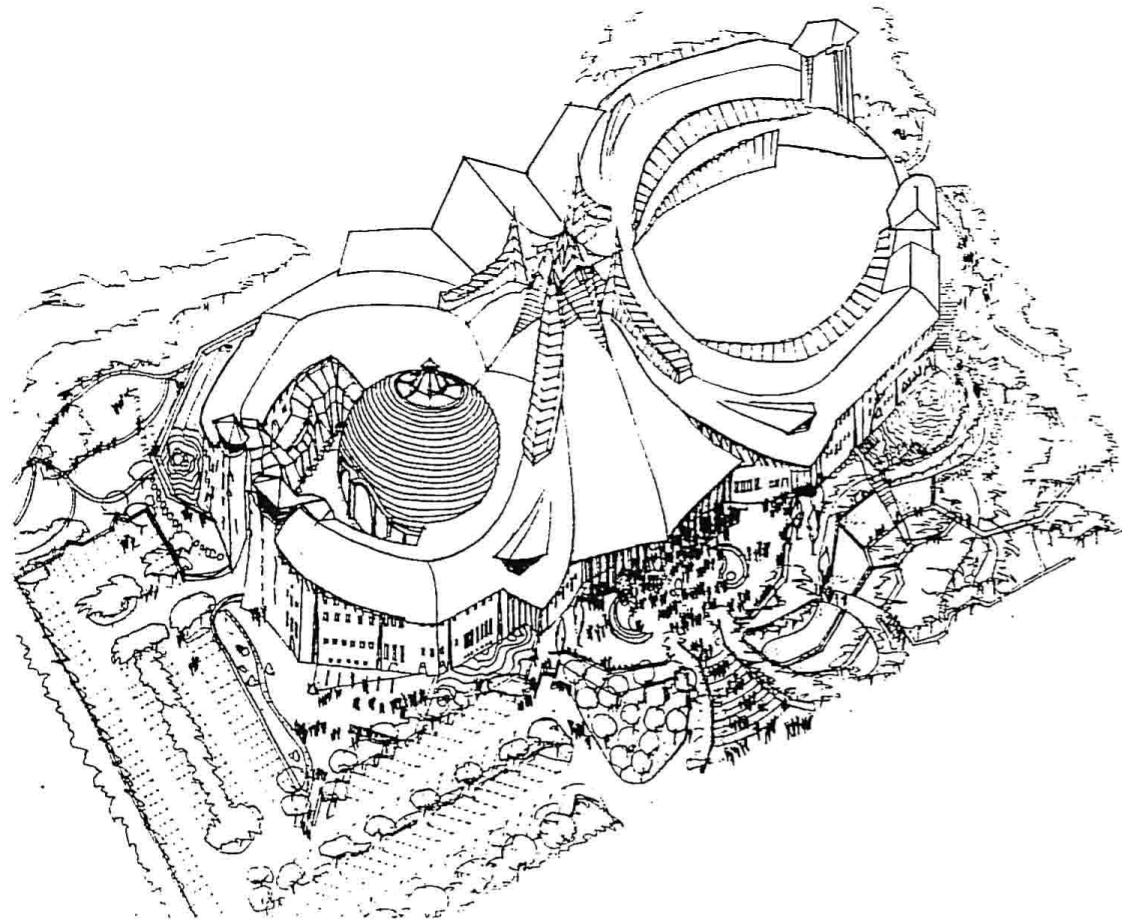
Köszönetet mondok Csaba Kinga táj- és kertépítésznek, Tömpe Zoltán építésznek és Kovács Pál építésznek

munkájukért és nagyszerű hozzáállásukért, amit tanúsítottak e pályázat készítése során, és a kiváló csapatmunkáért, ami különösen fontos volt a határidő előtti utolsó héten.

Tervező: Nathalie Grekofski;
munkatársak: Csaba Kinga, táj-és kertervező; Tömpe Zoltán építész; Kovács Pál építész

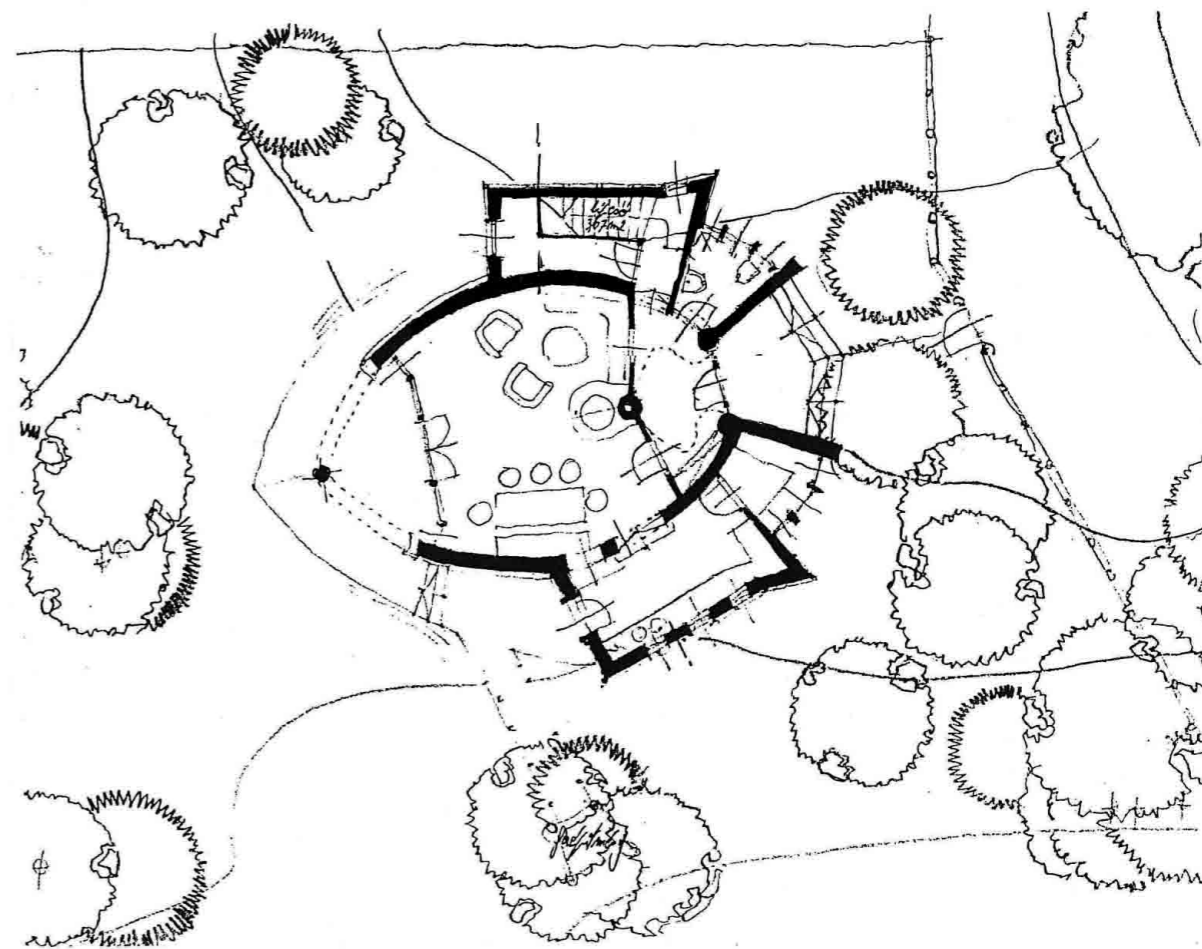
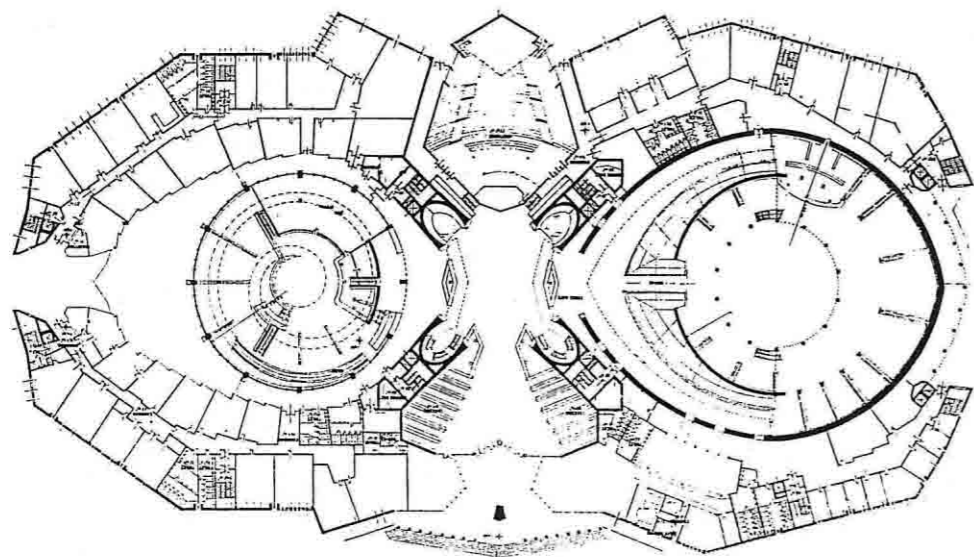
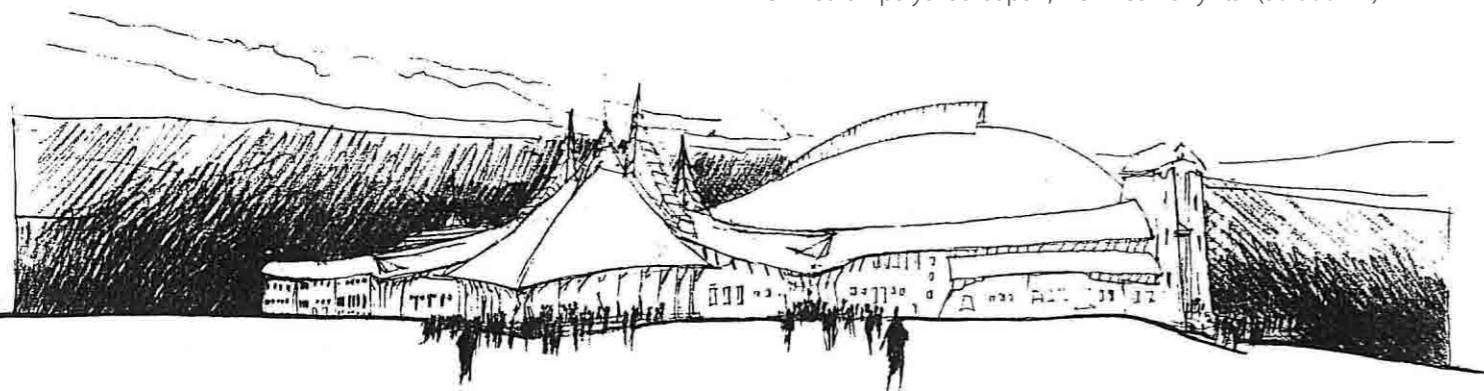
Rákospalota, rendezési terv megvételrel díjazott pályázat

Nemzetközi pályázat • Japán, Nemzeti Könyvtár (60 000 m²)

Családi ház, Galyatető

Bevezetés énlelki építészetembe

A 2011-es Kós Károly-díj apropóján kért tőlem egy írást és egy rajzos-fotós anyagot az *Országépítő* szerkesztősége. Örvendtem. Először is nagy becs a díj. Már csak elnevezése okán is. Személyes közelséget egy levél hozott gimnazista koromban, amikor édesapám szülőházára vonatkozó írásos kérdésére válaszolt a Nagymester. Jóval később – Kós Károly halála után – egy füzetet adott ki a B 28-30 szerkesztősége, amihez korábban közöm volt. A vonatkozó plakát ma is örzi irodámat, s a Területi Kamaránk székelyét a Miskolci Kós-házat is. Városunk építész háza jelenti a mai közelséget. Közben volt öt évem mikor a Kós Károly Egyesülés tagjaként is kalandozhattam. Emlékeim szerint hét vándor választotta irodámat, közülük négyen duplázták félvüket, ittlétüket.

A Kós Károly-díjat egyszer nagyon meg szerettem volna kapni, amikor az Ózdi Altiszti és Munkás Olvasó Egylet Színházának rekonstrukciós tervei szerint újjászületett Marschalkó Béla '20-as években, magyar szecessziós stílusban épített háza. Akkor – úgy hiszem megérdemeltem volna. Most Felsőzsolca árvízi újjáépítéséért adták, nem is tudom kinek a felterjesztésére. A tervekhez és elképzelésekhez képest – talán erőtlenségem okán is – nagyon halvány lett az újjáépítés. A politika sok lényeges kérdésre nem tudott, nem akart figyelni. Az építészet alulmaradt, a településtervezési rétegek kimaradtak. Felsőzsolca vá-

ros közönsége megbolydult. Mindenki mindenkit feljelentett. A kisváros korábbi jegyzője és aljegyzője előzetesből, polgármestere szabadlábon védekezik. Hét éves főépítési szolgálatomat most egy betongyár-tulajdonos fuvaros viszi tovább.

Ma nem túl jó a hangulatom, ha a világ történéseire figyelek. Kereskedőlelkű pénzemberek, politikusok hoznak döntéseket a világ különböző pontjainak „kezeléséről”. Most Szíriába küldtek provokátorokat, korábban a „hígabb” észak-afrikai országokon gyakorlatoztak. A fő cél nyilván Irán (Perzsia, még korábban Pártusföld) le-rohanása.

Jókedvűnek kéne lennem, hisz épül néhány épületem, s asztalon is vannak tervek. Szeretném, ha bemutatásra kerülne néhány rajz és fénykép az átadás előtt álló Pannon Tenger Múzeumáról. A képalírások talán eligazíthatják az olvasókat. A székszisem kettős. A kivitelező szinte csak télen épít. Mínusz 8 fokban. Nyáron általában megsértődik; jogosan, hisz nem fizetik ki. A közbeszerzés és egyéb jogi körülmények miatt, máskor egy elnyert támogatás *húzd-meg-ereszd-meg* finansziális kezelése okán ma már építészzel vagy egyáltalán műszaki kérdésekkel alig lehet foglalkozni. Senkit nem érdekel. A másik gondom az, hogy belelkesíthető-e egy mai városvezetés arra, hogy egy korábbi egységet (Kálvária domb – Népkert) újra össze lehet kötni egy múzeum

épületének részleges bontásával, jelentős bővítésével.

Be szeretném mutatni a füzéri vár rekonstrukciójának tanulmánytervi néhány lapját. Reménykedem abban, hogy elődtervezőnk, Oltai Péter építész és Füzér község főépítészt, Radványi György DLA építész felkérhetjük még konzulensnek, ha a szükséges engedélyes tervek megbízást kapunk. Örvendek annak, hogy a Botos–Cséfalvay irodát és a Pro Postero Alapítványt tervezőtársul tudhatjuk. A Castrum Bene Alapítvány egyik rendezvényén négy és fél éve – sok más várrekonstrukció prezentációja után – Visegrádon gyönyörű homlokzatokat, sziluettképeket diáztott Oltai Péter. Történelmi és műemléki meg nem értés fogadta bemutatóját. A KÖH előírta a vár lapostetős rekonstrukcióját. Oltai a terveket magas színvonalon elkészítette, a lapostetőre rászaggatta a vágyott sziluettet, a magastetős kontúrt. A terv engedélyes határozatot kapott, az építető – a Füzéri Várgondnokság – azonban folytatni szeretné a kápolnánál és a kaputoronynál bemutatott minőséget. Reménykedünk abban, hogy a KÖH újraértékeli korábbi határozatát, s kedvezni tud az idelátogatóknak.

Elkezdtem ezt az írást 2012. június 12-én és nagy unszolásra befejeztem július 5-én, Emese napján.

Rudolf Mihály DLA, építész

Miskolc, Pannon-tenger múzeuma

A bükkábrányi lignitbánya száz méter mély külszíni fejtésében miskolci régészek öt éve megtaláltak egy 8,5 millió éves őserdőt, s kiásták annak első 11 fáját. Négy fatörzs Miskolcra, a Herman Ottó Múzeumba került restaurálásra. Tervünk a múzeumi főépület előkertjébe mínusz két szint mély épületet javasolt létrehozni három csarnokkal és kiszolgáló terekkel.

Tervjavaslatunk szerint – hosszabb távon – célszerű lenne megnyitni a nemrég műemléknek nyilvánított (és 1953-ban Vincze Pál építész által párháznak tervezett) szocreál épület közepét. Ezzel újra össze lehetne kötni az Avas-tetőt, a domboldali Kálváriát és a mélyen fekvő Népkertet. A múze-

um további fejlesztését jelenthetné a domb padkájára szerkesztett hátsó két kiállítóterem.

Az új földalatti kiállítási csarnokok közül a középső kétszintes, nyugati karzatos tér kör alaprajzú – mint egy elsüllyedt rotunda. Keletelt. Benne lesz kiállítva a négy Matuzsálem. A két szélső körgalériás csarnok egyike ásványtár, másika konferenciaterem funkciót kap. A három nagytér felülvilágított. A csarnokok közt – két szinten – kisebb-nagyobb állandó- és időszakos kiállítások terei, vetítőterem és szemináriumi szobák épülnek.

A főépület négy egyiptomi oszlopfővel jellemezhető portikusza meghatározó marad. A két szélső csarnok elé

négy-négy jégkorszaki vékony magas fatörzs – mint dárdák sorai – kiállítási tárgyként meredeznek majd. A csarnokok szélső pontjain – az oldalsó kertekbe – négy-négy mai mocsári ciprus kerül elültetésre. Hatszor négy az huszonnégy. A két szélső csarnok zöldtetős, a kör alakú teteje pedig járható terasz lesz. A műtárgyszerű építmények süttői kőburkolata az '53-mas pártház anyaghasználatát folytatja, az előtér járdaköve az átépített tömbkő kerti burkolat.

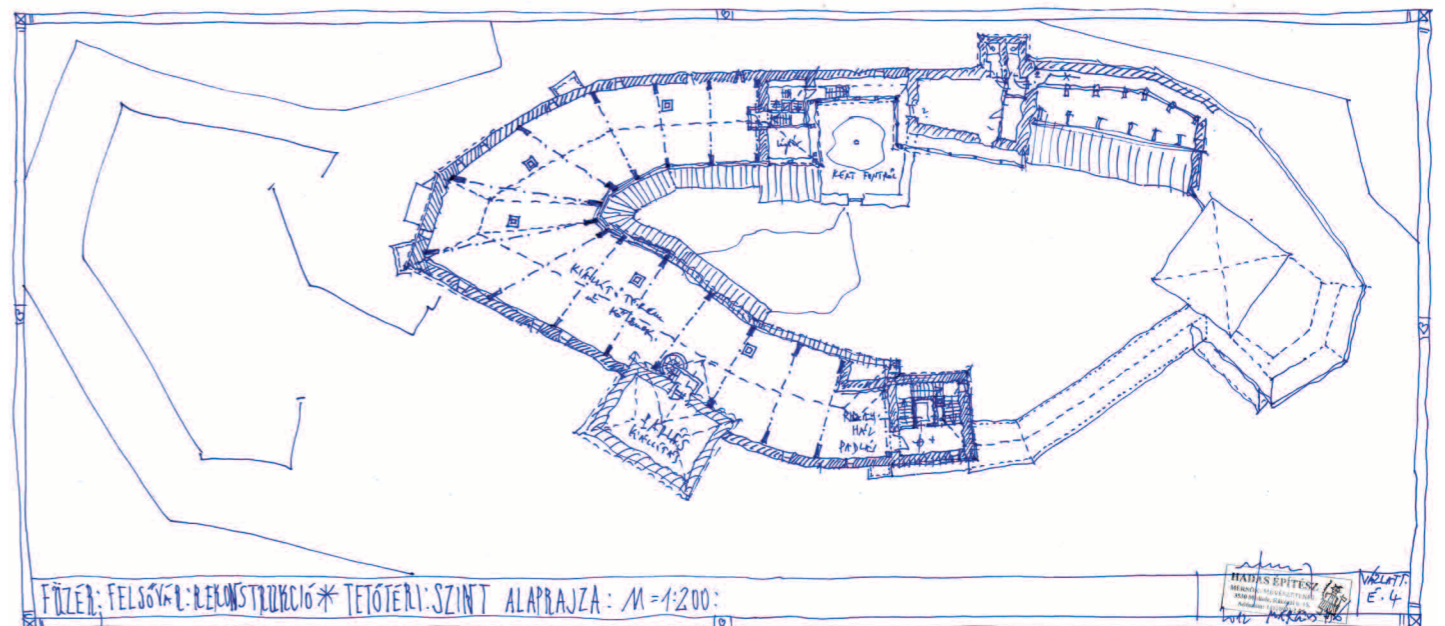
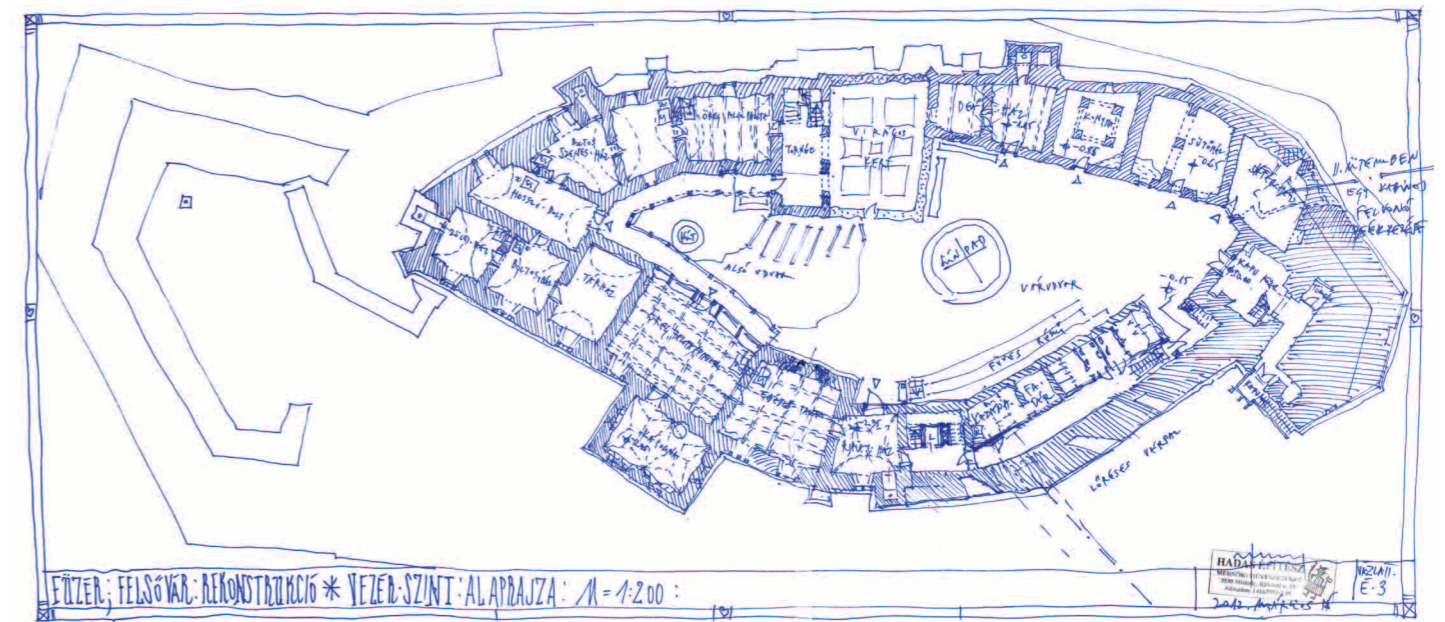
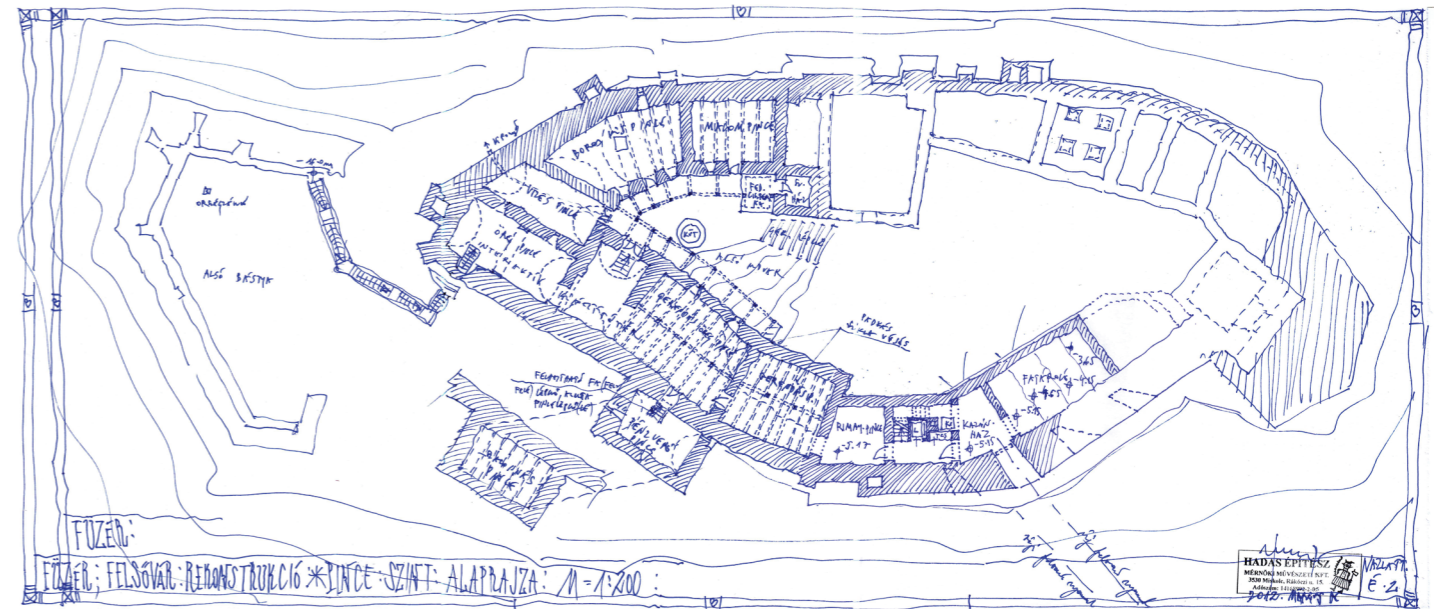
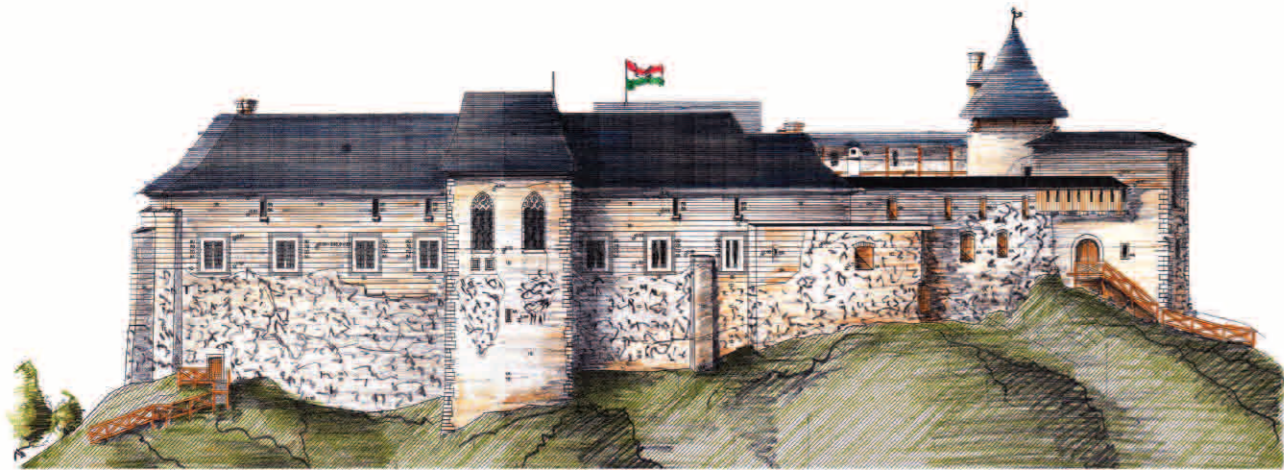
Építész munkatársak: Molnár Katalin, Kieser László, Szamosi Endre, Lipták Zoltán, Szász Csaba, Balogh Miklós.

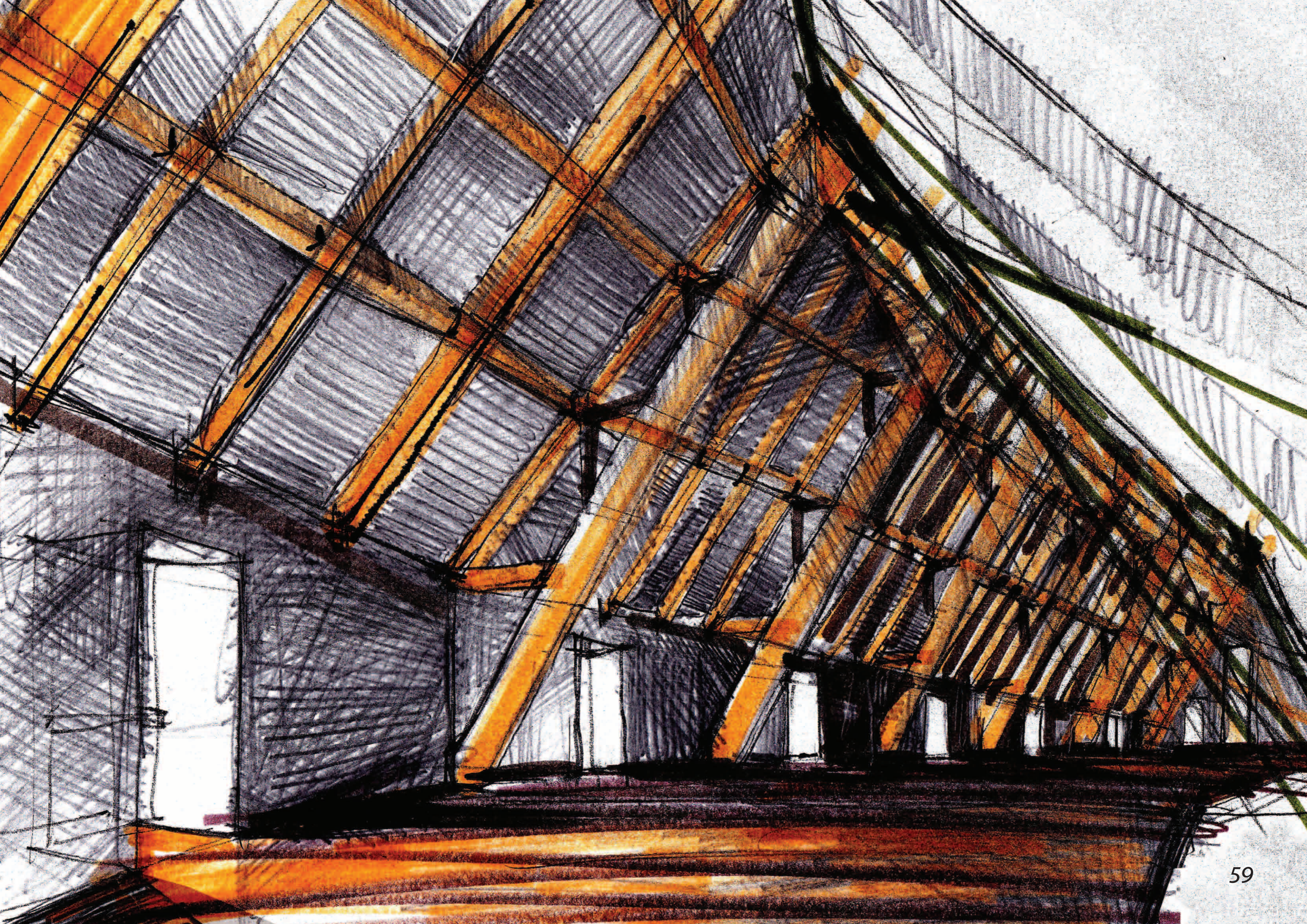

Füzér, Felsővár rekonstrukciója • tanulmányterv, 2012

ELŐVÁR: ZEMPLÉNDEN - FÜZÉR: FELSŐVÁR: REKONSTRUKCIÓ: TANULMÁNYTERV-2012: APRILIS-HÓ * ÉSZAKI * KELETI * DELI * NYUGATI-NEZET

Kós Károly díjasok • **L. Balogh Krisztina** Kaposvár főépítésze

Riport önmagammal...

Műgyetem, Vándoriskola, Kaposvár. Franci és Tünde¹ mellett a példából tanultam, mindent. Máig hiszek a példa erejében.

Építészeti? • Örökségvédelem. Ma torzult értékek világában élünk, csak a rég-volt építészetében érzem magamat biztonságban.

Munka? • Meghatározza az életemet. Szerencsés vagyok, mert egész nap azt csinálhatom, amit szeretek. Néha azért persze elegendem van...

Kedvenc ház? • Kedvenc gyerek? Nincs ilyen. Mindet máshogy szeretem, mindhez más történet fűz, mindből mást tanultam. mind a gyerekem.

Kaposvári városközpont? • Súlyos örökség. Akkor halt meg Franci, magunkra maradtunk Ferivel². Vagy elbukunk, vagy megcsináljuk. Inkább csináltuk. Emberfeletti munka volt, mérhetetlenül sok tanulsággal. Az utolsó hónapokban egész nap a kivitelezésen

– építésként és mentálhigiénés nővéreként... Legnagyobb büszkeségem, hogy máig tartó barátságok szövődtek belőle.

Mozi? • 8 éves kapcsolat. 2004-ben én indítványoztam a műemlékké nyilvánítását. 2007-ben én terveztem a felújítását és a bővítését – csodás levéltári iratanyagot találtam! 2010-ben végigbábáskodtam a kivitelezést – semmi sem úgy történt, mint ahogy elterveztem, de a folyamatos művezetés miatt az eredmény ugyanaz lett. Azóta nincs hét, hogy ne lennének ott, és úgy érzem, szeretettel fogadnak.

Főépítésznek lenni? • A bizalomra rászolgálgni. Először Szászfalvi László tüntetett ki a bizalmával, Csurgón tanultam ezt a tanulhatatlan szakmát. Azután Kaposvár, most itt bizonyíthatok.

Emelt fejjel? • Hiszek a lokálpatriotizmus erejében. *Emelt fejjel-nyitott szemmel* – ez a főépítési programom – hogy nagy szavakat használjak. Heti cikksorozat a megyei napilapban, fő(sz)

építési játszóház gyerekeknek a nagy városi rendezvényeken, folyamatos facebook-kapcsolat a lelkes városlakókkal. Város(sz)építő mikroprojektek, kiállítások, stb. Felhívni a figyelmet a minket körülvevő értékekre. Sokat segít abban, hogy hiteles maradjak a kaposváriak és a városvezetők előtt abban az értékrendben, amelyet képviselni szeretnék.

Család? • Házasságunk idén lesz nagykorú; Feri is építész, ráadásul építész-szülők gyereke, így mindent ért. Anna (15), Katalin (13) és Lujza (7) ebben nőttek fel, türelmesek és megértőek. Az a fajta szülő vagyok, aki soha nem ér oda a szülői értekezletre.

Kós Károly díj? • Örültem és büszke is voltam. Visszaigazolás: van értelme annak, amit csinálok, az életemnek. Kár, hogy anyu nem érthette meg.

¹ Lőrincz Ferenc és L. Szabó Tünde Ybl-díjas építészek; férjem szülei

² Férjem, ifj. Lőrincz Ferenc építész

Az év főépítésze 2011 • Turi Attila

A TÜZÉPBAROKKTÓL A SZOCIOLÓGIAI FORMÁKIG

2011-ben Az év főépítésze díjat Devecser és Budakalász főépítésze, TURI ATTILA építész mérnök kapta eddigi főépítési, és új minőséget jelentő, válságkezelő főépítési tevékenységéért. **Buella Mónika** beszélgetett vele

Válságkezelő főépítész... Sajátos szóösszetétel. Sokat hallhattunk, olvashattunk Devecseréről, Kolontárról, a megépült új településrészt házait is megismerhettük az újság hasábjain. De mit jelentett főépítési tevékenységként „válságkezelni“?

2001-ben a Beregben, és most, a vörösiszap-katasztrófa idején Kolontáron és Devecserben sok család választotta a helyben maradási a menekülés helyett. Meglátogatva a példaként szolgáló beregi falvakat, a Veszprém megyeiek úgy döntöttek, hogy maradnak, mert amit a megsemmisült helyett kapnak, nemcsak életkörülményeiket javítja, de összetartozásukat és büszkeségüket is növelheti – így szólt a hivatalos hír.

Turi Attilával harmadik alkalommal beszélgetek, mint interjúalannyal. Óbuda, 2012 júniusa, egy kisvendéglő terasza, háttérben folyamatos építési zaj, mellettünk jönnek-mennek hétköznap délben az emberek, akik közül a csinosabb hölgyeket finom, de jól érzékelhető szemmozgással követi a főépítész úr. Észreveszi, hogy észreveszem. Ettől kezdve csak a beszélgetésre koncentrálok.

A devecseri történet minden vita fölött áll. Egyszer adódik az életben ilyen (reméljük), és ebben a szélsőséges helyzetben ez a főépítési tevékeny-

ség essenciája. Ha úgy tetszik, nem főépítészség, hanem annak a 86 embernek, mint lakóközösségnek az istápolása. Meg azoknak is, akik nem az építést választották. Fórumokon és mindenütt a lakosság egyfajta kondicionálása történt. Hogy ez miért építési feladat? Ne kötözködj velem, hát egy szociológus nem tud ilyet végigcsinálni, annál a rendkívül egyszerű oknál fogva, hogy nem „lát“. Az építésznek megvan az az óriási előnye, hogy lát. Formákban tud gondolkodni, és a csoportalkotástól kezdve a szociális viszonyokig formákban gondolkodik. Ha úgy tetszik, imaginációban gondolkodik. Persze erre nem minden építész képes. *A nem látom még készen, de le kell rajzolnom* kötelessége hajlamosít erre a fajta gondolkodásra, amiről most beszélünk, de a jelenleg gyakorló építészeknek szerintem a fele nem lát térben. Az alapvető képessége nincs meg arra, hogy építész legyen.

És mielőtt jönne a következő kérdés: ezzel nem azt akarom mondani, hogy minden építész, aki lát térben, látja a szociális formákat is. De inkább van lehetősége arra, hogy egyben lássa a dolgokat.

Én mindig azzal szórakoztatom a fiatalokat, akiket tanítok, hogy a legnehezebb és legfontosabb feladat a valóságot látni. Ha meghúzol egy vonalat, lásd a kőművest, láss mindent, lásd, hogy mit okozol. És lásd a holnapot és a holnaputánt is, láss mindent egybe. Lásd magát az életet, amikor meghúzol egy szigetelési vonalat. Az építész formát ad, és ez a forma szól az emberekhez, ez az, ami megérintheti őket. És én azt láttam Imrétől, hogy ő az életet tudta adni. Nem házakat akart építeni, a ház egy burok, hanem életet

adni a közösségeknek. Mindezek benem is azért alakulhattak ki, mert a Mester mellett dolgoztam. És mert nem tudok elmenni bizonyos dolgok mellett. Emlékszem a hangulatokra, az ízekre, miközben nem emlékszem tényekre, száraz adatokra. De megmarad a történetnek valami furcsa, megemészthetetlen essenciája.

De a díjat nemcsak Devecserért, hanem a budakalászi főépítési tevékenységemért is kaptam, ami elég hosszú időszakot ölel fel. *(Turi Attila 1996-tól 2010-ig, majd 2011-től folytatódóan jelenleg is Budakalász főépítésze – B. M.)* A szakmában vitatott dolog, hogy a főépítész tervezhet-e saját házat az adott településen. A válasz nem lehet egyértelműen igen vagy nem. A Kós Károly Egyesülés az *igenis mutassa meg, hogy mit tud* állásponton van. Legyél gazdája a településnek és mutass példát. Ez mindig konkrét és személyes. Az emberek nem látnak, meg kell mutatni nekik, hogy ilyen házakat kell tervezni. Tetszik? Húú, igen, mi is ilyet akarunk. Vagy nem tetszik, menj a francba.

A másik szemlélet a főépítészeket hivatalnokként kezeli, és általánosít. Pedig teljesen más dolog Karakóször-csökön főépítésznek lenni és más egy budapesti kerületben. Ez utóbbi sokkal inkább hivatalnok, és millió ügyesbajos dolgot kell csinálnia. Tehát itt igaz az elvárás, hogy ne tervezzen, hanem valamiféle irányt tudjon tartani – de ez nem úgy működik, hogy akkor megmutatom, milyen sarokházat tudok tervezni. Mert az ő munkája és helyzete tényleg nem erről szól, hanem szabályzatok készítése, lobbizás, társadalmi szervezetekkel való kapcsolattartás, ami alapvetően fontos lenne.

Jó, értelek én, szerinted az nagyon egyértelmű, ha ott áll egy ház, ami jó vagy rossz, szép vagy csúnya. Rendben van, játszunk, és vonjuk ki Budakalászból az általam tervezett házakat. És nézzük meg, hogy a több mint tíz éves budakalászi ténykedésből még is mi az, ami a főépítési tevékenységemnek köszönhető. Ez szeretném tudni, igaz?

Több apró lépésben végrehajtott merénylet. Az egyik: amikor '96-ban odakerültem, kb. két év alatt sikerült elérnem, hogy a lakóterületen ne lehessen négy- vagy hatlakásos társasházat építeni. Addig ezzel senki nem foglalkozott. Mivel az építési szabályozás megengedte, minden további nélkül megjelenhetett a szomszédokban egy hatlakásos társasház. Ez a *költözzünk ki az agglomerációba* időszakában igen kedvelt dolog volt. Sikerült elérnem, azt, hogy csak kétlakásos épülhetett. De lehetett két darab lakóházat építeni egy nagyobb telekre, tehát a gyerek építkezhetett a hátsó udvarba. Igen, valóban nem szerencsés, ha megbontjuk a hátsó telket, de az ég szerelmére, honnan vegyen 20 milliós telket egy fiatal?

Hogy értem el mindezt? Semmi mást nem tettem, mint végeztem a dolgom, amire engem a diplomám kötelez és amit a Mester mellett tanultam. Az építész képes látni olyan dolgokat, amik még nincsenek meg. Látja azt a házat, amit majd két év múlva építenek meg. Tehát nekem az a kötelességem, hogy a képviselőtestületnek elmondjam azt, amit én látok. Ha azon vitatkoznak, hogy 25 vagy 30%-os legyen a beépítettség, akkor nekem le kell rajzolnom, el kell mondanom, pantomimoznom, vagy el kell táncolnom a következményeket. Ha hagyjuk a hatlakásos társasház építését, akkor a szomszédokban holnap meg fog jelenni egy ilyen társasház, hiszen a beépítési százalékba belefér. De ez hat autót fog jelenteni, egy olyan infernális közeget, amelyben tulajdonképpen nincs rendes telke senkinek, tehát mindenki túlterjeszkedik, lehe-

tőleg rajtad is túlterjeszkedne. Ezt nem szabad hagyni, egyenesen terheltséget kell adni egy területnek, így egyenesen oszlanak el a problémák is, és nagyjából hasonlóak lesznek. Nem lesznek nagy érdekkülönbségek, a terület így élhető marad. Tehát ez volt az egyik, hogy ezt rendbe tegyük.

A másik dolgot nem igazán, vagy csak részben sikerült megoldani. Ezt én – Ekler kifejezésével – *pedigré nélküli építészetnek* hívom, és elsősorban a családi házakra vonatkozik. Pedigré nélküli környezetkultúra. Magyarországon nincsenek meg azok a folytonosságok, amelyek tőlünk nyugatra lévő társadalmaknak megadatott. Egy bretagne-i parasztpontosan tudja, miben lakott a nagyapja, és nem igazán akar többet. A német fegyvermezett ember, pontosan tudja, mi jár neki, milyen házat építhet és milyen autót vehet az ő társadalmi státusában.

Mi miért nem tudjuk? Gondold meg, az 50-es években ha te egy kismemesi kúriában szerettél volna lakni, hát lakhattál Hortobágyon, mint kitelepített, harminchatod-magaddal egy ol-

ban. Ha azt mondtad, hogy polgári lakás, megint csak ott találtad magad. Ha meg parasztházat szerettél volna, akkor azt mondták, büdös putri. Milyen kép maradt nekünk?

A családi ház építkezés egyik problémája, hogy nincs világos képe az építendőnek. Tehát a schönbrunni kastélyt akarja megépíteni 700 m²-es telken, és úgy viselkedik, mintha körülötte 2 km-es körzetben nem lenne senki. Közben 6 méterre a szomszéd nappalijára néz rá. Ettől persze neurotikus lesz, beadványokat ír. Majd a lakossági fórumon üvöltve feláll, hogy ez tarthatatlan, azonnal csináljunk építési stopot, ide soha többé ne építkezzen senki, mert ez már így élhetetlen. Ne haragudjon, mióta él Budakalászon? Három hónapja, most költözött be. És ez az ember nem érzi mindennek a hamis voltát, hogy ő pontosan ugyanaz az ember, aki szintén gyarapította kettővel az autók számát stb.

A folyamat egy része irányíthatatlan, de bizonyos értelemben azért lehet egy mesterséges pedigrét csinálni.

Leszabályoztuk, hogy piros cseréptetős házakat lehet építeni. Tehát nem lehet zöld, meg nem lehet Tegola, meg még nem tudom én mi, épp az aktuális építészeti divat vagy az árleszállítások szerint. 1997-98-ban megjelentek az Ófaluban az almazöld házak, majd nem szívinfarktust kaptam, amikor megláttam. Kiderült, a Terranova nem tudta eladni, ezért negyedáron kiárúsította. Tehát nem lehet csak piros tető, a fal törtfehér, agyagszínű vagy terrakotta lehet, nem használható fényes felületű, tükröző bádogos-szerkezet. Tulajdonképpen helyhez illő anyaghasználatot kell alkalmazni, és bizonyos értelemben a formák is ilyenek. Nem lehet manzárdtetős ház bizonyos területeken, hiszen egy településnek is megvan a morfológiája. Itt lehet ezt csinálni, a másik helyen meg lehet azt csinálni. De alapvetően odaillő házakat kell tervezni. Ez nem stílust jelent, de legalább anyagokat.

Régen ez nagyon egyszerűen működött, volt egy bizonyos anyagkészlet és kész. Ez a századfordulónál kezdett számosabb lenni, ekkor egy nagyon magas minőségű előregyártó ipar és kereskedelem kezdte meg működését. Ekkor kezdték el gyártani a stukkódíszeket, ekkor születtek azok a csodaházak, amelyeket ma is örömmel nézünk. Miért is van az, hogy bizonyos értelemben egyformák ezek a házak, ám mégis egyediek? Ugyanazt a követbányászták, miért hozna messzebből sok pénzért más anyagot. Ugyanazokat a szerkezetek tudták, mert az volt a szokás. Mert volt építéskultúra, kérem tisztelettel. Ma pedig rengeteg katalógussal felszerelve nagyon műveltnek gondoljuk magunkat, de valahogy ez sokszor nem áll össze kultúrává.

Na tudtam, hogy most cikizni fogsz. Mert azt képzelem magamról, hogy kalapos, westerncsizmás főépítész-ként majd én szabályozással pótolom ezt a kultúrát. Nem, szabályozással nem lehet kultúrát teremteni. A szabályozás hivatkozási alap lehet. Ezenkívül kell ehhez egyfajta magatartás

és kiállítás. Enélkül nem megy. Amikor Budakalászcra kerültem, viszonylag hamar orrbavágtam a megélhetési építészeket. De nem úgy, hogy elterüljenek. Béla bácsi, akit egyébként szerettem, egy borozóban tartotta szombatonként fogadóóráit. Volt egy kockás füzet, és két fröccs között ebbe a füzetbe vette föl az igényeket. Ismerte jól a területet, a felesége műszaki előadó volt talán, tehát ő volt a *mémök úr*. Egy hétvége alatt három családi ház golyóstollal megrajzolva. Ezt szó szerint így értsd. És minden mögött az a felhatalmazás, hogy az építető a 70-80-as években lényegében azt csinál, amit akar. Béla bácsi olyan lépcsőket rajzolt, amiken nem lehetett fölmenni, mert a fele be volt már földémezve. Nem látott szegénykém térben. Bejött a hivatalba, elé tettem egy ilyen dokumentációnak hívott valamit, és azt mondtam: Béla bátyám, minden tiszteletem, de ezekből a rajzokból nem lehet házat építeni. Ha még egy ilyen dokumentációt kapok, továbbítom a kamarának, és kérni fogom, vizsgálják fölül a tervezési jogosultságát. *De!* Úgy gondolom, vannak olyan feladatok Budakalászcson, amihez tökéletesen fölösleges mondjuk engem, egy Ybl-díjas építész, vagy bárki más építész megkérni. Ilyen a kerítés, a „toldjuk meg a házat egy szobával” típusú feladatok. Béla bátyám, kössünk egy üzletet. Maga ettől kezdve több új házat nem csinál, én pedig garantálom, hogy az összes ilyen típusú munka magánál fog landolni. Béla bácsi ezt megértette, és ettől kezdve így működött, és ő volt az egyik legjobban kereső építész a településen.

A megélhetési építész megélni akar, ez nemcsak Béla bácsira volt igaz. Tehát két percn belül jöttek a szimmetrikus, parasztház jellegű háztervek – ha most ez a divat, akkor rajzoljunk a főépítésznek ilyet.

Szóval 96-tól lényegében két éves mosolyszünettel egy éve ismét Budakalászc főépítésze vagyok.

Megkerestem egy, az egyik 1998-as Országépítőben megjelent interjút az akkor mindössze másfél-két éve főépítészkedő Turi Attilával. És valóban, a tizennégy évvel ezelőtti beszélgetésben már fölsejlenek azok a szociológiai formák, amik aztán valóban testet öltöttek.

„... Budakalászcson az első munka a faluház volt és annak a sikerén fölbuzdulva kértek föl, hogy legyenek főépítész. Elég hosszú huzavona és tanakodás után, hogy az jobb-e, ha helybéli a főépítész, vagy ha minél messzebből jön, úgy döntöttek, hogy ha egyszer úgyis ott lakom, és tetszik is, amit terveztem, akkor jó lesznek főépítésznek... terveket nézek át, korrigálok, próbálok minél hamarabb ott lenni, ahol felmerül az építési szándék, hogy ne akkor szóljak bele, amikor már van egy kész terv. Szorgalmazom, hogy egyes utcákat hozzanak rendbe akkor is, ha közlekedési szempontból nem olyan jelentősek, de a központban vannak, hogy ne rohadjon szét a település közepe. Ott vannak a régi házak, a telkek szűkek, az építési előírások nem mindig engedik meg a bővítéseket, a terület elkezd értéktelenedni, csak az idősök maradnak, és lassan lerohad az egész, a peremterületeken pedig az új parcellázásokkal elkezdődnek a tűzépbarokk borzadályok és korhadó fatörzsre fog emlékeztetni a falu struktúrája...” (Országépítő 1998/2)

Zárjunk Devecserrel? Hát persze, a keretes szerkezet, jól van. A házak átadása után a karitatív szervezetek még építettek mindenkinek garázst, ezt is végigcsináltuk. Közben tapasztaltam, hogy az emberek beköltöztek és elkezdtek öntevékenyek lenni. Ezzel egyrésztől nincs semmi gond – kaptak valamit készen, szeretnék a saját képükre formálni. Rendben van. De többé-kevésbé az ott kialakult főépítész gesztusokat kell továbbvinni. Nem lehet zöld hullámpalával toldozgatni a házat. Tudomásul kell venni, hogy Devecsernek nagy léptékben van egy sajátos olvasata. A magyar

társadalom megmutatta képességét az összefogásra; tényleg mindenki nyílt szívvel segített, nem kis pénzt áldozott minderre. Ha most ezt lerontjuk sufnivá, akkor azt mondja a következő kormányzat: adtunk és ez lett belőle, tudod mikor fogunk legközelebb adni! Mondtam a lakóknak, hogy a következő ilyen drámának – mert drámai helyzetek lesznek – a kulcsa maguk lesznek. Ahogy viselkednek, úgy fogják a következő esetet megítélni. Maguk abból élnek, hogy a beregi árvízkárosultak rendben tartják a házukat. Nem tört meg a hit, hogy van értelme így újjáépíteni. Szerintem ez nagyon fontos. Úgyhogy kénytelen voltam lépéseket tenni két ember ellen, akik ezt nem akarták megérteni. Nincs zöld hullámpala sufnieépítészet.

Nem akarod a sufnival abbahagyni a cikket, ugye? Nem is kell. Most is van dolgom arrafelé. Imre ott volt 2011 Húsvétján, és megkérdezte, itt van az új falu közepe, templom mikor épül? Megtervezte a templomot augusztus-

ban, mi megrajzoltuk, Ő még korrigálta, aztán elment... Halála után nem sokkal, ebben a fájdalomban és űrben egy előadást tartottam róla Sopronban az erdészetek konferenciáján. Ott kiderült, hogy az erdészek Imrét ténylegesen az erdők főépítészének tartják és nagyon tisztelik, nagyon nagyra tartják. Levitetttem ezt a kápolnát, ez volt az utolsó kép, ez még hiányzik Devecserből. Az erdészek itt megfogadták, hogy összeadják a 27 millió forintot az építkezéshez. Egy ökumenikus kápolna lesz, a Bakonyerdő Zrt. fogja fenntartani, s a huszonnégy magyarországi erdőgazdaság építi föl az újjászületés emlékére és Makovecz Imre iránti tiszteletből. Most ezen dolgozom. Szeretném megszervezni, hogy a profi fővállalkozó mellé a nyáron beálljanak az egyetemisták építkezni. Tavaly nyáron ezen a területen építészhallgatók saját tervezésű pergolát építettek, ez elé kerül most a templom. Szeretném, ha ebben is részt vennének, de úgy, hogy van egy ve-

zető ács mellettük, van kőműves stb., mert egy 13 m magas tornyot nem lehet csak úgy összebarkácsolni. Szilárd elhatározásom, hogy az egyetemi oktatásba bevezetek egy olyan tevékenységet, mint a fél vagy egy évig tartó szociális tervezés. De ez egy konkrét feladat, például egy óvoda bővítése. Lenne egy belső pályázat, a nyertes terv valósul majd meg, csapatba össze kell állni, te csinálod az alapozási tervet, te azt stb. Mindezt le kell egyeztetni a statika tanszékkel, az épszerk. tanszékkel és így tovább. Azt kell érzékelniük, hogy a tervezés nem külön-külön van, hanem egységes folyamat. Meg kell tervezni a környezetet, meg kell nézni a költségeket, meg kell beszélni a megrendelővel, mit tud vállalni, mi a gondja, hogy látja mindezt. Meg kell tanulni egy párbeszédet, nem pedig osztani az észet. És utána meg kell építeni egy hónap alatt, profi kivitelezőkkel, segítséggel. Ez egy tantárgy lesz.

Építészetnek hívják.

Itt és a következő oldalpáron: Polgár, egészségsház (2010) • Zsámbék, óvoda (2010)

Kós Károly-díjasok • VÁNDORISKOLA

A Vándoriskola 2011. decemberében Kós Károly-díjat kapott, a beregi, a felsőzsolcai árvíz, és a vörösiszap-katasztrófa utáni újjáépítésben elvégzett munkájáért. Az ott szerzett tapasztalatainkat és élményeinkről, valamint az utolsó évben elvégzett munkánkról számolunk most be.

FELSŐZSOLCA ÁRVÍZ UTÁNI ÚJJÁÉPÍTÉS

A Vándoriskola feladata a mintatervek bemutatása, károsultakkal való leegyeztetése volt. Kaptunk egy kis irodát a sportcsarnokban, szereztünk szállást Miskolcon (köszönet érte Bodonyi Csaba mesternek) és elkezdtük a munkánkat a károsultakkal.

Volt aki örült, hogy új házat kap a leomlott vályogháza helyett, volt aki mérges volt, és volt aki semmit nem értett. Sokan el se jöttek, őket megpróbáltuk megkeresni, segítettünk nekik eligazodni a rendeletek és lehetőségek útvesztőjében.

Volt aki vádaskodott, vérmérséklete szerint szidta Orbán Viktort, Gyurcsány Ferencet, vagy a Jóistent.

Volt akinek egy telken, öt helyrajzi számon állt 2 háza, és volt olyan, aki édesapja halála után, a lezáratlan hagyatéki tárgyalás papírjaival jött, és nem értette, hogy lesz neki háza. Mi sem igazán, de lett neki.

Egy fiatal lánynak csak az volt a fontos, hogy a szomszédban lakó nagymamája nelásson be a hálószobájába.

Volt akinek a két fia nem tudott megegyezni a kártalanítás formájáról. Az egyik költözni akart, a másik maradni. Az asszony a mi segítségünket kérte. Végül felépült a házuk.

Volt aki kádat és zuhanyzót is akart, és volt aki műanyag ablakhoz ragasztott. Egy bácsi a megmaradt Salgó

polcát akarta betenni az új kamrába.

Volt aki ügyeskedni próbált, és volt aki csak az összedőlt házát szerette volna visszakapni.

Volt olyan is, aki nem hitt nekünk, és sokan hálásak voltak, hogy meghallgattuk őket.

Végül mindenki számára elkészültek a tervek, és határidőre a házak is felépültek. Nem készült két egyforma ház Felsőzsolcán, ezek a személyes történetek különböztetik meg őket egymástól!

Remélem lakóik nyugodalmat találnak új otthonukban.

Csóka Balázs vándorépítész

DEVECSER VÖRÖSISZAP UTÁNI ÚJJÁÉPÍTÉS

A vörösiszap utáni újjáépítésben a vándorok feladata először a tervfeldolgozás volt, majd az építkezés elindulásával mi biztosítottuk a folyamatos tervezői jelenlétet a területen 2011 márciusa és július vége között. Az eseményeket, élményeinket egy internetes blogban jegyeztük le, amiből most néhány bejegyzés kiemelésével igyekszünk bemutatni devecseri életünket:

Devecseri panoráma (2011. április 1., Juhász Attila bejegyzése) Devecseri felszerelés a vándoroknak:

1. Bódé-divat avagy az irodai munkaviselet.

Szinte mindenki az elnyűtt ruhatár gyöngyszemeiből mazsolázott, farmer, pulóver, mellényke (vagy kabát), sportcipő vagy egy fokkal elegánsabb, de már a gyaloglásba beleráncosodott patinás bőrcipő. Gumicsizmát elvéve látni, de még nem tudtam felmérni a fontosságát; eső hiánya miatt most minden száraz. Az utak zúzalékkal le vannak

szórva, tömörítve és amúgy is az egész terület homokos, így mindenhova el lehet jutni említésre méltó cipőhordalék nélkül.

Az imént kb. 16:45 perckor kaptunk egy 15 perces futó záport, mint munkanap végét jelző harang, ami a terület mechanikus nyüzsgő zajait elnémította és úrrá lett egy porverte frissítő nyugalom félig kész házakból kikandikáló kőművesbrigádokkal.

Vándorfeladatok kezdőknek:

Devecseri helyszínelő sorozat résztvevőinek: Elsősorban azért vagyunk itt, hogy Balázst segítsük. Ő van itt kezdettől fogva és mindent figyelemmel követ. Az építésvezetők is tudják, hogy tőle fognak egyértelmű választ kapni. Sokszor előfordul, hogy nem ül bent az irodában, mert „helyszínel”, de folyamatosan jönnek kérdésekkel. Vannak olyanok, amikre lehet válaszolni, mint pl. egy méret, ami nincs feltüntetve vagy egy lerágott csont téma, ami 100%, hogy úgy van és nem másképp; és vannak azok a kérdések, ha nem tudom megválaszolni, akkor vagy jegyzetek vagy tüstént felhívom Balázst, persze mérlegelve a sürgősséget (mert itt csak ilyen van). Ha lehet, akkor inkább észben tartani és megvárni B-t!

Az eddigi feladatom számottevő része:

Turi Attila (alias *mindenkitudjahogyki*) heti két alkalommal (akár éjszakába nyúlóan is) egyeztet a leendő lakókkal a változtatásokról, amik átfutnak a főmérnökön (Hajdú Attila), aki véleményezi a kéréseket, hogy belefér vagy nem, majd hozzám kerül. Helyszínrajz alapján azonosítom a kérdőívet és felvezetem a fedvénytervre (ami általában véve egy alaprajz), hol belerajzolva, hol beleírva a lakó kérését. Ezek után átviszem a lefénymásolt kéréseket és fedvényterveket Csanádi Zsófinak, aki a kivitelezők részéről precíz és fontos kontakt, mert rajta

keresztül kerül ki az építésvezetőkhez a paksaméta. Nekünk csak egy fedvénytervünk van, amit folyamatosan bővítünk más színnel jelölve és dátumozva, viszont Zsófinak fontos, hogy a különböző időben érkezett kérések látszódnak a fénymásolt lapokon, ezért minden aktuális változást csakis sárga filccel ki kell emelni a többi közül. Ez a folyamat ismétlődik egyelőre. Ha bármi új feladat lesz, közlöm. Jelenleg a kérések nagy része a gépészettel kapcsolatos kivezetések, a válaszfalak eltolása és azok ajtajának forgatása. Több helyen előfordul, hogy a WC-ben kialakított mosdók nem férnek el, ha befelé nyílik az ajtó, hiányzik egy pár válaszfalméret és az összes válaszfalajtó helyzete, de sok helyen ezek változnak, ezért mindenféleképpen át kell nyálazni.

Összegezve: tanulságosnak látom ezt a pozíciót. A kivitelező a megrendelő és a tervező egyidejű problémái láthatóvá válnak és sok tapasztalatot lehet szerezni a tervezési szemlélethez.

Napi hírek:

• Holnap látogatónap lesz, ami új esemény. Különböző időpontokban jönnek a lakók, holnap kb. tíz ház gazdája érkezik a bejárásra, ami négy tömb építésvezetőjét érinti. Ők vezetik körbe

az embereket és válaszolnak a felmerülő kérdésekre. Az eddigi bejárások tapasztalata, hogy nincs sok kérdés; elégedettnek tűnnek a leendő lakók.

• Az eső előtt többször bejártuk az építkezést és szinte az egész terület homokos. Szárazon hihetetlenül finomszemcsés, akár homokórába is tölthető és nagyon könnyen felkavarja a szél.

Szabi aus Devecser jelenti (2011. június 6., Szilágyi Szabolcs bejegyzése):

2,5 órája fejeztem be a mai melót Devecseren. Iszonyú füledt meleg van. Bent párolódom a kis kék konténerünkben (már csak egy kis vaj kéne alám, meg szegfűszeg) Kint mászkáltam, irányítottam a kőműveseket, meg a festőket. Van egy cigány pasas, az egyik csapat agya. Egyfolytában agyal, kérdez irányít, s folyton kérdezi, hogy „jője...?”. Értelmes, mosolygós és megszállottan marhapontosan akarja felrajzolni az általatok kreált hatalmas kosáriveket. Mindig ki akarja tűzni ezeket az amúgy tavasi szántáshoz konvergáló telekre. (Nem egyszerű.) Nagy nehezen sikerült meggyőződnöm, hogy inkább a házról vegyen méretet, mert az nem annyira pontos, mint a tervezői rajz. Aztán bemutatam neki egy kosárvés terasz

bolthajtásán, hogy mennyire különböző a két felmenő ívszakasz még akkor is, ha az teljesen szimmetrikusnak tűnik. Erre: „Három centi... az sok!”

Sok kivitelező néha gyereket játszik... Nálam másfél vállal szélesebb, bár alacsonyabb kissé, s van ránézésre minimum 30 év munkatapasztalata meg 10 hasonló társa, de teljesen kérlelően bír nézni, mikor fel kell pattintani az oromfalra, valami nem is olyan egyszerűt. Szétnézel és látod, hogy ha nem mutatod meg (én meg szoktam mutatni) nyomban, hogy is kéne, akkor menten sírva fakadnak... Így megmented őket. Van, aki meg kemény dió. Meggyőzi a lehetetlenről az építésvezetőt, az meg előadja neked, hogy az tényleg lehetetlen (főleg, hogy a mumus „átadás” a nyakukon van), s hogy nem lehet mit tenni, ez már így fogja megélni az Ar-mageddont, 6 cm-rel arrébb a CAD fejlesztette tetőgerinctől és 6 cm-rel arrébb az akarki felrajzolta oromfalalaponval felezőjétől. (Mekkora szöveget zár be az elvileg függőlegesnek szánt nap-sugár a földemmel, ha a párkánymagasság és a taréjszelemen magasságkülönbsége 2,8m?) Kérdezed az építőt, hogy magának is így csinálná-e? Erre elgondolkodik, és hosszas maga elé hümmö-

gés után elmormol egy makacs csöndes igent, persze a szemedbe nem néz és szégyelli magát. (AZ ÁTADÁS AZ ÁTADÁS) Erre már tényleg nem tudsz mit tenni. Lépsz a következő házra. Nagyrészt lelkiismeretesen és jól dolgoznak, sőt lelkesek is. Elismerés nekik és Balázsnak is, hogy a 10 cm, az minimum 96%-ban 10 cm és ez nagy szó, ahol a lemalterozott pallérterveken ez a 10 cm két meg nem méretezett mm.

Beköltözés Devecserben (2011 július 21., Csóka Balázs bejegyzése):

Július elején Devecserben is elindult a beköltözés. Utcánként vehetik birtokba a károsultak a házaikat. Innentől mindenki a saját házában a rendbentartója, a mi dolgunk lassan a végére ér.

Az eddig leginkább helyrajzi szám alapján nyilvántartott házak átváltoznak, mostantól nem 2058 a sarki ház, hanem Lejer (és nem Leier, mert az az unokatestvére, egy utcával odébb).

Még itt vannak az örök, körbetekerek néha biciklivel, amikor bejövünk kinéznek a bódéból, de már szabad a bejárás, a házak nagy része át van adva. Az eddig nyitott kapuk bezáródnak, és már a gazdánál kell csöngetni, ha valaki be akar jutni, nem az építésvezetőtől kell a kulcsot kérni.

*Csóka Balázs, Juhász Attila
Szilágyi Szabolcs
vándorépítésszek*

FALUGYŰLTÜNK MURGÁN

Május közepén falugyűlést tartottak a Tolna megyei Murgán. A kis falu népe a Vándoriskola több mint féléves, velük foglalkozó munkájának beszámolójára sereglett össze. Kiállításunk, vetített bemutatónk, hazavihető Murgafüzeteink szinte meglepően könnyedén változtatták az est végére a közönségként érkezőket beszélgetőtársainkként távozókká.

Tavaly ősz elején első vándorutam a löszfalak közt megbújó zsáktelepülésre vitt: a gyöngyszem Murgára. A faluba beleszerető pesti értelmiségiek kérték fel a Vándoriskolát, hogy évti-

zedeken át más településeken összegyűjtött tapasztalatai által és lehetőségei szerint segítsen a falu felélesztésében, különlegesen értékes épített örökségének megóvásában. Az igazi feladat azt a kis csoport embert megfogni, szorosabbra fűzni, akik még megmaradtak itt. Kis ötletekkel (a régi *agrikultúra* felélesztése; turistaútvonalakra való bekapcsolódás stb.) velük együtt dolgozva (faluszépítés, kalákázás) ösztönző erőt jelenthet a munkánk. Amit ez a lassú és hosszabb idő után eredményt mutató tevékenység segíthet az az, hogy a helybeliek maguknak akarják a változást és végül az ő munkájuknak a gyümölcse legyen.

Akkor ősszel azt gondoltam, hogy ez a Murgán töltött hétvége kiváló első lépést jelentett a munkában. Az ősz eleje és tavasz vége közti idő viszont megmutatta, hogy az csak egy előkészítő szakasz volt: bejártuk, végigrajzoltuk a falut, ismerkedtünk, „felvettük a szagot”. A téli vándornapokat kis léptékű belső pályázatok készítésével, megbeszélésével igyekeztünk kihasználni. Elsősorban a murgaiak mindennapi életét megkönnyítő beavatkozásokat jártuk körbe: a buszmegálló átszervezését, arculatváltását; a templom-bolt-híd-játszótér rendezését mint faluközpontot; meglévő hosszúházak mai használatát; új lakóház építését a falu mára foghíjas telkein. Mindezt a munkát a helyiek elé akartuk tárni, hiszen róluk szól. Ha bármi változást szeretnénk látni, akkor a murgaiak hangját kell meghallanunk, őket megismernünk. A téli munkánk bemutatása szolgáltatott ürügyet a mostani, tavasz végi találkozásra.

A falugyűlés vándornap délutánjára hívatott össze. Délelőtt még előadásokat hallgattunk, azután utolsó simításokkal sűrűgtünk-forogtunk; a kiállítás anyagát, a füzeteiket véglegesítettük. Murgára érve ugyanolyan kellemes idő, csend és vendégszeretet fogadott, mint ősszel. A völgy friss volt és tiszta; ugyanúgy mint fél éve, most is egyből jó kedvet adott. A kultúrotthonban kiállítottuk a munkáinkat,

hogy a gyülekezők szemügre vehessék. Már az igen biztató jel volt, hogy a vetítéssel egybekötött bemutató elején is még ott sugdolóztak a pannók mellett.

Szándékosan a helybeli résztvevők között foglaltam helyet, hogy megfigyelhessem az arcokat, elkaphassam az odasúgott reakciókat. Hát nem nagyon kellett hallgatózni! Nézőink észrevétlenül átalakultak beszélgetőtársakká és a körülbelül két órás vetítés egy kérdéssel, nagyon jól megértelt véleménynyilvánításokkal, kacarászással teletűzdelt kerekasztal-megbeszélésként telt. Jó volt látni, hogy a néhány helybeli fiatal is eljött meghívásunkra és bekapcsolódott; az idős néniktől a fiatalasszonyokig sokan képviseltették magukat. A körülöttem ülők oda-odaszóltak nekem is, hogy korabeli fényképen gyermekkori önmagukat fedezték fel; találgatták, hogy épp melyikük házat látjuk egy-egy rajzon. Amikor a helyzetfelmérésről áttértünk a pályázati ötletre, a murgaiak szavazgatni és érvelni kezdtek, hogy kinek melyik miért tetszik. Elmondták, hogy ezek alapján nekik is eszükbe jutott hasonló építenivaló, például egy fedett, de szabadtéri sütésre alkalmas hely, mert néha főznek közösen (!) és azt használnák akkor. Voltak fenntartások az anyagi fedezetel kapcsolatban, sok ötletről végül kiderült, hogy megvalósításuk sokkal inkább akarat, mintsem pénz kérdése.

Természetesen ennek a pénteki falugyűlésnek elsősorban az egymás felé közeledés volt a jelentősége, semmint bármilyen döntés meghozatala. Azt az estét talán már nevezhetjük munkánk egy kisebbfajta első lépésének. Számomra ez a nap vált a legemlékezetesebbé az eddigi vándornapokból. Ott akkor egy olyan közösségben beszélgettünk, ami nem valószínű, hogy gyors és egyből látványos változásokat él majd át, de talán a mi éretlen vándor-fejünknek is jót tesz ez a megszokottnál lassabb lefolyású, de mélyebbre ható küldetés.

Czibalmos Réka vándorépítész

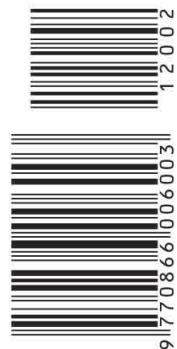

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS ÖRÖKÖS TAGJAI: Kálmán István • Kampis Miklós • † **Makovecz Imre** • **CÉGEK:** Archevil Kft. • AXIS Építész Iroda Kft. • BAU-SYSTEM Építőipari Szolgáltató és Kereskedelmi Kft. • BEÖTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft. • BODONYI Építész Kft. • Csíky és Társa Beruházás-szervező Kkt. • DÉVÉNYI ÉS TÁRSA ÉPÍTÉSZ Kft. • HADAS MŰTEREM Építész és Művészeti Kft. • KOMÁRY Építő Kft. • KÖR ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ Kft. • KŐSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. • KVADRUM Építész Kft. • MAKONA Építész Tervező és Vállalkozó Kft. • Mediterrán Kerámia Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • MÉRMŰ 87 Építészeti és Geodéziai Kft. • Opeion Kft. • PAGONY Táj- és Kertépítész Kft. • PARALEL Építésziroda Kft. • SÁROS és Társa Építésziroda Bt. • TÁJRAJZ Tájépítész Bt. • Tónus Építész és Mérnöki Tervező Kft. • Trilit Kft. • TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • UNITEF-83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt. • Vándorépítész Tervező és Szolgáltató Kft. • **EGYÉNI TAGOK:** Balogh Levente • Bogos Ernő • Csémy Olivér • Ekler Károly • Eszenyi Ákos/Felvidéki Építész Műhely Kft. • Esztáry Győző • Farkas Miklós/Pallér 2. Kft. • Frisch Mihály • Gerle János • Hayde Tibor/NRZST. Kft. • Litkei Tamás György/PM Design Kft. • Litomericzky Nándor • Müller Csaba • Papp Vilmos • **TÁMOGATÓK:** Bonex Építőipari Kft. • Compart Stúdió Kft. • Arker's Stúdió Kft. • Farkas Építésziroda • Felületkémia Kft. • Forma Rt. • HADAS MŰTEREM Építész és Művészeti Kft.

A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata • Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány; 1034 Bp., Kecse utca 25., bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000 • Felelős kiadó: Dévényi Sándor és Zsigmond László • Alapító főszerkesztő: † **Makovecz Imre** • Felelős szerkesztő: Kőszeghy Attila; viewsanddetails@gmail.com; telefon: 30-4883-079 • A szerkesztőbizottság tagjai: Csernyus Lőrinc, Ertsey Attila, János János, Kuli László, Szűcs Endre • Lapterv és tipográfia: Makovecz Benjamin; makovecz@mail.datanet.hu • Nyomás: Progresso Print Kft., Budapest. • ISSN 0866-0069 • A lap előfizethető átutalással, vagy az Alapítványtól igényelt csekken, illetve személyesen • Ügyintézés, előfizetés, régi példányok árusítása: Artbureau Kft. 1065 Bp., Nagymező u. 4. I/128. telefon/fax: 322-0677; e-mail: haabkatalin@gmail.com • Egy szám ára: 800 Ft. Előfizetési díj a 2011. évre 3000 Ft; az angol nyelvű társkiadvány ára 1000 Ft • Külföldi előfizetőinknek a postaköltséget is felszámítjuk • **MEGVÁSÁROLHATÓ:** Budapest Galéria, 1056 Budapest, Szabadsajtó út 52. • D2K (1066. Bp., Ó u. 19.). • UR Könyvkiadó Ker. és Tipográfiai Stúdió Kft. (1122 Bp., Városmajor utca 28.) • Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.) • Fehérlófia Könyvesbolt (1084 Bp., József u. 8.) • FOK-TA Bt. Budapesti Teleki Téka, 1088 Budapest, Bródy Sándor u. 45. • FUGA Budapesti Építészeti Központ, 1052 Budapest, Petőfi Sándor u. 5 • Gondolat Könyvesház, 1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16. • Heltai Gáspár Könyvesbolt (1054 Bp., Alkotmány utca 2.) • Írók Boltja, Parnasszus Kiadó Kft. (1061 Bp., Andrassy út 45.) • Kós Károly Alapítvány/Artbureau Kft. (1065 Bp., Nagymező utca 4.) • Líra és Lant Zrt. Szakkönyvruház (1065 Bp., Nagymező u. 43.) • Litea Könyvesbolt és Teázó (1014 Bp., Hess András tér 4.) • Lord Extra Kft. könyvesboltja (6800 Hódmezővásárhely, Andrassy út 5-7) • Lyra Könyvesház (2600 Vác, Piac utca 1.) • Magyar Építőművészek Szövetsége (1088 Bp., Ötpecsirta utca 2.) • Püski Kiadó Kft. (1122 Bp., Krisztina krt. 26.) Rádai Könyvesház (1092 Bp., Ráday utca 27) • SZKITIA Nagykereskedés (1062 Bp., Szondi út 60.) • Vince Kiadó, Múcsarnok könyvesbolt (1146 Bp., Dózsa György út 37) • Honlap: www.orszagepito.hu

CSERNYUS LŐRINC ÉS KRIZSÁN ANDRÁS YBL-DÍJASOK
SZÜCS ENDRE, PRO ARCHITECTURA-DÍJAS
SÁROS LÁSZLÓ A MÉSZ ELNÖKE • TURI ATTILA AZ ÉV FŐÉPÍTÉSZE
RUDOLF MIHÁLY, L. BALOGH KRISZTINA
ÉS A VÁNDORISKOLA KÓS KÁROLY-DÍJASOK

9 770866 1006003 1 2002